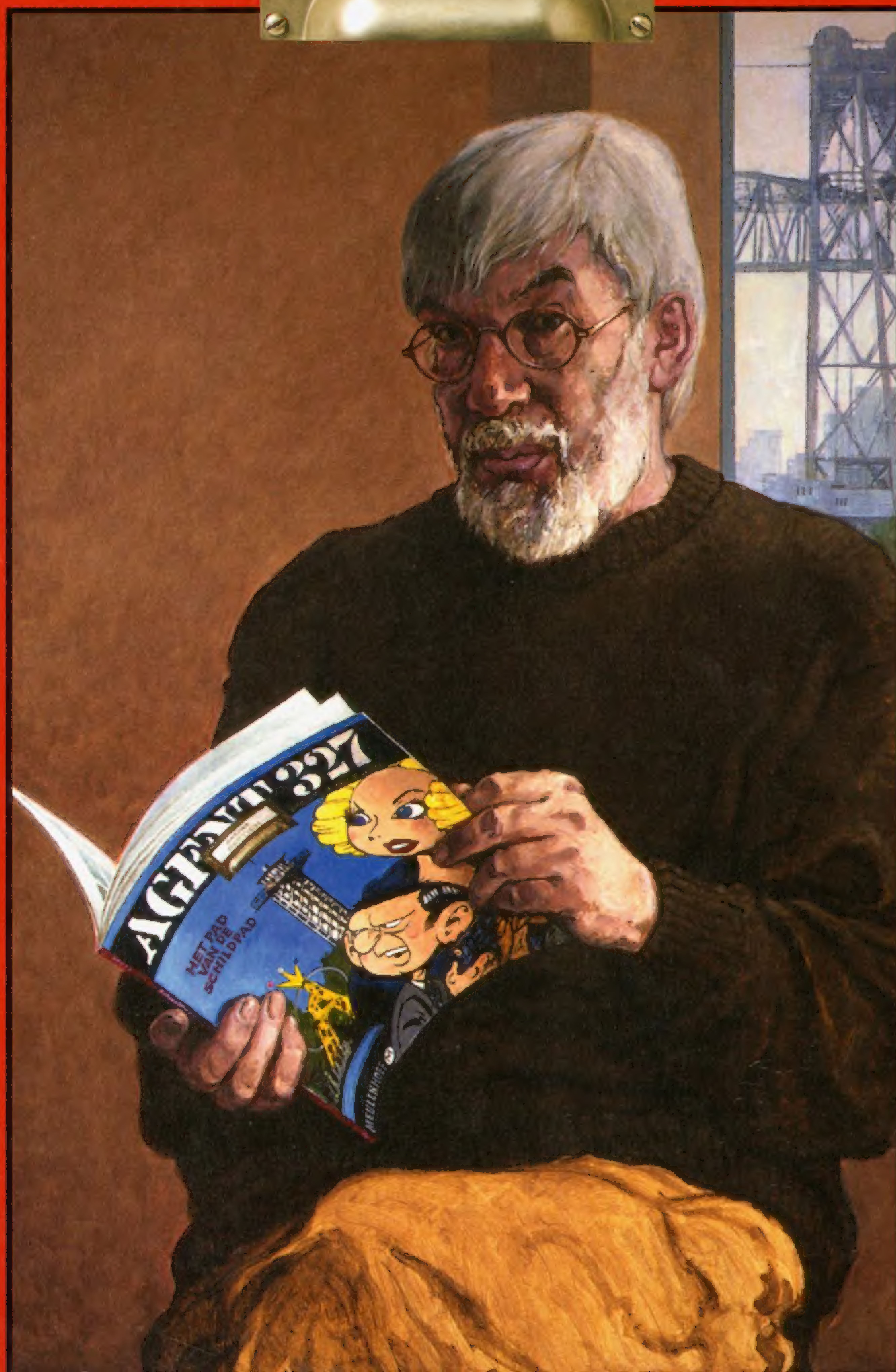
THE MAKING OF AGENT 327

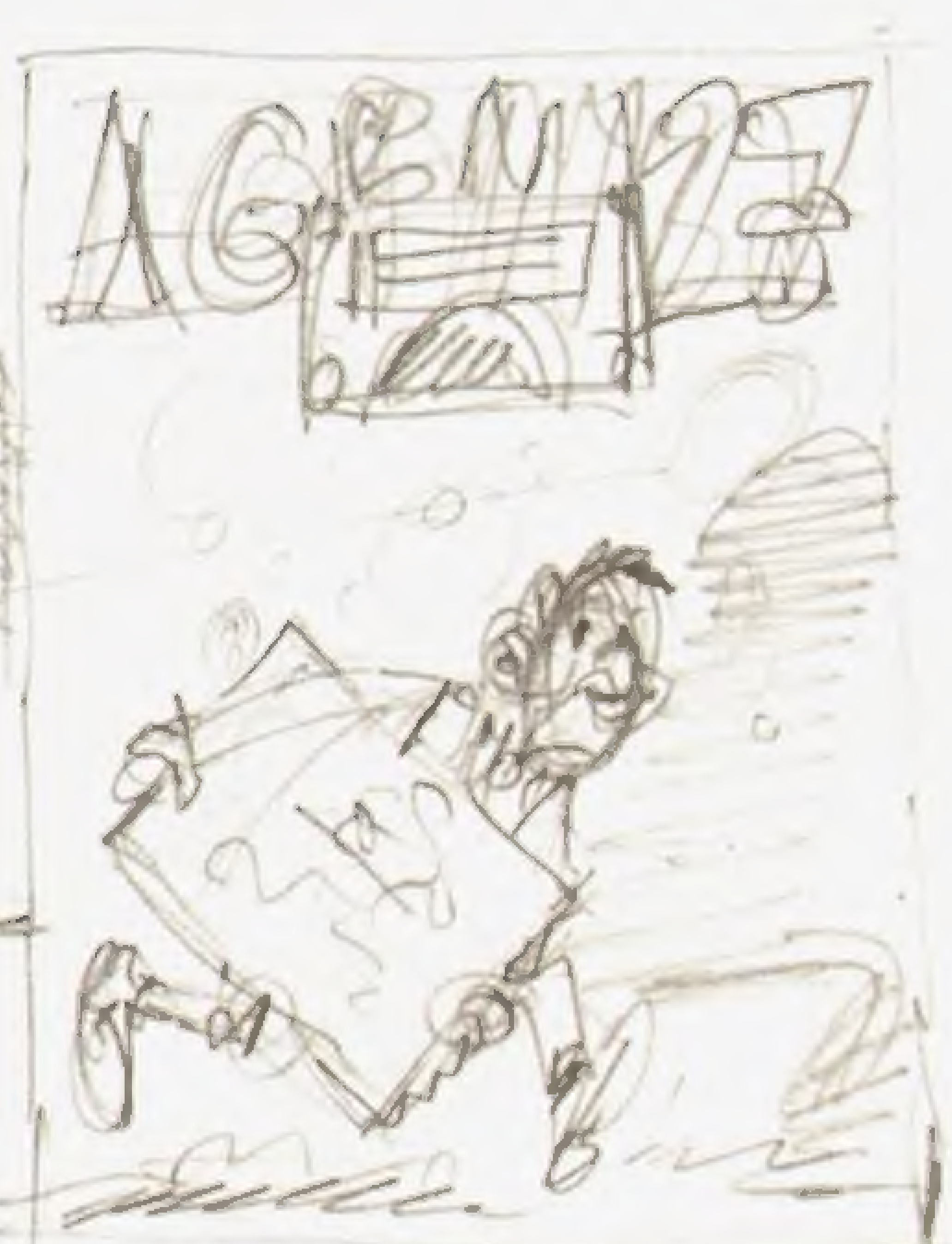
ANTON HABRAKEN

M

De politieactie is
wat worden georiënteerd

Er is al niks gedaan met
de gelaats reconstructie.

WALAHI = BIJ ALLAH!

SALINO SPORA (KANKERREMMENDE BACTERIEN)

HET OOR VAN GOGH

STYCERING.

ALLEEN HOOFDPYN IS GRATIS
U DENKT ER HET MYNE VAN
ALLE TOCHTONEN VAN NEDERLAND
AZIEHGZOEKERS

IK ZEG WAT U DENKT EN IK WEE
WAT U DENKT DAT IK ZEG,

WIJ DENKEN ER HET UWE VAN.

POEN KRIJJE KOPEN

WAT POEN KOMEN WE D'ROP!
WIJ ZEGGE WEL WAT U DENKT

(BOB ROSS)

STAATSCRETARIS VAN HET MINISTERIE VAN PIJNKOPERS

LPP - LIJST PAUL POENDORP
— MINISTERIE VAN VOLKSHUISVESTING —

AGENT

restauratie, ELLA HENDRIKS
beveiliging TON HOOFTWIJK

GUIDO JANSEN
BOYMANS CONSERVATOR

PORQUEROLLES —
PROFITEROLLES

JOHN LEYTON — VANGOGHMUSEUM —
020 - 570 52 00
LEYTON@vangoghmuseum.nl

ST PAUL (BUITEN ST REMY)

MONASTERY SAINT-PAUL DE MAUSOLE:

(GLANUM GLANUM
GRAAFS ROMEINSE OPGRAVINGS.)

STRAMY GEBORGENHEIM NOSTRADAMUS

monsieur Hulot (POSTBODE)
(SULLY)

VIBRATORE

AGENTS KULDER EN SILLY — DE STERKSTE MAGEN VAN DE FIB.
FEDERAL INVESTIGATION BUREAU
SICK FILES - DE MISSELIJKMAKENDE DOSSIERS
CYCLONE = CYBORG-CLONE

G-FILES

ALS HET KALF VERDRONKEN IS, DEMPEN WE DE PUT ERMEE
ZO DE WAARD IS TIKT HIJ NERGENS
ALS DE WIJN IS IN DE KAN, VERTROUWT DE WAARD ZIJN GASTEN

TOP SECRET

Deze luxe editie van
The making of Agent 327 verschijnt in
een genummerde en gesigneerde oplage
van 400 exemplaren en bevat een voorstudie
voor een tussen 1966 - 1990 vervaardigd
verhaal van Martin Lodewijk

Martin Lodewijk

Dit is nummer

235/400

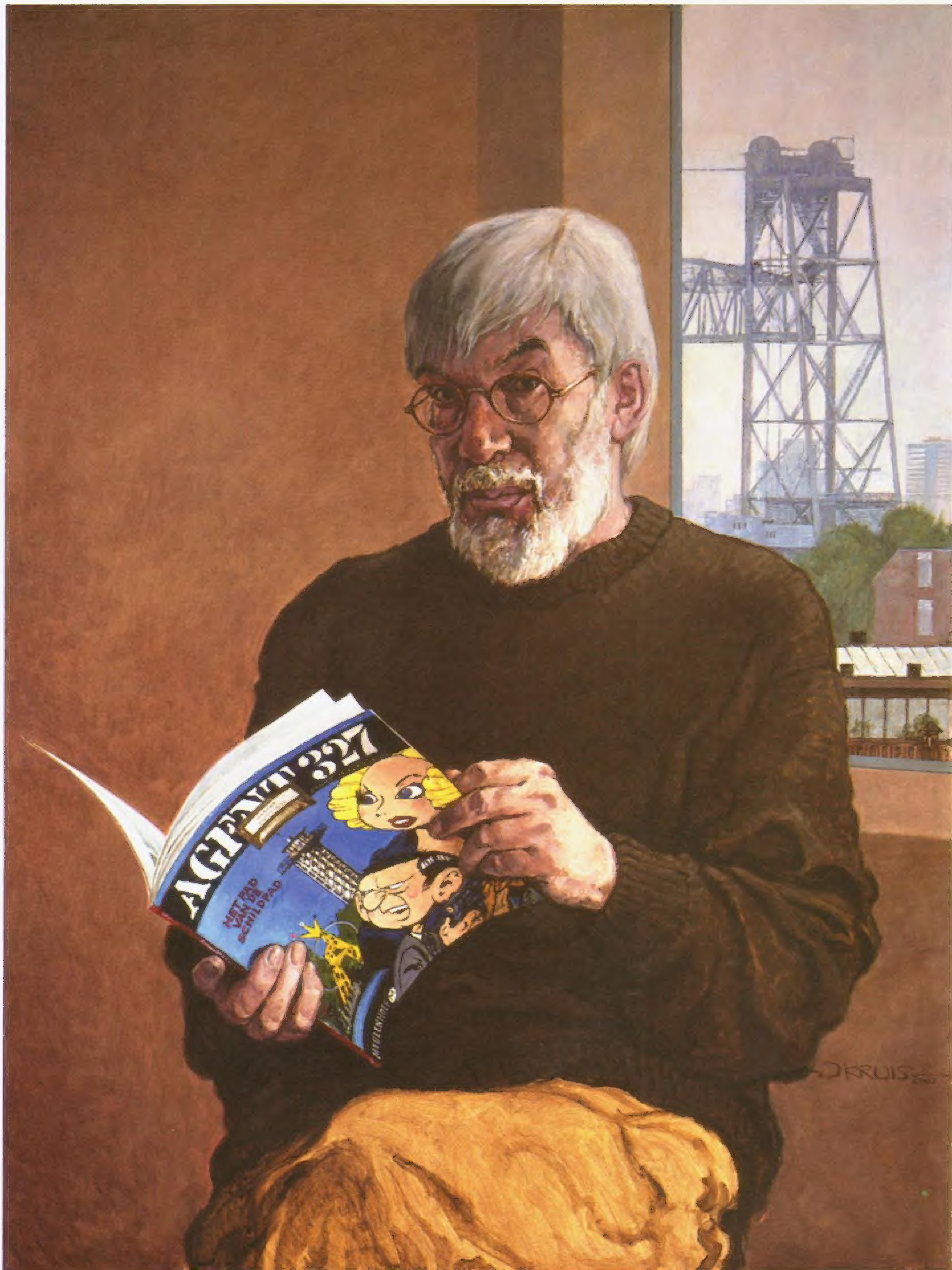
THE MAKING OF

ANTON HABRAKEN

MARTIN LODEWIJK '93

UITGEVERIJ M

AGENT 327
HET PAD VAN DE SCHILDPAD
DKRUIS

Dat ik het voorwoord mag schrijven voor een boek dat gewijd is aan Martin Lodewijk, vind ik een grote eer. Ik ben er al zo trots op dat het portret wat ik van Martin maakte in dit boek is afgebeeld.

Tot de dag dat Martin in 1962 bij ons voor de deur stond van onze flat op Rotterdam-Zuid, genoot ik in mijn vriendenkring een zeker aanzien als stripkenner.
Maar zodra had Martin zich bij die kring gevoegd of mijn ster verbleekte.
Hij wist alles beter. Het was niet alleen zijn grote kennis van strips waarmee hij mij ver overtrof en tot op heden mijn vraagbaak is gebleven, hij opende voor mij ook de wereld van de Amerikaanse illustratoren.
Wij kochten in de jaren zestig de *Playboy* echt alleen maar voor de illustraties en cartoons.

Martin is een weergaloos stripmaker. Hij kent geen kleine talentjes, hij doet niks een beetje.
Zo maakt hij of een magistrale Agent of hij doet het niet. En dat zijn dan de perioden waarin allen die hem na staan zich zorgen maken, over Martin èn over Agent.

Meerdere malen in mijn leven ben ik er van overtuigd geweest dat het gedaan was met 327.
Als Martin mij dan belde met de verzekering dat hij dit jaar nog vier albums zou gaan maken en dat hij daar morgen aan zou gaan beginnen, zei ik verheugd te zijn met het goede nieuws.
Na het neerleggen van de telefoon keek ik een poosje somber voor me uit.

Maar, grutjes-nog-an-toe, weer geschiedde het wonder.
Op 23 mei 2000 verscheen de eerste aflevering van een nieuwe Agent in het *Algemeen Dagblad* en zeven albums volgden elkaar in een verbijsterend tempo op. Met voor mij als hoogtepunt *Hotel New York*!

Ooit hebben we samen tussen de hanenbalken van een van de groene torentjes van het Holland-Amerika Lijn kantoor gestaan, met knikkende knieën, dat wel, maar met warm kloppend hart.
Je bent Rotterdammer, of je bent het niet!
Agent bij een dropautomaat in Katendrecht, Olga hangend aan de Euromast, het silhouet van de Hef, de herrezen uitkijktoren van Blijdorp, de wereld van onze gezamenlijke jeugd.

Maar als in *De Wet van Alles* (alleen de naam al!) Agent niet alleen Rotterdam, of de wereld, maar het hele universum van de ondergang moet behoeden, duizelt het mij.
Een van de van de ruiters van de Apocalyps staat even zijn plaats af aan Agent!
Je gelooft je ogen niet...
Het is soms voor een oudere collega wel wat vermoeiend, maar het genot en de energie waarmee Martin dit alles schrijft en tekent straalt er zo krachtig af, dat het een feest is om je willoos te laten meevoeren op zijn tomeloze fantasie.

En dan hebben we het nog niet eens gehad over al die geweldige scenario's die hij heeft gemaakt, van *Johnny Goodbye* tot *Storm*, z'n prachtige illustraties en z'n muziek.
Het Boemeltje van Purmerend van zijn band *Chickenfeed* was een hit bij ons thuis.

Martin, we zijn trots op je.

JKruis

Jan Kruis

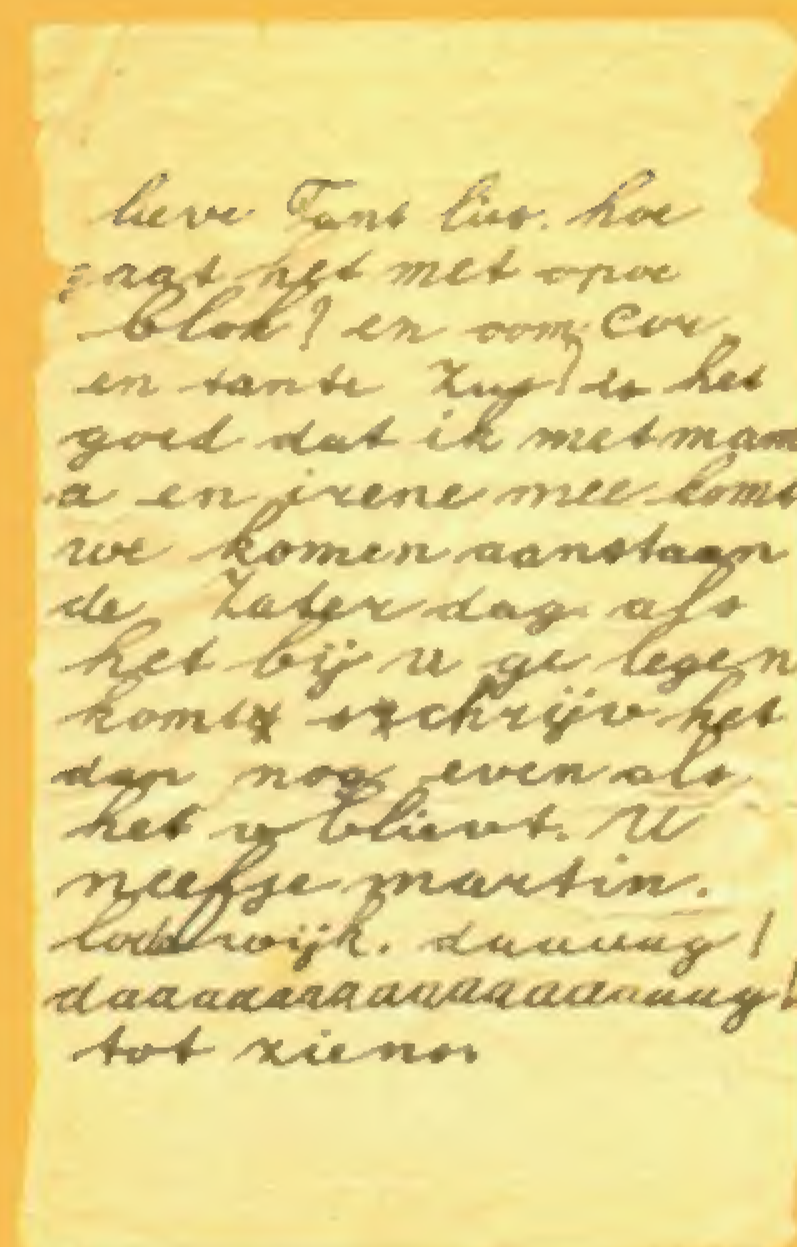
04 ■ 001

04 ■ 002

04 ■ 003

lieve Tant Lies. hoe
gaat het met opoe
Blok? en oom Cor
en tante Zus? is het
goed dat ik met mam
a en irene mee komt
we komen aanstaan
de Zater dag als
het bij u ge legen
komt schrijv het
dan nog even als
het u blieft. U
neefje martin.
lodewijk. daaaag!
daaaaaaaaaaaaaaag!
tot ziens

04 ■ 004

We schrijven april 1939. Wereldwijd broeit het in alle windrichtingen, overal zit onweer in de lucht. In een rede voor de Rijksdag zegt Adolf Hitler de Brits-Duitse vlootovereenkomst en het Duits-Poolse vriendschapsverdrag op. In buurland België winnen de liberalen sterk bij de parlementsverkiezingen. Nog dichter bij huis, bij de Nederlandse Statenverkiezingen winnen de rechtse partijen, de SDAP verliest, de NSB-aanhang halveert ten opzichte van 1935. In het Olympisch Stadion te Amsterdam wint het Nederlands elftal de revanchewedstrijd tegen België met 3-2. Temidden van alle opwinding wordt op 30 april 1939 in Rotterdam-Zuid Martinus Spyridon Johannes Lodewijk geboren, toen nog niet in staat om aan een wereld waarin op dat moment aan geheim agenten grote behoefte was, een bijdrage te leveren. Kort daarop was de Tweede Wereldoorlog een feit.

05■006

05■007

05■008

05■005

05■009

04■001 – Eén van de gruwelen van de Tweede Wereldoorlog: de hongerwinter
De tekening is van Henk Kabos
04■002 – Rotterdam na het bombardement. Op de bovenste rij, uiterst links Martins vader, Piet Lodewijk
04■003 – Traditie uit lang vervlogen tijden, de schoolfoto. In 1944 zat Martin in de kleuterklas bij juffrouw Duiveman
04■004 + 05■005 – De oudst bewaard gebleven tekening van Martin: de Nederlandse vlag, 'gekloert' en uitgeknipt, op een briefje uit 1946 aan tante Lies en tante Zus
05■006 – Kresse was door Martin ook al ontdekt
05■007 – Kasteel met onmiskenbaar Toonderiaanse details
05■008 – Uiteraard las Martin Lodewijk het vrolijke weekblad Donald Duck, nadat het in 1952 ook in Nederland van start was gegaan. En hij tekende de figuren na
05■009 – Rotterdam, 1954. Jeugdtekening

Martin Lodewijk: 'Ik weet nog dat tijdens de hongerwinter in 1944 mijn oom oppaste, op mij en mijn zusje, geboren in 1943 en in de kerk Irene gedoopt. Een verzetsdaad in die tijd. Mijn moeder was in de stad, mogelijk op zoek naar eten, mijn vader was opgepakt tijdens de oktoberrazzia's en naar Duitsland afgevoerd. Mijn oom zal toen een jaar of twintig zijn geweest, gespaard voor deportatie vanwege zijn Grieks paspoort. We zaten in de keuken – de enige verwarmde plek thuis – toen er werd gebeld. Ik deed open. Beneden in het trapgat stonden twee jochies, de oudste in mijn herinnering een jaar of acht, de jongste misschien vier. Ze zagen er uit zoals je ze nu alleen nog op foto's van toen aantreft, met te grote jassen en daaronder van die spillebeentjes. Ze vroegen om iets te eten. Ik zei dat ze even moesten wachten. Ik ging naar de keuken. Mijn oom zei: 'Laat mij maar even.' Hij riep naar beneden: 'We hebben zelf niks te eten.' Ik weet nog goed hoe verbijsterd en verontwaardigd ik was, want ik wist dat er een halfje brood in de keukenkast lag. Dezelfde oom maakte een paar maanden later een tekening van de voedseldroppings, die een verpletterende indruk op mij maakten. Volwassen mensen liepen huilend over straat. Ik was toen vijf jaar en een paar maanden.'

06■010

06■011

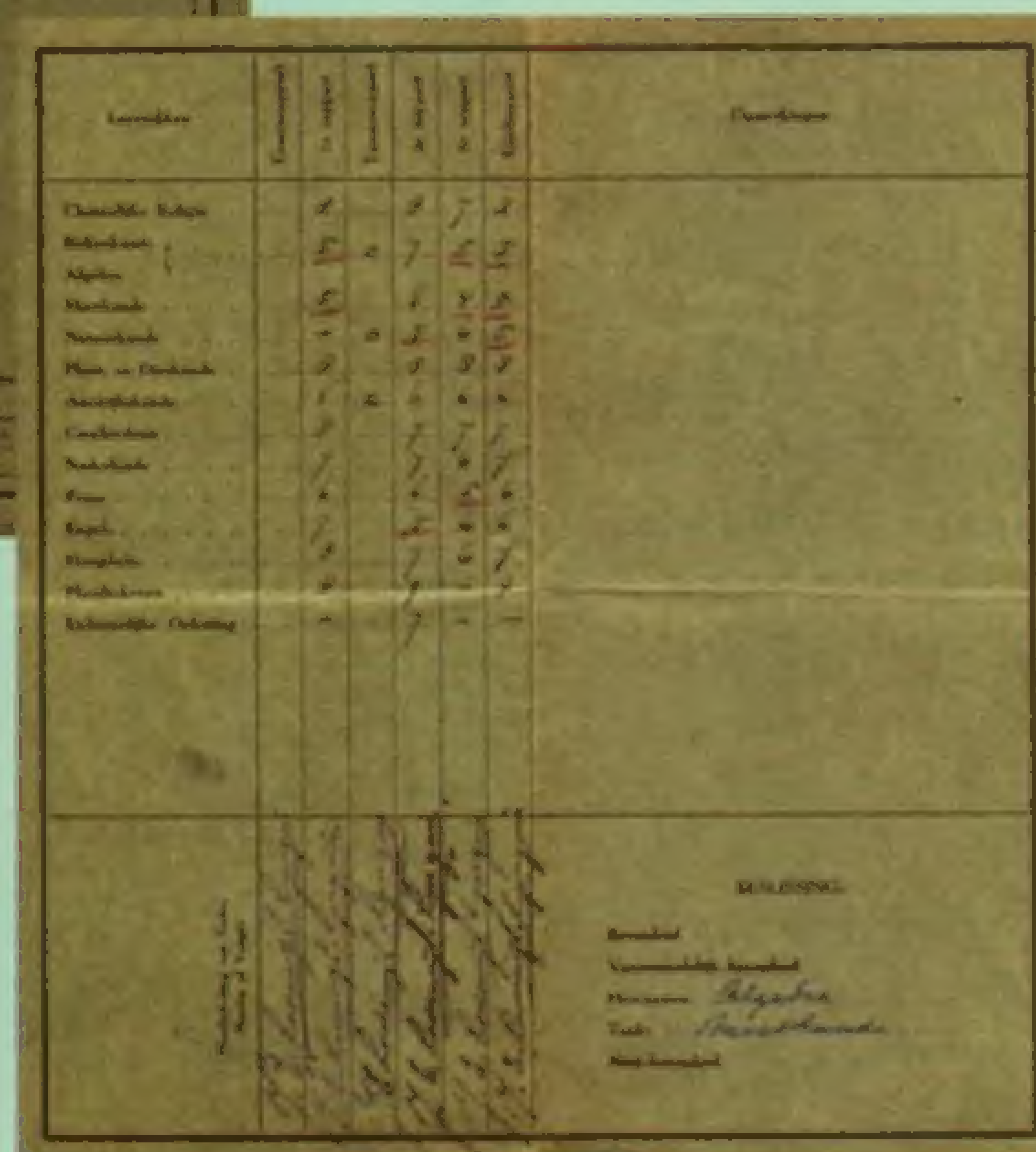

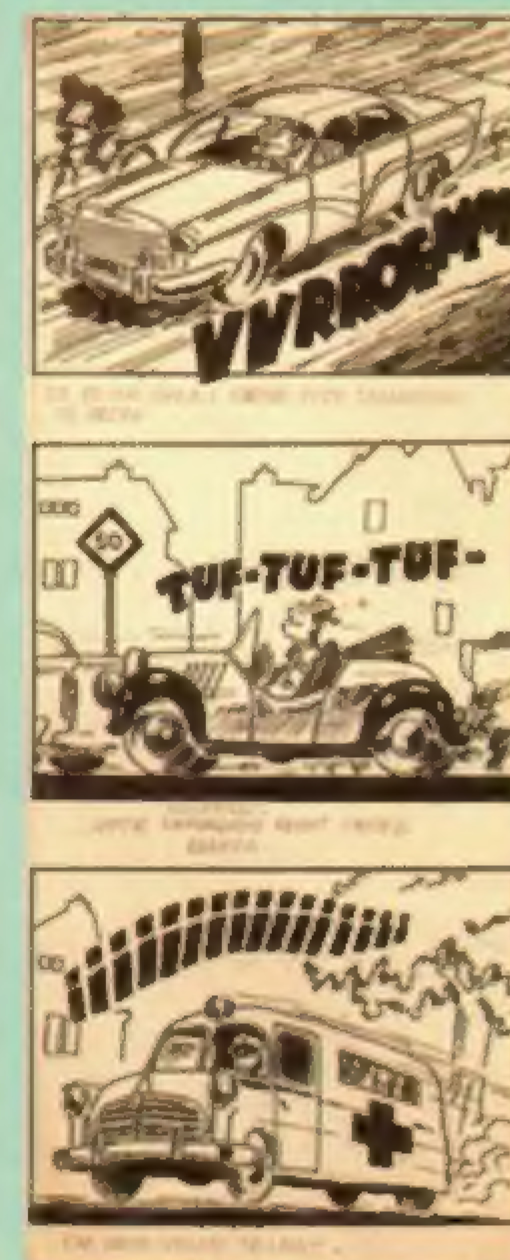
06■012

RAPPORT

06■013

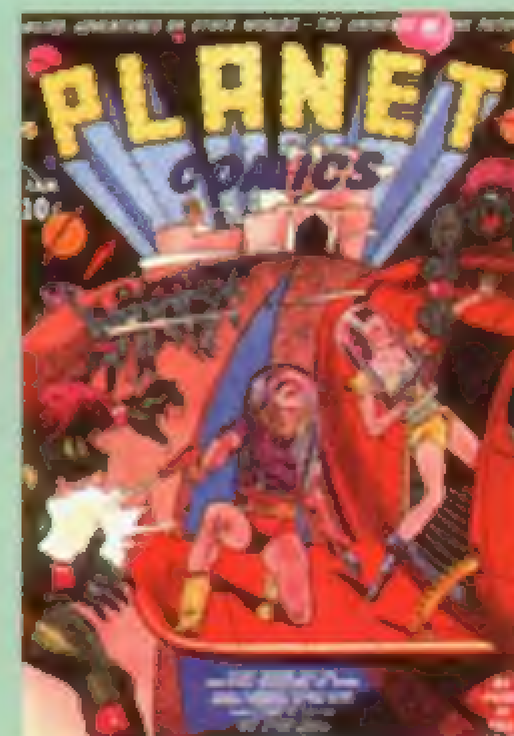

06■014

06■015

06■016

06■017

Voor de goede verstaander, toen al manifesteerde Martin Lodewijk zich als toeschouwer en bevlogen deelnemer tegelijk, dat wil zeggen, afstandelijk en tegelijk emotioneel betrokken. Het zijn karaktertrekken die zijn gebleven en die deels ook bepalend zijn voor de psyche van Hendrik IJzerbroot, codenaam Agent 327, al meer dan vijfendertig jaar onbetwist Het Geweten van Nederland.

Werk in uitvoering

Na 1945 ontstond een andere sfeer, niet alleen in Rotterdam, maar ook ver daarbuiten. Nederland bouwde, bloeide en groeide, sociaal, maatschappelijk en cultureel. Willem Drees, in wiens portret de oplettende *Agent*-lezer de Chef van Agent 327 zou kunnen herkennen, excelleerde in het kabinet Schermerhorn-Drees, de VN werd opgericht. Een jaar eerder, in 1944, was bij Los Alamos de eerste atoombom tot ontploffing gebracht. De Koude Oorlog zat eraan te komen. Het behoeft nauwelijks toelichting dat de behoefte aan afleiding en vermaak in de naoorlogse jaren groot was. Boeken, films, strips kwamen, eerst met mondjesmaat, al gauw met de spreekwoordelijke scheepsladingen, maar dan nu letterlijk, Nederland binnen, voor een groot deel via Rotterdam.

Martin Lodewijk: 'Ik ontdekte al snel dat de Amerikaanse zeelieden ruim en goed voorzien waren van ontspannende lectuur. Als ze aan het eind van hun verlofperiode aan wal vroegtijdig door hun geld heen waren, verkochten ze alles om nog een laatste biertje te kunnen kopen. Ik bezocht regelmatig een winkel waar de tijdschriften en comics in stapels voor het grijpen lagen. Daar zat ook werk bij dat van voor de oorlog dateerde. We hebben het nu over uitgaven van voor de zogeheten *comics code*, de censuur op stripuitgaven. Dus dat zag er buitengewoon sexy uit, in het bijzonder voor een jongen van mijn leeftijd. Er lag van alles: *Superman*, *Batman*, *The Saturday Evening Post*, *Collier's*, *Planet Comics*, *Sheena* en, zijn naam mag natuurlijk niet ontbreken, Edgar Rice Burroughs' *Tarzan*.

07 ■ 018

07 ■ 019

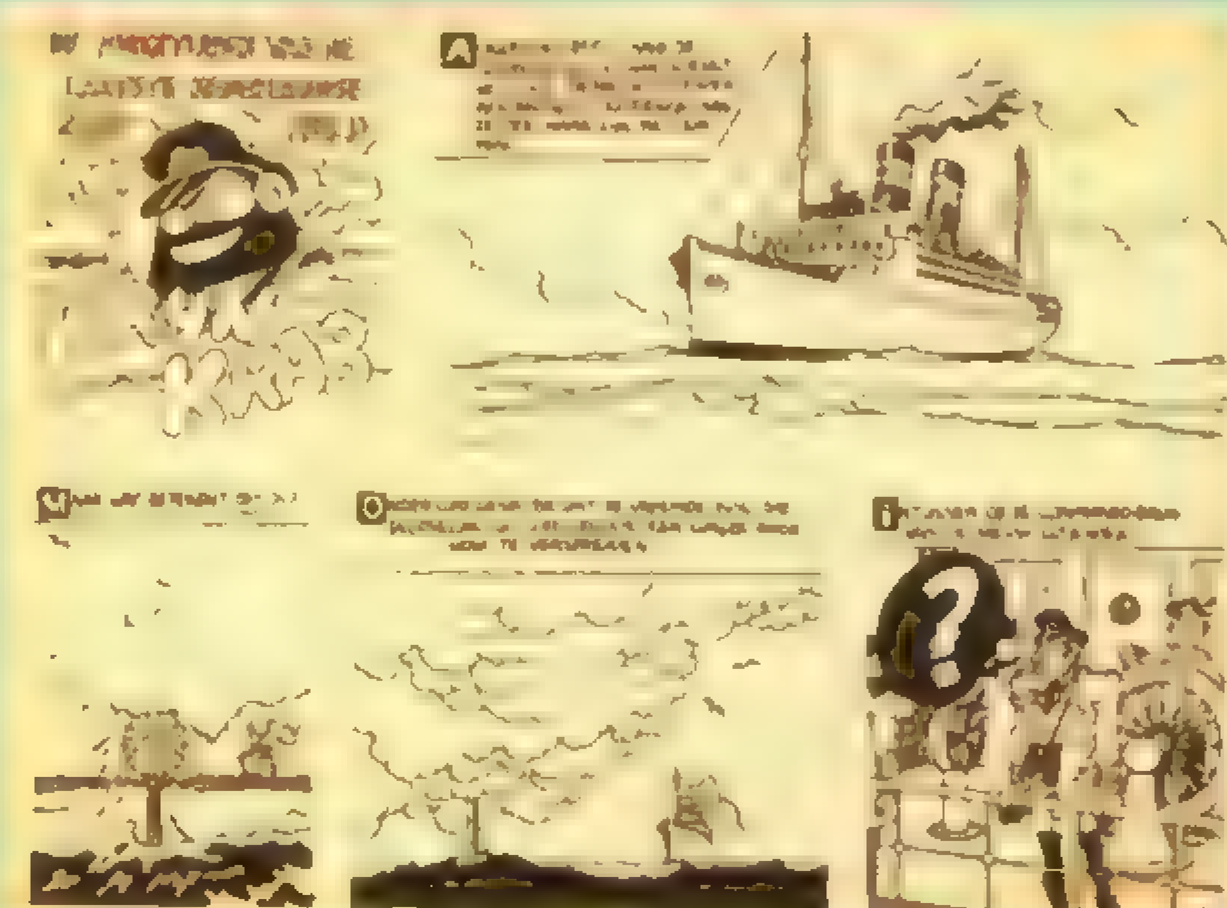

07 ■ 020

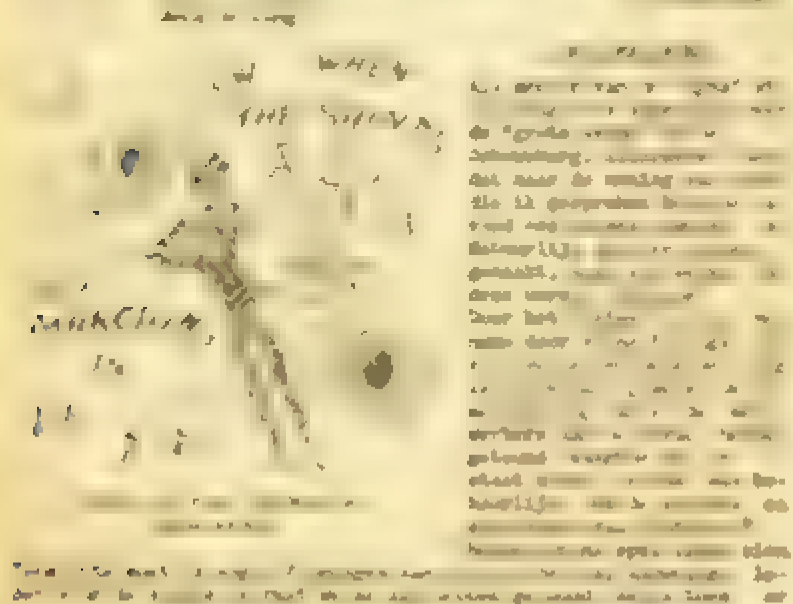

07 ■ 021

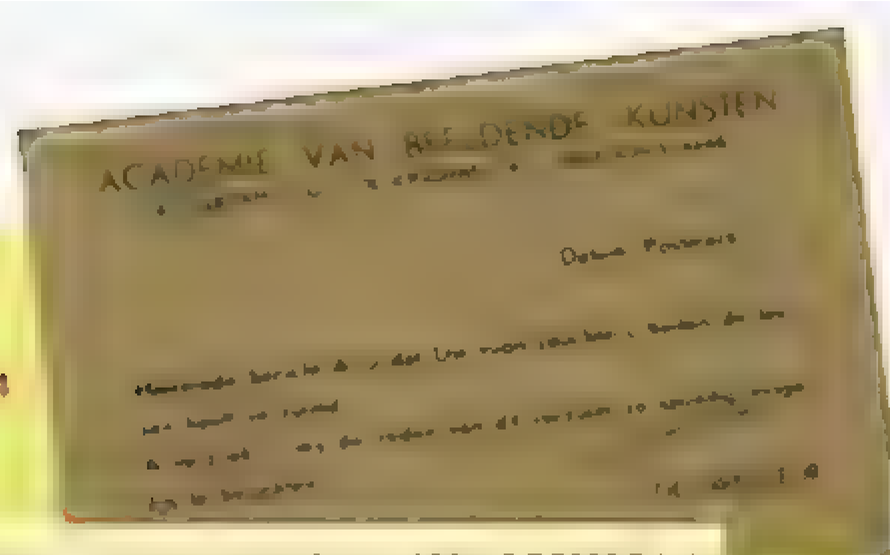

07 ■ 022

06 ■ 010 + 06 ■ 011 – *De chef en zijn alter ego, Willem Drees*
06 ■ 012 – *Het gezin Lodewijk, kort na de geboorte van zus Annemarie. Naast Martin staat zus Irene en nog net onder aan de foto zit broer Tim*
06 ■ 013 – *Een van Martins rapporten van de middelbare school. In niet alle vakken blonk hij uit, maar voor 'Handtekenen' haalde hij toen al een hoog cijfer*
06 ■ 015 + 06 ■ 016 + 06 ■ 017 – *Toen voor een paar cent tweedehands te koop, nu een vermogen waard*
07 ■ 018 – *Martin Lodewijks zusje Annemarie, getekend in het begin van de jaren '50*
07 ■ 019 – *Zelfportret uit de jaren vijftig. Tussen de teksten die Martin Lodewijk er op schreef, lezen we onder andere* Hoop Dy Doo *en* Calamity Jane
06 ■ 014 + 07 ■ 020 + 07 ■ 021 + 07 ■ 022 – *Martin Lodewijk wilde graag striptekenaar worden. In zijn archief koestert hij nog heel wat jeugdzonden, zoals* Kryn Krab *en* De leeuw van Vlaanderen

08 ■ 023

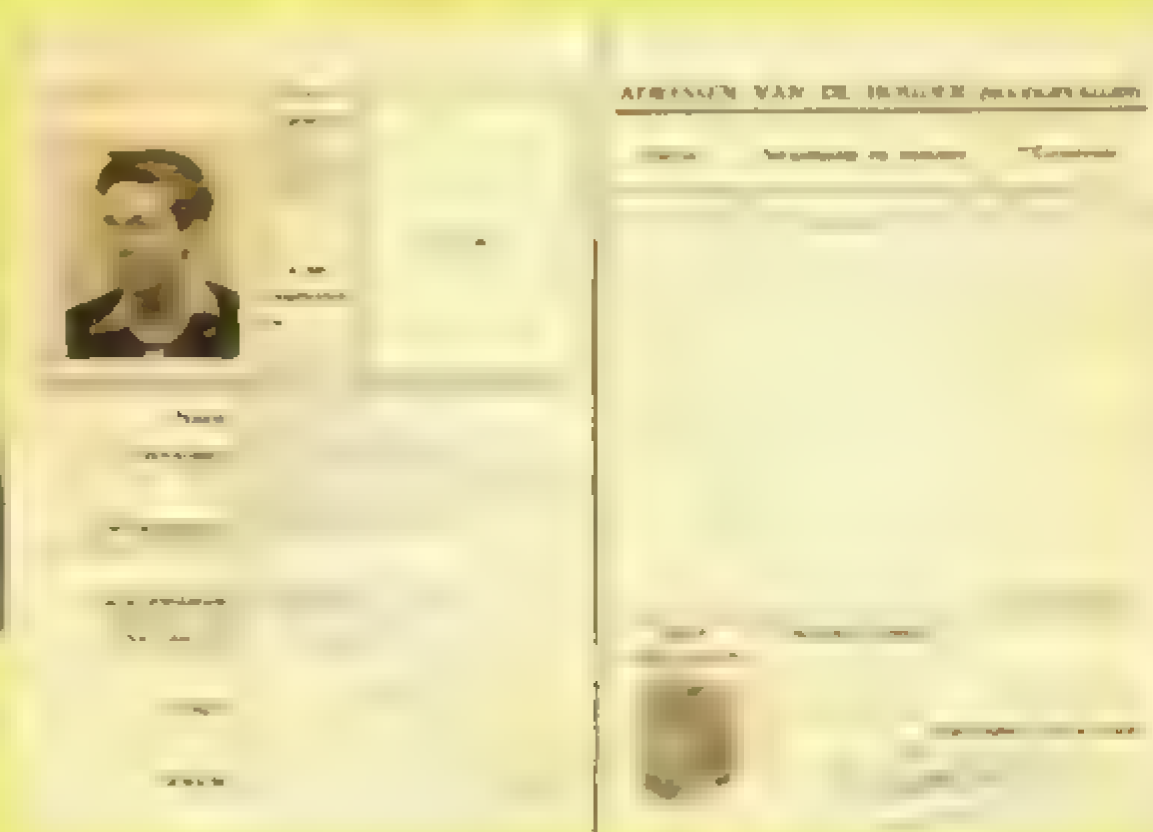
08 ■ 024

ACADEMIE VAN BEELDENDE KUNSTEN ROTTERDAM
KUNST- EN KUNSTNIJVERHEIDSONDERWIJS
AVONDOPLEIDING TEKENEN EN SCHILDEREN
CURSUS
STUDIEJAAR
RAPPORT VAN

08 ■ 025

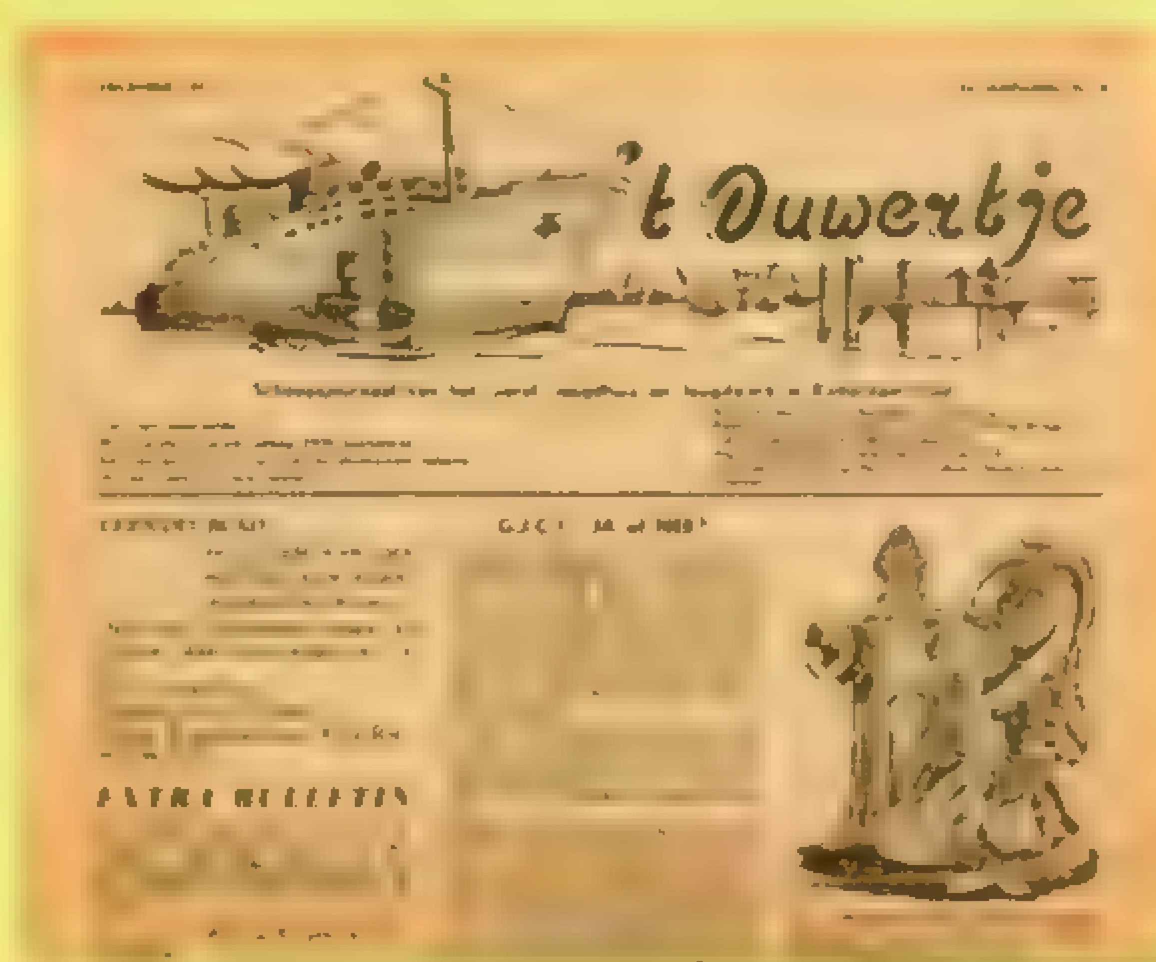
08 ■ 026

08 ■ 027

08 ■ 028

08 ■ 029

08 ■ 030

08 ■ 031

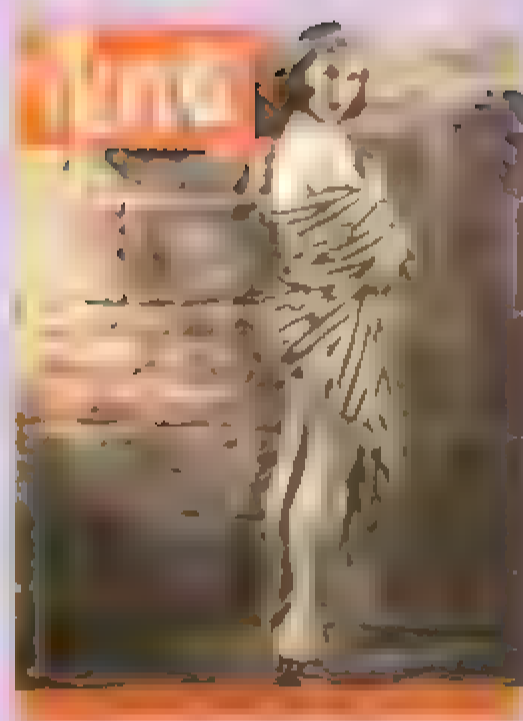
08 ■ 032

08 ■ 023 – *Zoals zoveel tekenaars, tekende Martin Lodewijk voor de schoolkrant*
08 ■ 024 + 08 ■ 025 – *Martin Lodewijk studeerde een blauwe maandag aan de Academie van Beeldende Kunsten in Rotterdam. Maar blijkens zijn rapport en dit bewaard gebleven verzuimkaartje, was Martin vaker niet dan wel aanwezig*
08 ■ 026 + 08 ■ 027 – *Zoals veel Rotterdamse jongens was ook Martin voorbestemd om naar zee te gaan. Zijn monsterboekje had hij al, maar een astmatische aandoening verhinderde afreizen*
08 ■ 028 – *Een van de tongue-in-cheeck-cartoons die Martin in de jaren vijftig maakte. Blijkbaar durfde hij er niet zijn eigen naam onder te zetten, hij signeerde de cartoon met 'Godfrey'*
08 ■ 029 – *Een van de eerste publicaties van Martin*
08 ■ 030 – 08 ■ 031 – 08 ■ 032 – *Geliefde en verguisde uitgaven:* Dick Bos
09 ■ 033 + 09 ■ 034 + 09 ■ 035 – De Lach, Kiekeboe *en* Bolero *vol ondeugende cartoons en voor die tijd minstens zulk ondeugend fotowerk*
09 ■ 036 + 09 ■ 037 + 09 ■ 038 – *Grote voorbeelden van Martin Lodewijk:* Bravo, 't Kapoentje *en* Heroic, *met werk van onder meer Maurice Tillieux en Tibet*
09 ■ 039 – *Medio jaren vijftig, Martin achter zijn tekentafel aan het werk aan een van zijn verhalen*
09 ■ 042 – *In 1992 gebruikte Martin de foto, samen met de cover (09 ■ 040) en de eerste pagina (09 ■ 041) van het nooit verschenen* Lodewijn Pedaal *als basis voor een tekening voor het vriendenboek ter gelegenheid van Marc Sleens 70ste verjaardag*

In Nederland laten de entrepreneurs en de vrije jongens onder de uitgevers zich in de naoorlogse jaren niet onbetuigd. Zo is Alfred Mazure's opnieuw gelanceerde *Dick Bos*-reeks een doorn in het oog van menig basisschooldirecteur, toen nog voluit hoofd der lagere school genoemd. Hetzelfde geldt de toentertijd als dubieus beoordeelde tijdschriftuitgaven als *Kiekeboe, Bolero, De Lach* en *Mascotte*, vol ondeugende cartoons en voor die tijd minstens zulk ondeugend fotowerk. Inspirerend, dat wel, maar voor de jonge Lodewijk zijn het vooral de eerste stripuitgaven van vaderlandse en Belgische bodem die hem een

09 ■ 033

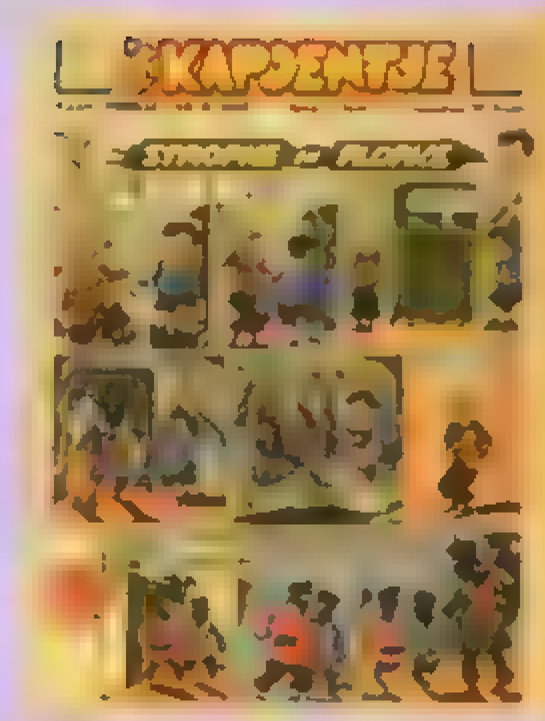
09 ■ 034

09 ■ 035

09 ■ 036

09 ■ 037

09 ■ 038

09 ■ 039

09 ■ 040

09 ■ 041

09 ■ 042

van opwinding gloeiend hoofd bezorgden Martin Lodewijk over de favorieten van weleer: 'Een aantal mag beslist niet ontbreken *Ketelbinkie, Bravo, Kapoentje,* met daarin het vroege werk van de door mij zeer bewonderde Marc Sleen (*Stropke en Flopke, Nero*). *De Kleine Zondagsvriend, Tom Poes Weekblad,* en natuurlijk *Robbedoes* en *Kuifje*. Een speciale vermelding verdient het periodiek *Héroic Albums*.' Dit Belgische stripmagazine, aanvankelijk vrijwel solo gevuld door de achttienjarige redacteur en uitgever Chenéval, ontwikkelt zich binnen korte tijd tot het podium waarop aankomende coryfeeën als Tibet, Weinberg en Fred Funcken zich manifesteren. Met name Maurice Tillieux, Greg en Tibet maakten grote indruk

Martin Lodewijk: 'Ik zag het werk van Tillieux voor het eerst in de periode dat hij *Bob Bang, Félix* en zijn realistische strips tekende. Vooral de manier waarop hij zijn verhalen vertelde vond ik indrukwekkend. Veel indrukwekkender bijvoorbeeld dan wat Hergé toen deed. De ware kracht van diens werk ontdekte ik later pas, toen ik de zwart-wit *Kuifje*-albums onder ogen kreeg. Ach, iedereen heeft het nu maar over die saaie, grijze jaren vijftig, maar zo saai was het toen allemaal niet. Daar klopt helemaal niets van, het was in zekere opzichten een rijke tijd. Er waren die typische eigentijdse fenomenen die je nergens anders aantrof. Elke buurt of wijk in Nederland had toentertijd een bibliotheekje dat in de kantoorboekhandel of de plaatselijke sigarenwinkel was ondergebracht. Fantastisch, daar vond je oorspronkelijke Nederlandse pulp, van Multon bijvoorbeeld, het bekendste pseudoniem van de Rotterdamse veelschrijver Vervoort, die onder wel twintig pseudoniemen jaarlijks zo'n tien tot twintig boeken afleverde. Opeens waren er films, boeken, stapels.'

10 ■ 043

10 ■ 043 – *Als eerbetoon aan Marc Sleen liet Martin Lodewijk Detektief van Zwam optreden in De golem van Antwerpen*

10 ■ 044 – *Overigens komen zowel Agent 327 als Martins naam voor in Nero, het magnum opus van Marc Sleen*

10 ■ 045 – Tom Poes weekblad *maakte een diepe indruk op Martin, vooral de verhalen van* Eric de Noorman, *getekend door Hans Kresse*

10 ■ 045

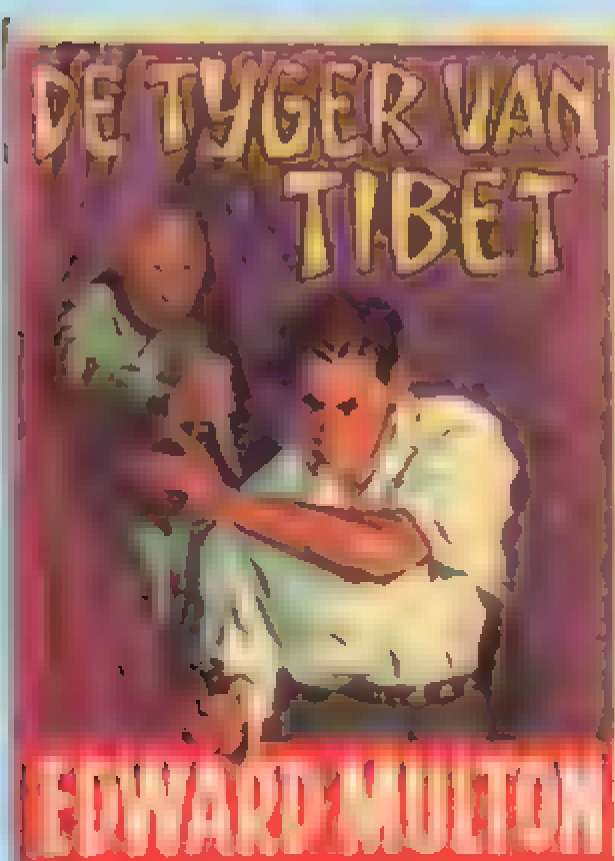
10 ■ 046

10 ■ 044

Rebellenclub

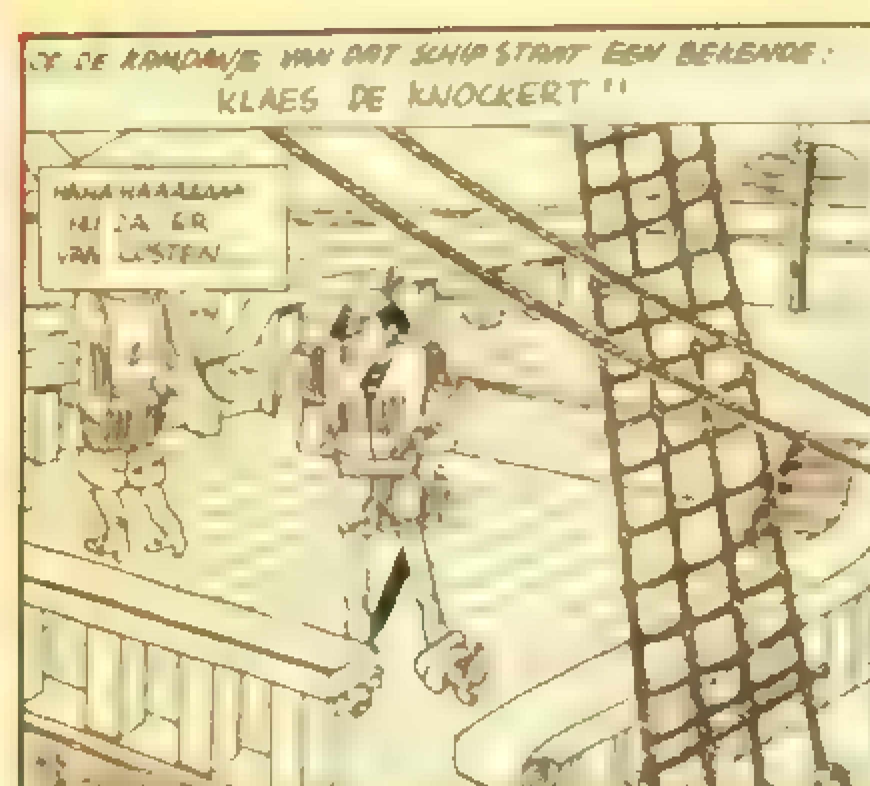
10 ■ 050

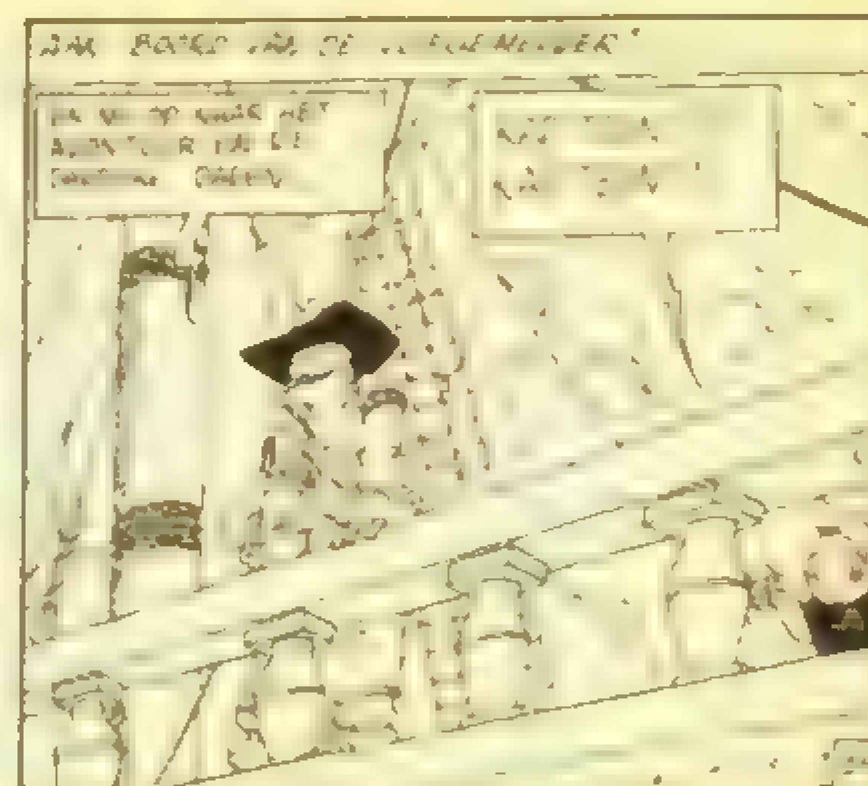

10 ■ 047

10 ■ 048

10 ■ 049

Uitgaand van het principe dat men al doende leert, meldt de zeventienjarige Lodewijk zich in 1956 met een map tekenwerk bij een plaatselijke uitgever van ondeugende bladen voor mannen, in dit geval *De Mascotte, Magazine voor Heren*, en *Bolero*. De tekeningen en cartoons maken voldoende indruk om een eerste opdracht af te dwingen. Aanvankelijk levert hij cartoonbijdragen, maar al snel tekent en publiceert hij zijn eerste strips zoals het reeds bestaande *Babel en Knetterton*, het nooit gepubli-

10■046 – *Ook de Tom Poes-omslagen zetten hem aan tot (na)tekenen*
10■047 + 10■048 – *Twee boeken van Edward Multon, een schrijver die grote indruk maakte op Martin Lodewijk*
10■049 – *Striptekenaar wordt je niet zomaar. In het begin van de jaren vijftig begon hij menig verhaal en stuurde dit naar diverse uitgevers, zoals een strip over Michiel de Ruiter, die hij aan het weekblad Sjors stuurde*
10■050 – *Helaas was er geen belangstelling*
11■051 – Frank de Vliegende Hollander, *een van de eerste grote strips van Martin Lodewijk*
11■052 – *Een historisch moment: Eric komt! Met deze aankondiging werd Hans Kresse's* Eric de Noorman *in 1947 aangekondigd in* Tom Poes weekblad. *Vreemd genoeg verscheen de strip toen al enige tijd in België*
11■053 – *Exemplaar van een handvol knipsels die Martin Lodewijk kreeg toegestuurd vanuit het hoge noorden*
11■054 – *Martin Lodewijk maakte meer krantenstrips in de jaren vijftig, zoals het nooit voltooide* Kit Sydney, *voor een huis-aan-huis blad*
11■055 – *Goed nieuws! Er zijn voldoende kranten geïnteresseerd in* Frank de Vliegende Hollander, *Martin kan aan de slag*

11■051

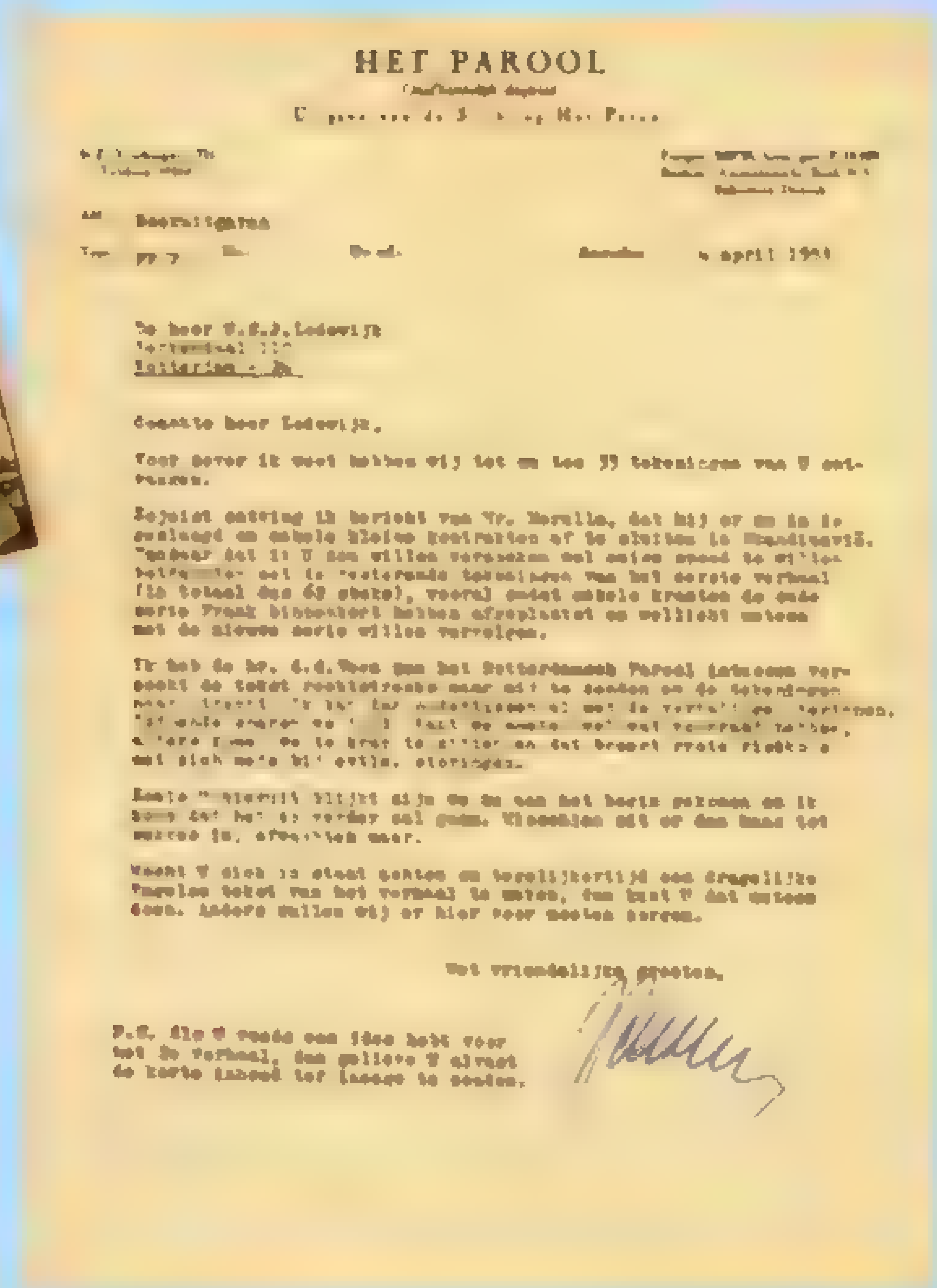
11■052

11■054

11■053

HET PAROOL

Geachte heer Lodewijk,

Met vriendelijke groeten,

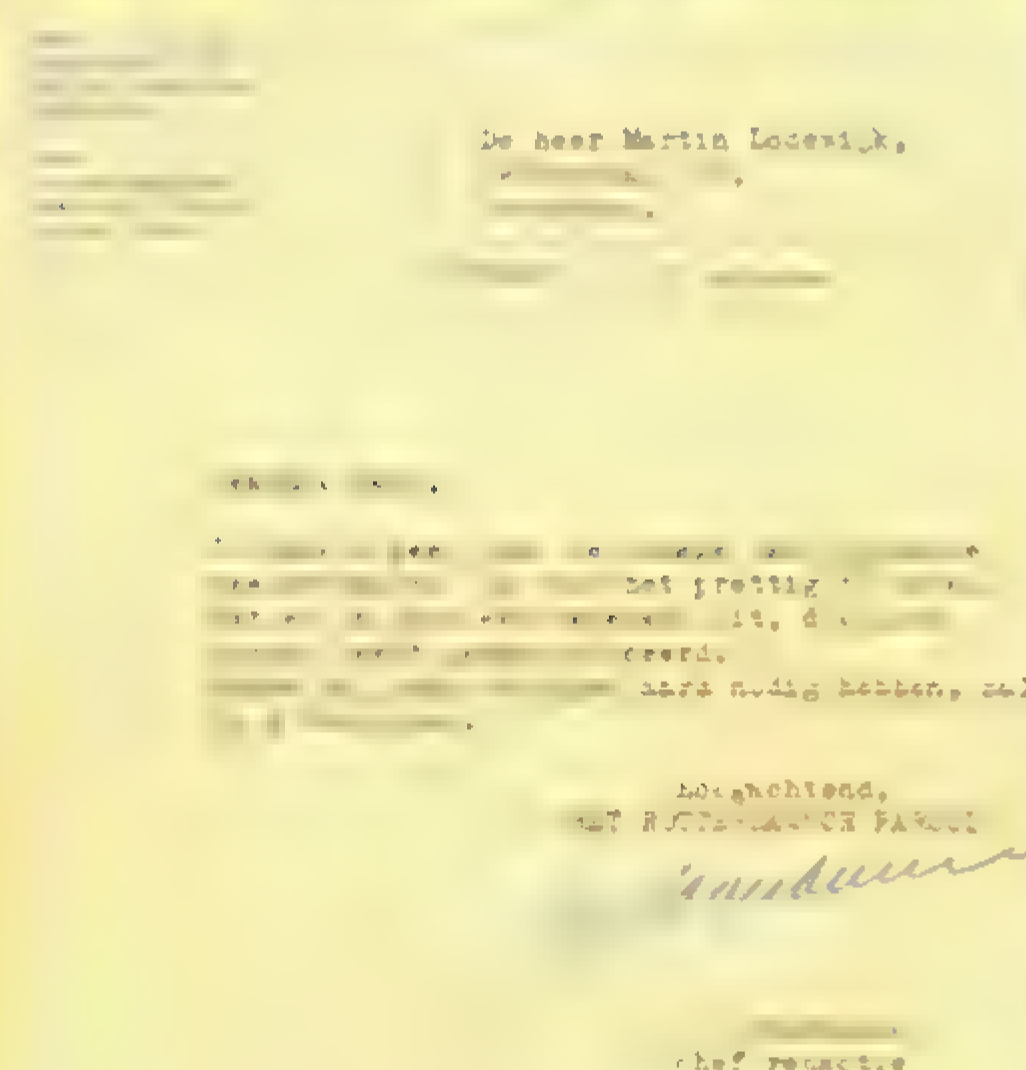
11■055

ceerde *Lodewijk Pedaal (in het Vreemdelingenlegioen)* en de series *Ruimtevaart* en *Arent Brandt*. Na deze vingeroefeningen vindt hij al vrij snel zijn weg in het uitgeverscircuit.

Dat klinkt eenvoudiger dan het in werkelijkheid was. De Nederlandse stripmarkt is in de jaren na de oorlog een terrein waarop de monopolisten heersen. De studio van Marten Toonder en Swan Features Syndicate van voormalige Toonder-medewerker De Zwaan hebben een dikke vinger in de pap van de krantenstrip. Wie in de jaren vijftig het vak in wil, dient zich heel bescheiden aan de achterdeur van een van de studio's te melden. Tussen het legen van de asbakken en het bezorgen van de koffie door krijgt het uitverkoren jonge talent de gelegenheid

zich 'te bekwamen'. Via deze route doen stripauteurs als Dick Matena, Fred Julsing en Lo Hartog van Banda ervaring op als anoniem medewerker aan bekende reeksen als *Tom Poes*, *Panda* en *Koning Hollewijn*. De som van al deze activiteiten is echter indrukwekkend en resulteert in de eerste bloeiperiode van het Nederlandse stripverhaal. De eerste coryfeeën van het Nederlandse stripverhaal, Hans Kresse (*Eric de Noorman*), Pieter Kühn (*Kapitein Rob*) en Marten Toonder (*Tom Poes*), komen in de jaren veertig en vijftig af met werk dat inmiddels een klassieke status geniet. Temidden van dit geweld van de gevestigde namen zoekt en vindt Lodewijk op onorthodoxe wijze zijn weg. Meest succesvol is hij in deze periode met *Arent Brandt* en *Frank de Vliegende Hollander*, een stripreeks die hij overneemt van (toen al) routinier Piet Wijn, en die hij uitsluitend voortzet voor publicatie in Scandinavische dagbladen. In 1959 wordt de reeks gestaakt en volgt de eerste striploze periode in de carrière van Martin Lodewijk. Het fenomeen reclame lonkt en biedt uitkomst. Van verveling is echter geen ogenblik sprake.

In de VS en in Engeland zwelt een gestage stroom thrillers en sciencefictionromans en -verhalen aan tot indrukwekkende proporties. Vakmanschap en ideeënrijkdom houden gelijke tred en voor het eerst in de literatuurgeschiedenis wordt genrefictie serieus genomen. Misschien niet meteen door de critici, maar beslist door uitgevers en lezerspubliek. Zo werkt de eerste geheim agent die wereldwijd de handen op elkaar krijgt al sinds de vroege jaren vijftig met toenemend succes aan zijn carrière.
Dat vraagt om een toelichting. We verlaten Rotterdam, doen een stapje terug in de tijd en steken de Noordzee over, om van daar af te zakken naar het zonnige en vooral mondaine Franse zuiden.

HET ROTTERDAMSCH PAROOL

De heer Martin Lodewijk,

Hoogachtend,
HET ROTTERDAMSCH PAROOL

chef redactie

12 ■ 056

12 ■ 058

12 ■ 057

12 ■ 059

12 ■ 060

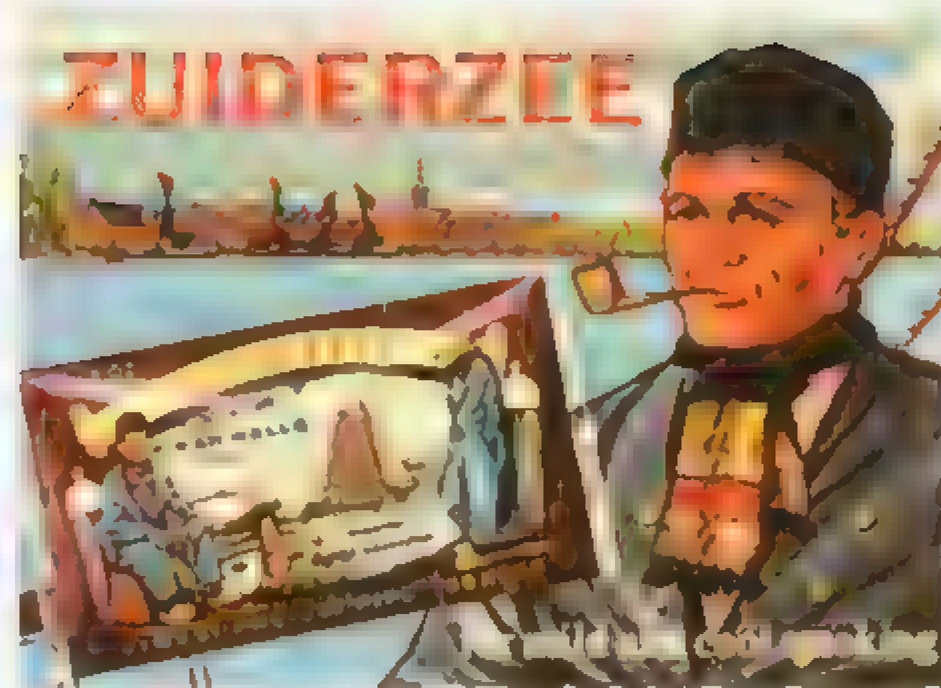
12 ■ 061

12 ■ 062

13 ■ 063

13 ■ 068

13 ■ 069

13 ■ 064

13 ■ 065

13 ■ 066

13 ■ 067

12 ■ 056 – *Ook aan* Het Rotterdamsch Parool *stuurde Martin Lodewijk werk. Aanvankelijk hadden zij geen belangstelling, uiteindelijk leidde het initiatief tot een aantal illustratie-opdrachten, en natuurlijk* Frank de Vliegende Hollander

12 ■ 057 – *Een van de opdrachten die Martin Lodewijk kreeg van* Het Rotterdamsch Parool, *was het maken van illustraties voor de uitgave* Voor Antjes en Jantjes

12 ■ 058 – *Bata bestaat nog, de jaren zestigsfeer niet meer*

12 ■ 059 – *Verpakking van melkchocolade gereedschap, een product dat allang niet meer bestaat*

12 ■ 061 + 12 ■ 062 – *Toen Martin solliciteerde bij een reclamebureau, was er weinig om te laten zien. Hij maakte de avond ervoor deze 'advertentie', om iets te kunnen tonen.*

13 ■ 063 – *Martin Lodewijk werkte een jaar bij reclamebureau Braun. Helaas staat hij niet op deze foto, zijn tekentafel in de hoek is leeg*

12 ■ 060 – 13 ■ 065 – 13 ■ 067 – 13 ■ 068 – 13 ■ 069 – *Moeiteloos werden vele producten in even zovele stijlen verpakt*

13 ■ 064 – *Toen een bevriend fotograaf vroeg of Martin een paar leren jassen wilde showen voor een modebrochure, was hij van de partij (links- en rechtsonder)*

13 ■ 066 – *Advertentie uit de jaren zestig. Waar vind je dat tegenwoordig, een wasmachine aan huis gedemonstreerd*

In de periode tussen de beide wereldoorlogen stelde een aantal Engelse auteurs van spionage- en avonturenromans in hun boeken de patriottische gedachte centraal – de immoraliteit van het spionagebedrijf gold vooral 'hunnie', de tegenpartij. Zelf bleven ze onveranderlijk aan de goede kant van de morele scheidslijn. De belangrijkste smaakmakers onder deze auteurs waren John Buchan, Sapper en Dorford Yates, de respectievelijke helden heetten Richard Hannay, Bulldog Drummond en Jonah Mansel. Deze mannelijke helden waren allen uit hetzelfde hout gesneden, waren allemaal lid van een club in de Londense West End en waren allemaal financieel onafhankelijk, wat zo zijn voordeel heeft als het vaderland roept. Hun erecode dankten ze aan hun geboorte, kostschool, universiteit en militaire dienst. Tot en met de Tweede Wereldoorlog hakten zij op de bladzijden van spannende spionageromans en -romannetjes in op de tengels van eenieder – maar vooral bolsjewieken – die van snode plannen met *Good Old England* getuigde.

Na de Tweede Wereldoorlog verschenen er langzaam maar onstuitbaar barstjes in het vernis van eerzaamheid dat het spionagebedrijf bedekte, tot het vernis barstte. De spion stapte vanuit kou en duisternis het zonlicht binnen. En, dat werd meteen duidelijk, hij had zo zijn eisen wat zijn persoonlijke genoegens betrof.

'Om drie uur in de ochtend zijn de luchtjes van rook en zweet in een casino misselijkmakend. Dan wordt de erosie van de ziel, veroorzaakt door het spelen om enorme bedragen – gekenmerkt door een mengeling van hebzucht en zenuwachtige spanning – bijna ondraaglijk. De zintuigen raken overbelast, ze verzetten zich ertegen.'

Met deze passage werd in 1953 James Bond, geheim agent 007 in *Casino Royale* geïntroduceerd. Wie zich afvraagt waarom juist deze geheim agent uitgroeide tot een cultuurfenomeen, komt al gauw tot de ontdekking dat de *Bond*-boeken in die tijd meer boden dan een simpel spionageverhaal met een snuifje welvaart-in-wording en wat seks als garnering. Feitelijk zijn ze net zo gecompliceerd, of het tegendeel, als meer ambitieuze vormen van fictie die doorgaans onder het kopje literatuur worden gebracht. Wat in het voordeel werkte van de *Bond*-boeken, is dat ze voortkwamen uit een stiel, die van de genrefictie, die (evenals sciencefiction) zonder dwang een lezerspubliek vindt. Ian Fleming, Bonds geestelijke vader, was op zijn best een knappe genreauteur. Op zijn slechtst was hij een degelijk pulpauteur. Hij deed echter zijn best om ervoor te zorgen dat zowel de lezer als Bond op alle fronten aan zijn trekken kwam; de Bond-vrouwen, auto's, technische snufjes en luxe zorgden voor de instandhouding van een verscheidenheid aan libido's. Fleming overleed in 1964, maar Bond, een andere Bond dan die Fleming bedacht, is geen ogenblik weggeweest. De films, met Sean Connery en Roger Moore, en nu met Pierce Brosnan, houden hem kunstmatig in leven.

Martin Lodewijk: 'Ik las Bond pas in de jaren zestig, mijn eerste kennismaking met hem was via de film, de eerste, *Dr. No*. De *Bond*-verhalen verschenen in Engeland in pocket bij Pan, met niet echt aansprekende omslagen, en ze waren hier slechts mondjesmaat verkrijgbaar. Volgens mij verscheen Bond pas in de jaren zestig in Nederlandse vertaling. Na de film waren de boeken een schok. *Creepy*, *over the top* en toch realistisch. Zo wordt Bond in een van de boeken gemarteld met een mattenklopper, in de films gebeurt dat bij voorkeur met een laserstraal. Daarin was Fleming ontnuchterend *basic*, zo recht door zee – *in your face*, heet dat tegenwoordig. Op elk terrein. Vrouwenborsten heetten toen nog welvingen, niet bij Fleming. De nationalistische gevoelens van Bond, en van die om het even welke geheim agent, waren

14 ■ 070 – Sean Connery als James Bond
14 ■ 071 – Gary Powers met een model van de U-2
14 ■ 072 – Ook Bond-acteur Roger Less maakt zijn opwachting in een Agent 327-verhaal
15 ■ 073 – Hendrik IJzerbroot mag graag ontspannen een James Bond-boek lezen
15 ■ 074 – Uiteraard zijn Bond en IJzerbroot goede bekenden
15 ■ 075 – Tekening voor de Stripschapkalender 1983

14 ■ 070

14 ■ 071

14 ■ 072

in die tijd heel natuurlijk, logisch. Gezien het tijdsbeeld stond hij automatisch aan de goede kant. Zelfs in de latere boeken bleef de ironie ontbreken, die hoort exclusief bij de film en nam geleidelijk de overhand. Het kon uiteindelijk niet dol genoeg zijn, de technische snufjes, de glamour, de stunts Van mattenklopper tot Inspecteur Gadget, zogezegd.'

In de jaren zestig bereikt de Koude Oorlog een hoogtepunt. In het westen ontstaat grote bezorgdheid als in mei 1960 op 22 kilometer hoogte boven Sverdlovsk in het Oeralgebied een Amerikaans spionagetoestel van het type U-2 wordt neergeschoten en piloot Gary Powers gevangen wordt genomen, zonder daarbij gebruik te maken van zijn zelfmoordpil. In april 1962 hervatten de Amerikanen hun kernproeven, in oktober van hetzelfde jaar loopt de crisis rond Cuba nog net goed af – de Sovjet-Unie ziet af van een strategische basis op het eiland.

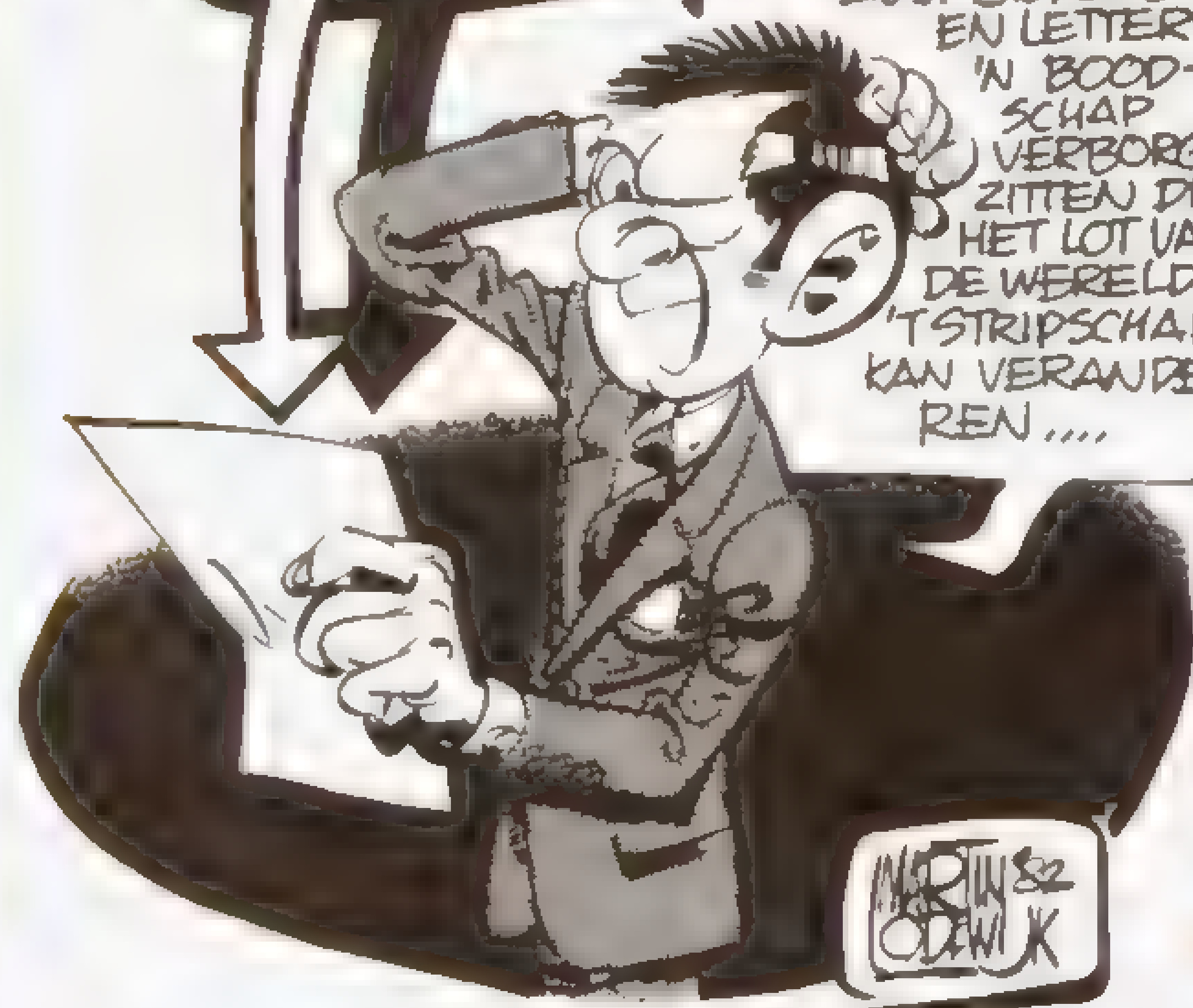

15 ■ 073

15 ■ 074

15 ■ 075

Martin Lodewijk: 'De Cuba-crisis was een moment waarop je dacht, al die nachtmerriescenario's worden werkelijkheid. Ik had toen al veel over de oost-west controverse gelezen: sciencefiction, thrillers, en die fictieve werkelijkheid dreigde heel even echt te worden. Ik werkte toen over de rivier, op een reclamebureau in Schiedam. We zaten aan de radio gekluisterd, nieuwsbulletin na nieuwsbulletin. Mijn enige zorg was, hoe kom ik, als er iets fout gaat, aan de overkant van de rivier om voor mijn jongste zusje Annemarie te kunnen zorgen? Ze zal toen net vier zijn geweest. Reken maar, de Koude Oorlog was heel erg aanwezig. De wereld was verdeeld in drie kampen: een vrij kamp, dat waren wij, een onvrij kamp, de Oostbloklanden, en een arm kamp, de rest van de wereld. Ik hoorde in die tijd tijdens de Russische inval in Hongarije de oude Drees op de radio zeggen dat het nu toch wel heel moeilijk was om nog communistische vrienden te hebben, en dat maakte indruk, want die had ik. Simon Carmiggelt gooide in die tijd een steen door de ruit van *De Waarheid*, dat kun je je nu niet meer voorstellen. Het IJzeren Gordijn was een begrip, hoor, meer nog dan later de Muur. Ik heb in die jaren nog eens gesolliciteerd als politiek tekenaar. Ik stond natuurlijk aan de goede, de niet-communistische kant. Vergeefs.

In de strip resoneerde dat gevoel door. Lees ze er maar op na. Jan Kordaat, *De bevrijding van professor Stagmus*, dat verhaal speelt zich af in een op de Sovjet-Unie gelijkend land. Buck Danny, ook zo'n notoire tegenstander van het communisme. Ongetwijfeld zal er in die tijd in Rusland pulp en genreliteratuur geschreven zijn waarin de helden tegen het westen in het geweer kwamen. Laat ik het zo samenvatten, de Koude Oorlog was als een rateltje in je auto dat altijd meedraaide.'

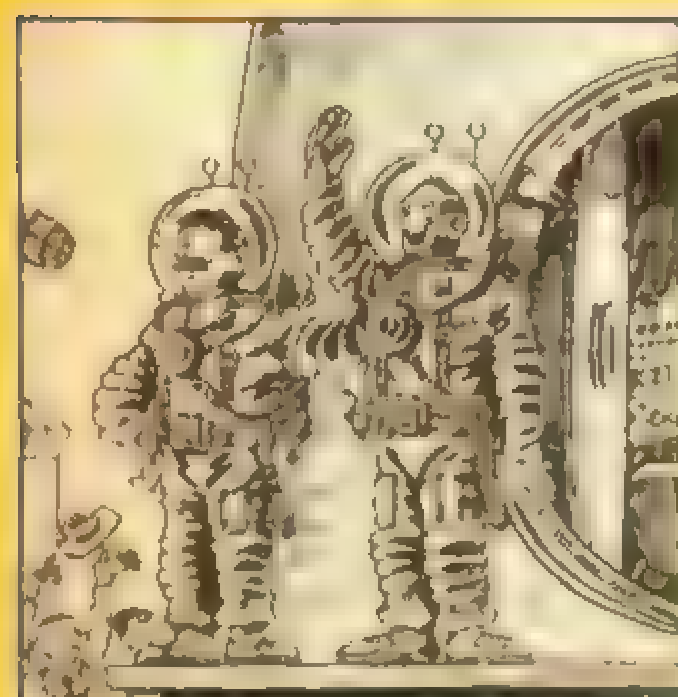
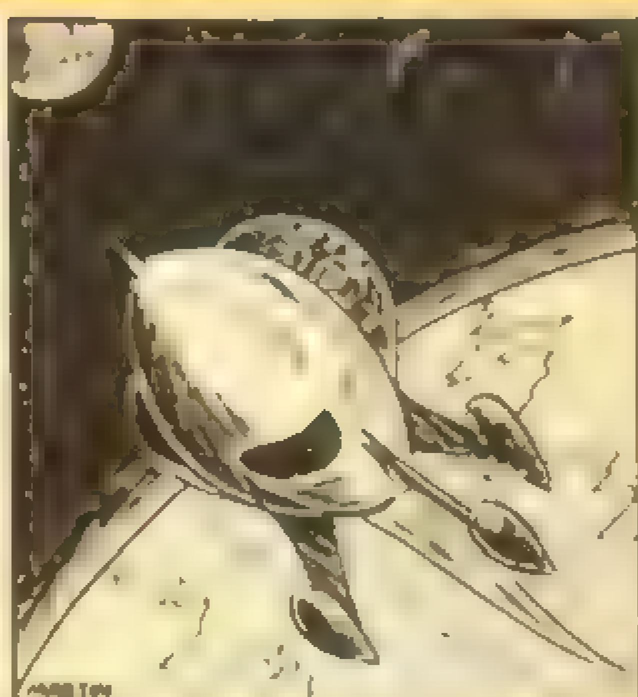

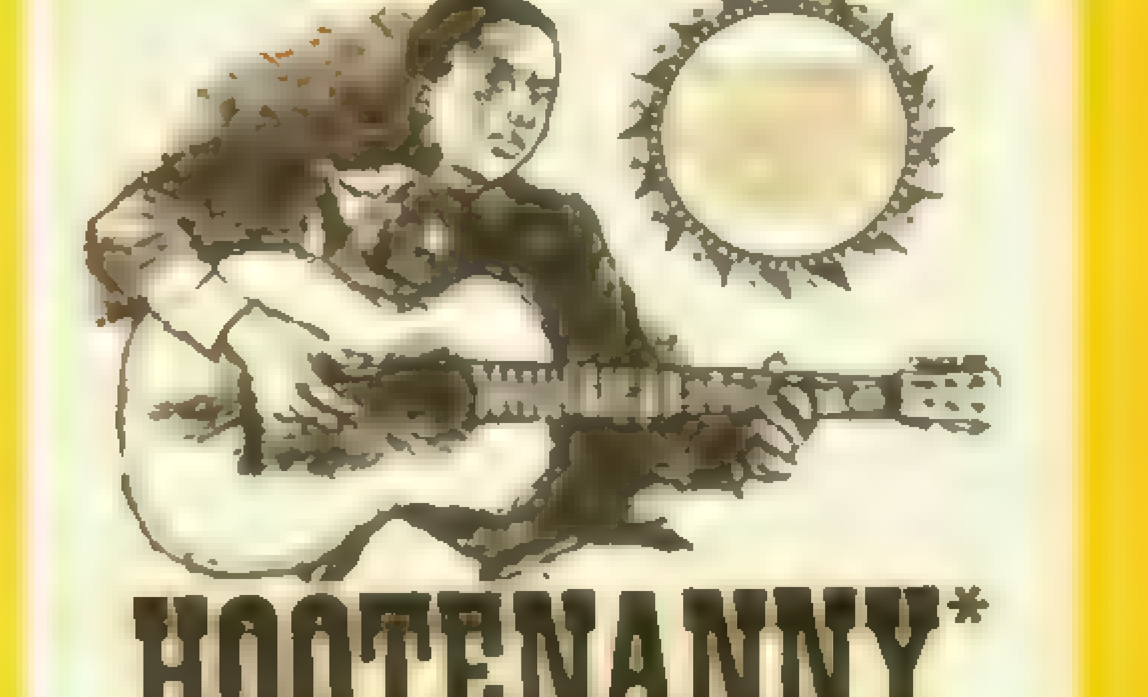
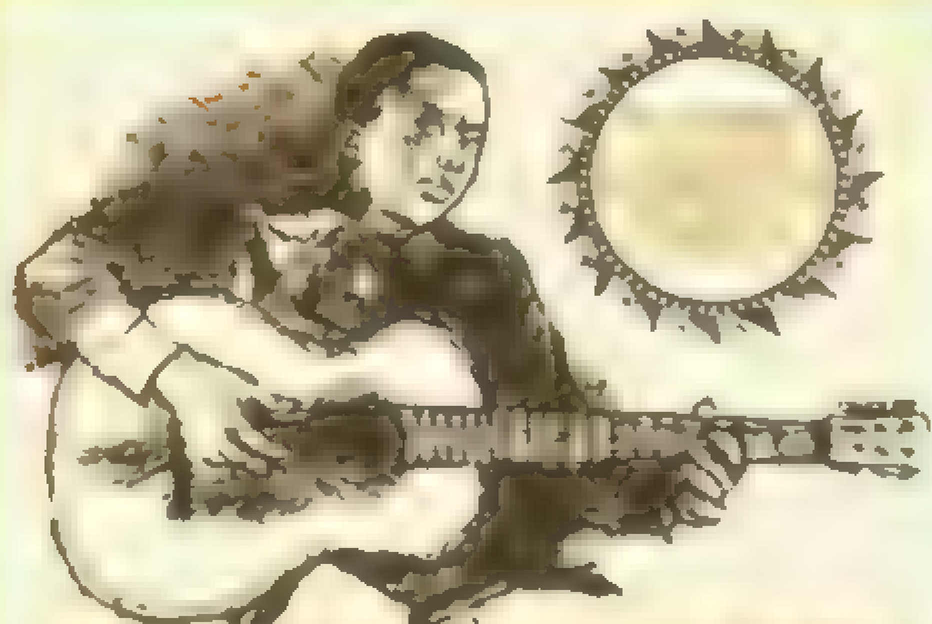
16 ■ 076

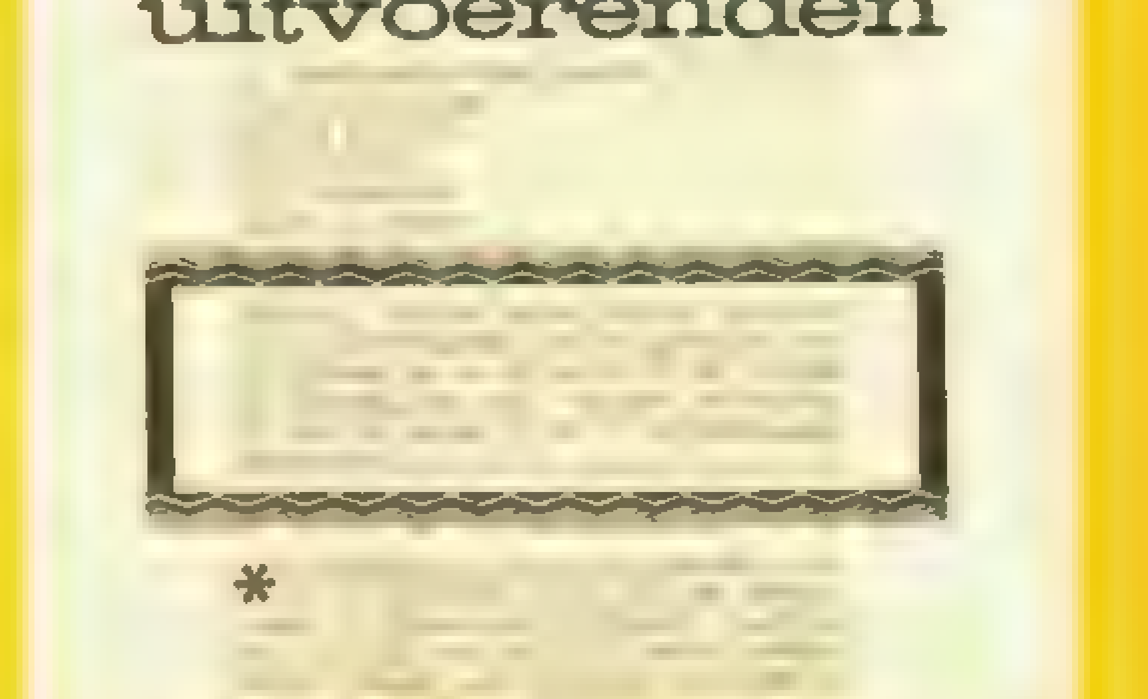

16 ■ 079

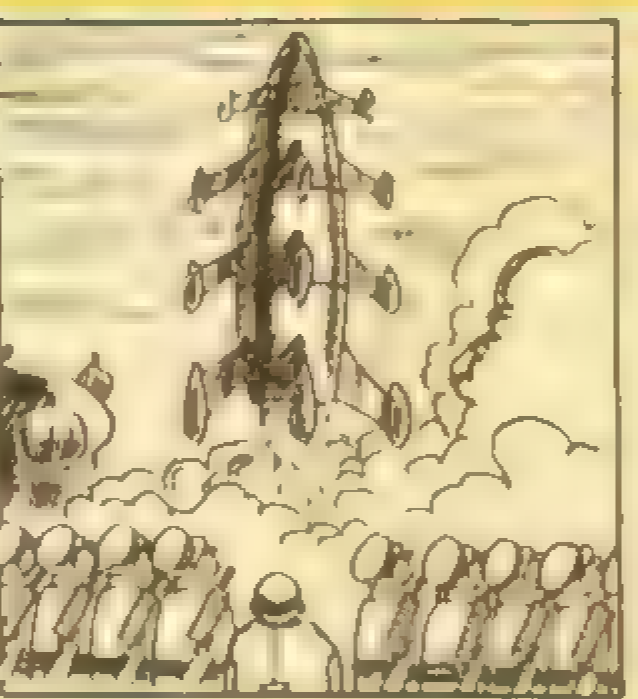
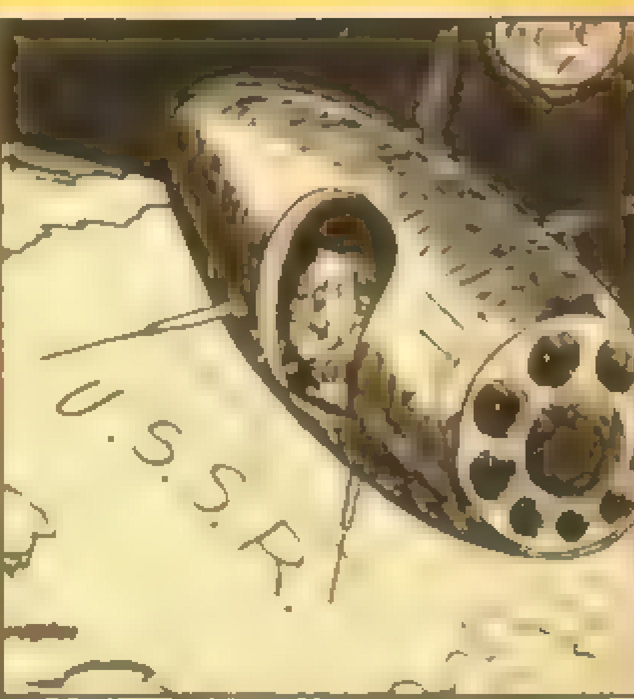

16 ■ 077

16 ■ 080

16 ■ 078

In november 1963 wordt de wereld geschokt door de mededeling dat de Amerikaanse president John F. Kennedy in Dallas slachtoffer is geworden van een moordaanslag. De vraag – 'waar was jij toen Kennedy werd vermoord' – die nog steeds wordt gesteld, zegt voldoende over de indruk die deze gebeurtenis wereldwijd maakte.

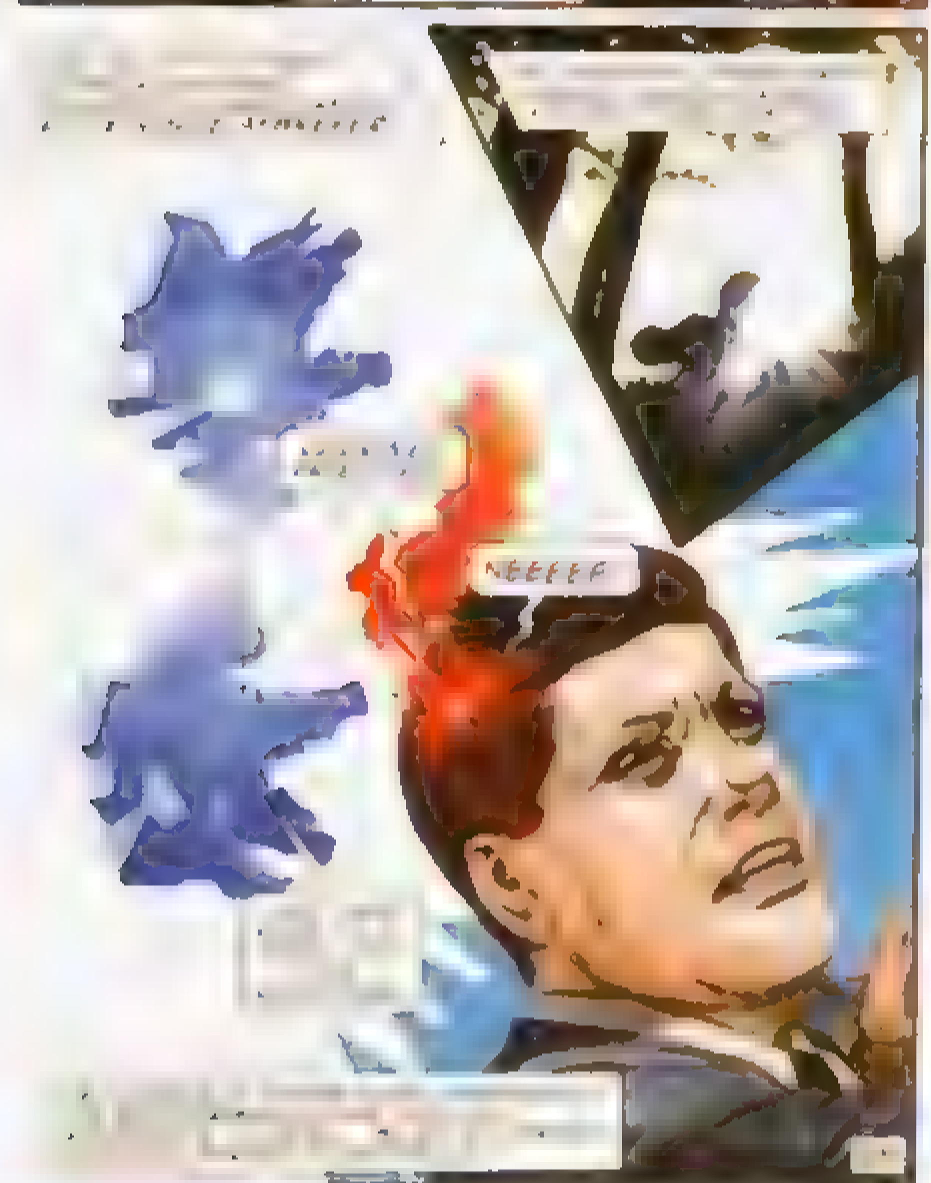
Martin Lodewijk: 'Wij hoorden het nieuws tijdens de eerste *hootenanny*-avond die Wil van der Sman en ik in buurtcentrum *Ons Huis* in Rotterdam organiseerden. In de pauze hebben we druk overlegd of het wel gepast was de avond voort te zetten. We kwamen eruit door overeen te komen dat dat was wat Jack Kennedy gewild zou hebben. Na de pauze bracht Wil het slechte nieuws en zong toen acapella het speciaal door hem voor die gelegenheid ingestudeerde *Death Don't Have No Mercy*. In mijn herinnering met betraande ogen.'

17■083

In Nederland arriveren een jaar later The Beatles op Schiphol en zorgen voor uitzinnige taferelen, het concert van de Stones in het Scheveningse Kurhaus wordt dat jaar – en dat is het anno 2003 nog steeds – het kortste van hun loopbaan. Op de Olympische Zomerspelen van 1965 kaapt Anton Geesink de judotitel van de Japanners. Het is dus niet allemaal kommer en kwel wat de klok slaat.

17■081

17■082

De jaren zestig als aanduiding van een tijdgeest beginnen pas goed halverwege dit decennium. De eerste generatie die de oorlog niet heeft meegemaakt, bereikt de jaren des onderscheids en de bomen beginnen voorzichtig tot in de hemel te groeien. De opbouwgeneratie is nog aan de macht, maar er wordt al flink aan stoelpoten gezaagd. Nieuw Links en D'66 willen de politiek en het staatsbestel hervormen, provo's en kabouters willen een andere maatschappij. De haren worden langer, de rokken korter, de muziek ruiger. Terwijl de Koude Oorlog op zijn hoogtepunt geraakt, bereikt de botsing der generaties in Nederland het kookpunt. Gaandeweg het nationalistisch en progressief gekrakeel ontmoet Martin Lodewijk collega-auteur en tekenaar Jan Kruis.

Martin Lodewijk: 'Van 1961 tot 1964 werkte ik in Schiedam op een reclamebureau. Daar had ik een collega die iemand kende die 'ook strips tekende'. Dat was Jan Kruis. Ik ben toen eens bij hem langsgefietst – ook op Zuid – want Jan, zo bleek algauw, was geïnteresseerd in strips en in strips tekenende

16■076+16■077+16■078 – *Voorstel aan het* Rotterdams Nieuwsblad *voor een satirische strip over de tijdelijke verdwijning van maarschalk Boelganin, de in ongenade gevallen vazal van Chroetsjov*

16■079 – *'Ik heb toen nog eens gesolliciteerd als politiek tekenaar. Ik stond natuurlijk aan de goede, de niet-communistische kant'*

16■080 – *Op 22 november 1963 werd voor het eerst een* hootenanny *gehouden in buurtcentrum* Ons Huis *in Rotterdam. Martin musciseerde mee en verzorgde de aankondiging. Niet alleen de tekening, maar ook de belettering en de vormgeving is van hem. Helaas liep de avond anders dan gedacht*

17■081 – *Martin verwerkte de moord op Kennedy in het* Storm-Kronieken van de tussentijd-*verhaal* De Dallas Paradox, *getekend door John Kelly (een pseudoniem van Dick Matena)*

17■082 – *President John F. Kennedy, enkele uren voor hij werd vermoord.*

17■083 – *The Beatles tijdens hun bezoek aan Amsterdam.*

12,50 bij de KROON gespaard, 25,- waard!

KROON

18 ■ 084

inspecteur Smulleman

Treets

18 ■ 085

Antwoordkaart
Machtiging no. 1876
Den Haag

Dorp aan de rivier

Als welkomvoordeel in de Nederlandse Boekenclub 2,50 van f 17,50 voor!

Nederlandse Boekenclub

18 ■ 086

GREGOR KUM TERUG!

BOP

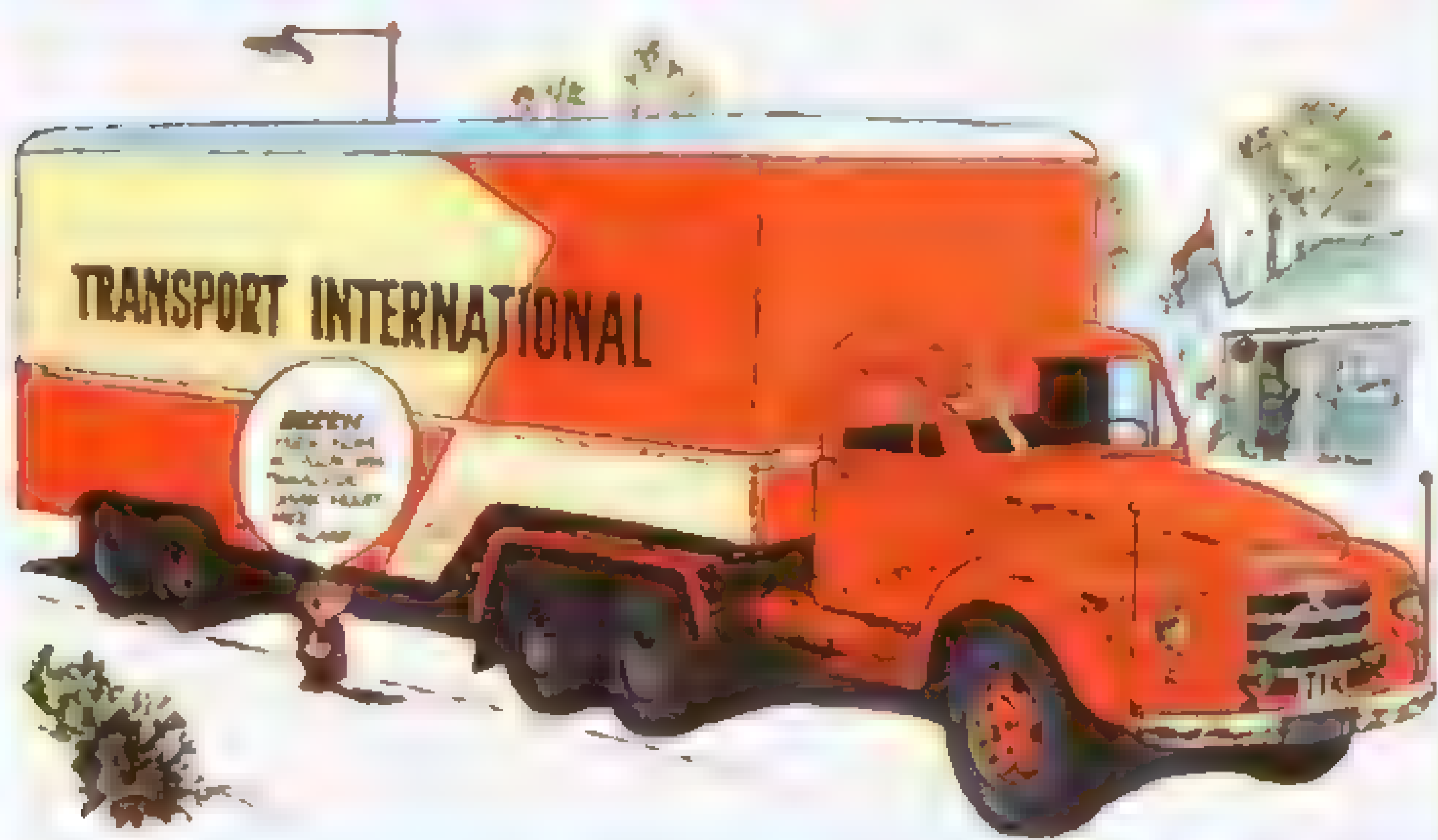
OLGA LAWINA ER MEER VAN WEET OOK!

VAN DE GOOT IN DE BOOT

18 ■ 087

18 ■ 088

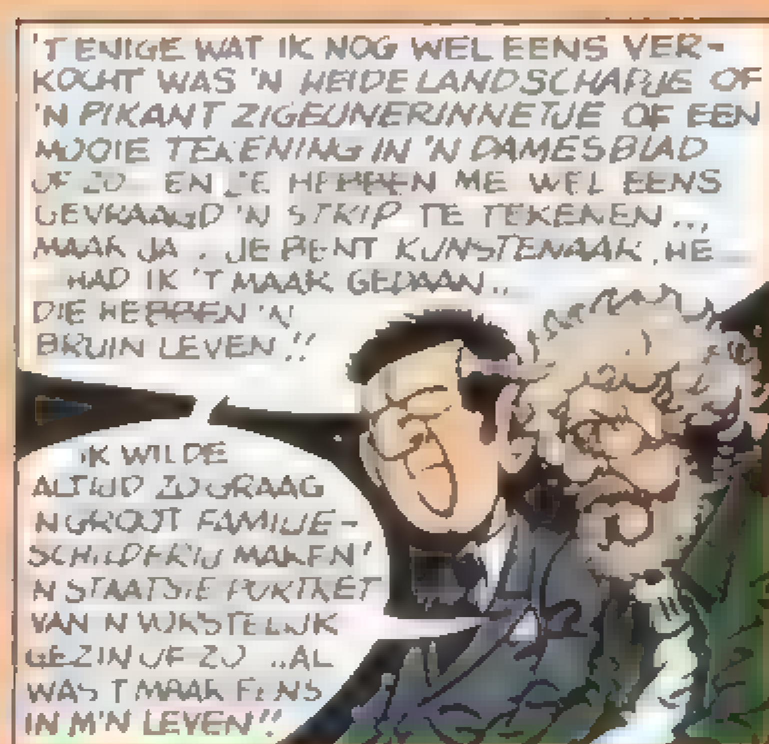

19 ■ 089

19 ■ 090

19 ■ 091

collega's. Het teckeltje en de rode kater (uit *Jan, Jans en de kinderen*) waren er toen al, *live*, wel te verstaan.'

Het is een bezoek met verregaande gevolgen. Al ver voor hem nationale roem ten deel valt met de reeks *Jan, Jans en de kinderen* maakte Jan Kruis namelijk al deel uit van het selecte gezelschap Nederlandse stripmakers. Het gaat Kruis in de jaren zestig zelfs zo goed dat hij werk uitbesteed aan collega-freelancers, onder wie Jan van de Voo. Bij de kennismaking met Martin Lodewijk is Kruis meteen opvallend gecharmeerd van het werk van zijn jongere collega.

Martin Lodewijk: 'Jan spoorde mij aan ook te gaan freelancen, wat ik uiteindelijk deed. Ik tekende toen en later op de studio van Jan, waar ik een poosje mijn tekenbord mocht neerzetten, aan van alles. Reclame voor *Kroon*-zegels, *Inspecteur Smulleman* van *Treets*, Amsterdamse gevels en molens voor een merk vloetjes. Na een poosje wist ik alles van molens af, en van gevels.'

Halverwege de jaren zestig neemt de welvaart merkbaar toe en een groeiende economie levert per definitie een bloeiende reclame-industrie op. Voor vaardige tekenaars is er dan ook aan werk geen gebrek. Jan Kruis moedigt Lodewijk aan door te gaan als freelancer en stelt genereus een werkplek in zijn studio ter beschikking. De samenwerking is hecht en beperkt zich niet alleen tot reclamewerk. Gezamenlijk reizen de inmiddels bevriende auteurs op zekere dag af naar Brussel, waar Jan Kruis zijn gagstrip *Gregor* weet te slijten aan de Nederlandstalige editie van *Kuifje*.

Dit is niet Lodewijks eerste bezoek aan de burelen van een Belgisch stripweekblad. Eerder, in 1958, lift hij naar Brussel en presenteert Peter Middeldorp, de hoofdredacteur van *Robbedoes*, het plan om tijdens een voorgenomen wereldreis voor *Robbedoes* een maandelijks geschreven en geïllustreerd reisverslag te maken. Het voorgestelde honorarium van negentig gulden valt tegen,

18 ■ 084 – *Reclamestrip voor* Kroon-*spaarzegels.*

18 ■ 085 – Inspecteur Smulleman, *reclamestrip voor* Treets

18 ■ 086 – *Martin Lodewijk tekende niet alleen advertenties, hij ontwierp ze ook, zoals deze voor de Nederlandse Boekenclub. Hij was ook verantwoordelijk voor de fotografie van de producten en de belettering. Overigens, de illustratie in de hier geadverteerde editie van* Dorp aan de rivier *is van... Jan Kruis*

18 ■ 087 – *Gregor duikt op in* Agent 327

18 ■ 088 – *Ook dames van lichte zeden lezen* Jan, Jans en de kinderen

19 ■ 089 – *Uiteraard spraken Jan Kruis en Martin Lodewijk over hun werk, soms hielpen ze elkaar. Zo schreef Martin Lodewijk deze grap van Gregor*

19 ■ 090 – *Martin Lodewijk, Joop Wiggers, de uitgever van* Jan Jans en de kinderen, *en Jan Kruis*

19 ■ 091 – *Jan Kruis als acteur in een rol in* Agent 327, *al heet hij hier Jan Tromp*

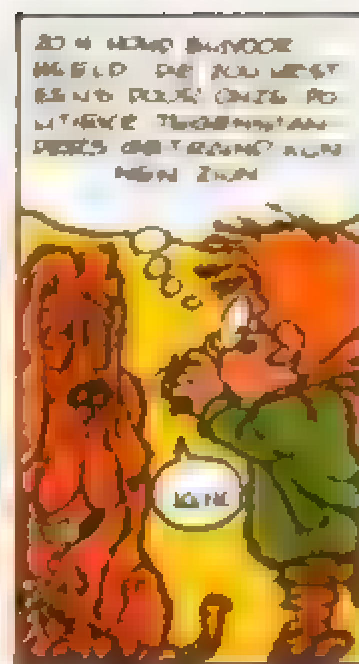

20■094

20■092

20■092 – Ook Gregor wil graag geheim agent worden

20■093 – In Dossier D *duikt de naam van Jan Kruis op als een van de boksers van een boksmarathon*

20■094 + 20■095 + 20■096 – Het idee was leuk, liftend door Europa en daar artikelen over schrijven. Verder dan dit zelfportret en twee layouts is het nooit gekomen

20■097+21■098– Vóór Agent 327 *probeerden Martin Lodewijk en Jan Kruis al eens een strip aan* Pep *te verkopen. Van het hoe en waarom weet Martin niets meer*

21■099 – Karikatuur van Dick Matena en Martin Lodewijk door Dick Matena, uit 1976

21■100 – Martin Lodewijk en Dick Matena werkten niet alleen samen aan Storm – Kronieken van de tussentijd, *maar ze maakten ook eenmalig deze manga-pagina voor het proefnummer van* Moon-embassy magazine, *een populair-wetenschappelijk tijdschrift over ruimtevaart. De heren bedienden zich wel van een klinkend Japans pseudoniem*

21■101 – In enkele afleveringen van Het oor van Gogh *maakt Martin Lodewijk gebruik van werk uit Dick Matena's* Gauguin en Van Gogh

20■095

20■096

20■097

toch lokt het avontuur. Een verheviging van de astma-aanvallen die Lodewijk sinds zijn jeugd plagen, voorkomt dat hij op reis gaat. Enkele jaren later is het dezelfde Peter Middeldorp die, nu als hoofdredacteur van het stripweekblad *Pep*, Jan Kruis opdracht geeft een parodie te maken op het spionagegenre dat onder meer door de vier eerste *Bond*-films – elk jaar een nieuwe Bond – wereldwijd furore maakt. Jan Kruis speelt de opdracht door naar vriend en collega Martin Lodewijk en op 21 mei 1966 kan het strippubliek in stripweekblad *Pep* voor het eerst kennismaken met Agent 327, die op de eerste pagina vermomd als vissersvrouw in klederdracht onopvallend een steegje binnenschiet. "Grutjes-nog-an-toe. Wat een geheim agent al niet moet doen om incognito op zijn kantoor te komen."

Met deze legendarische opening begint de carrière van Agent 327.

Toeval bestaat niet, wordt wel eens gezegd. Feit is dat in de tweede helft van de jaren zestig rond het toen immens populaire en nu legendarische stripweekblad *Pep* een school van auteurs ontstond (onder meer Dick Matena, Daan Jippes, Peter de Smet). Naast het werk van overwegend Franse (Giraud - *Blueberry*) stripauteurs gaven zij de oorspronkelijke Nederlandse strip groei en bloei. Dat Martin Lodewijk jaren

21■099

1960
1961
1962
1963
1964
1965
1966

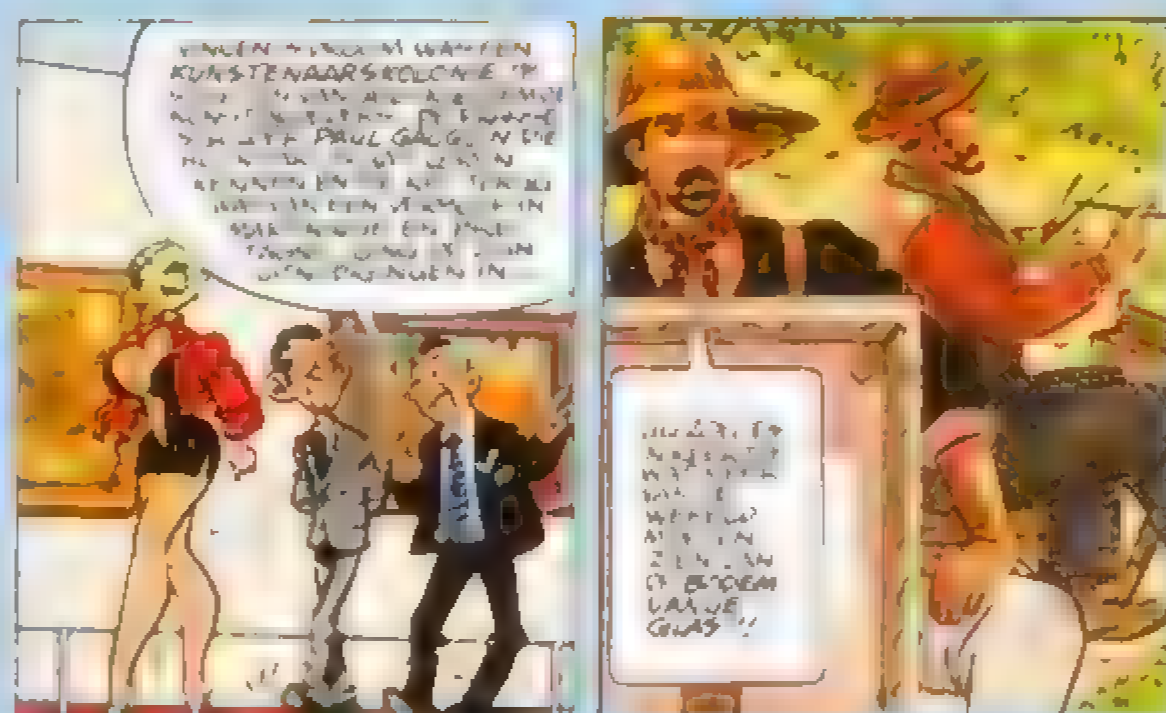

21■098

21■100

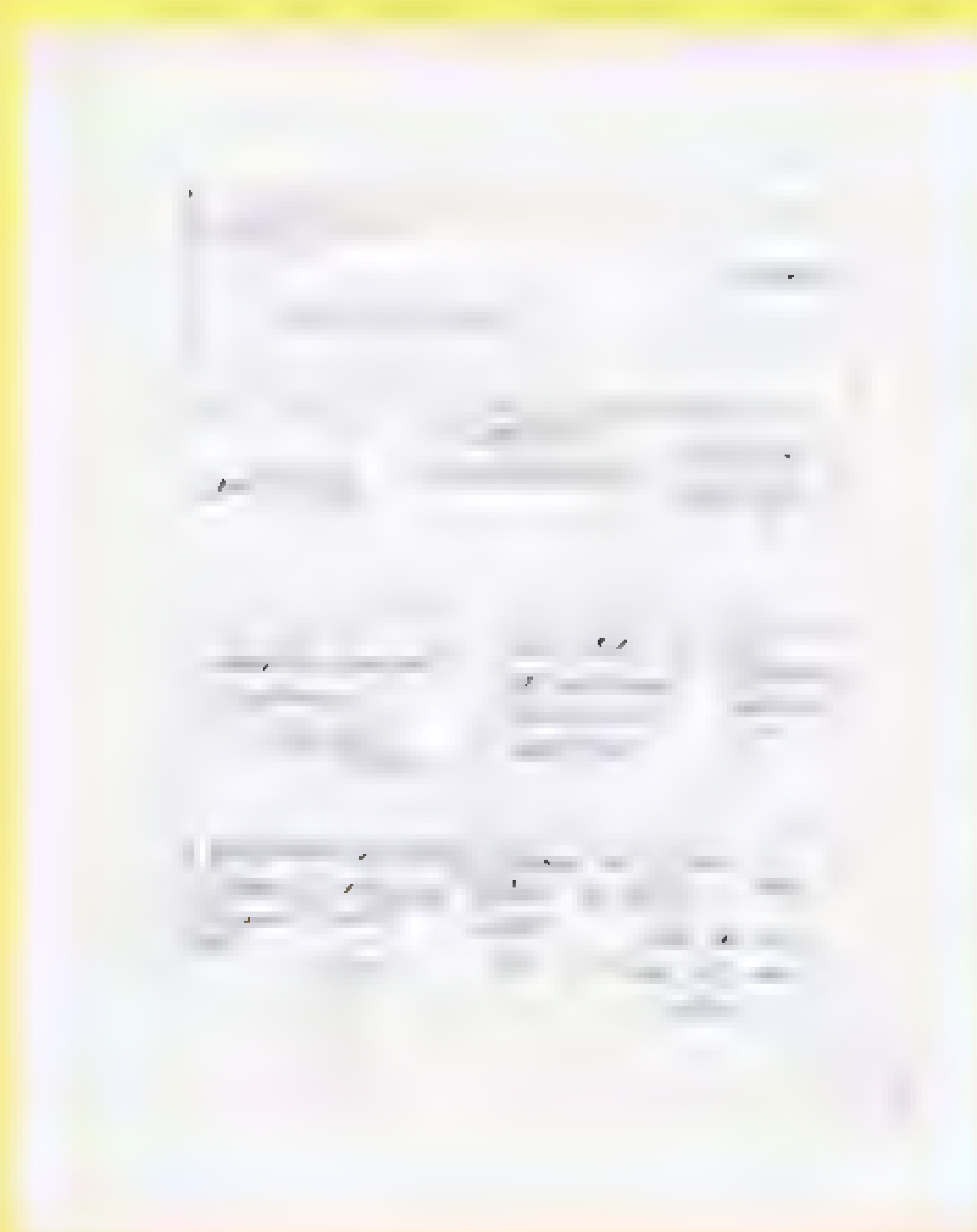
21■101

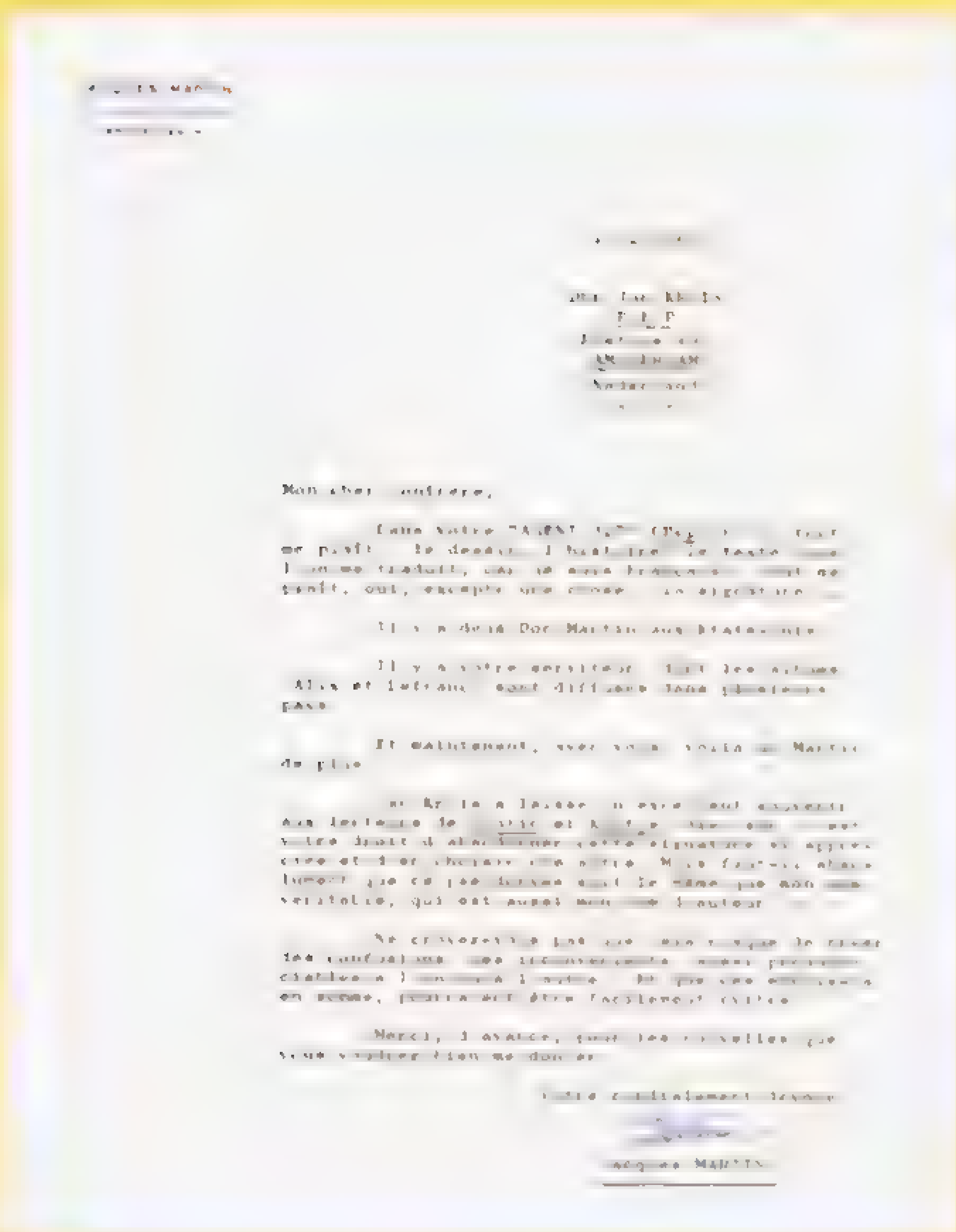
22 ■ 102

22 ■ 103

22 ■ 104

Mon cher confrère,

Jacques MARTIN

22 ■ 105

TELEVISION

PRIVATE EYE IN IVY STYLE

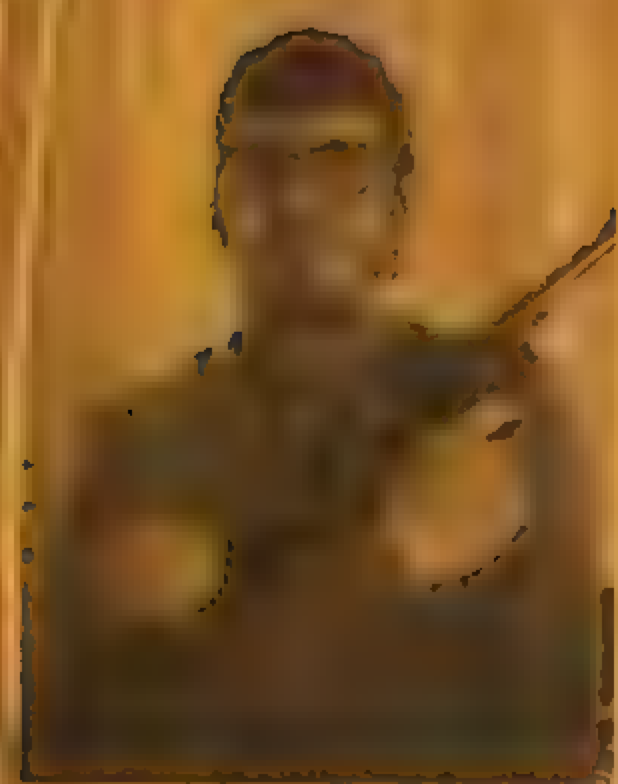
Detective Peter Gunn is elegant, cool and close to the top on TV

22 ■ 106

later als parttime redacteur voor het weekblad *Eppo* werkte en de aanzet deed tot stripreeksen als *Roel Dijkstra*, *Steven Severijn*, *De Partners* en *Storm*, is een aardige terzijde. Hoe het zij, de invloed van de tijd speelde een belangrijke rol bij de ontwikkeling van *Pep* want, en dat weet iedereen, waar de samenleving in beweging is, daar bruist de creativiteit.

Werk in uitvoering

Het zal niemand bevreemden dat in de woelige jaren zestig, waarin het culturele landschap soms per kwartaal van gezicht veranderde, de genrefictie parallelle tred hield en spectaculair meeveranderde. Thrillers, misdaadromans, de avonturenroman, het SF-verhaal, de vernieuwingen waren niet van de lucht. De spionageroman, die vooral voeding kreeg uit de kille werkelijkheid van de Koude Oorlog, veranderde mee.

23■109

22■102 + 22■103 – *Stripgeschiedenis in optima forma, de allereerste schets van Hendrik IJzerbroot, codenaam Agent 32 uit 1966.. Ook Boris Kloris was van de partij, hoewel hij van de in inkt uitgewerkte tekening is verdwenen*

22■104 – *Scenario voor het tweede Agent-verhaal* Dossier B

22■105 – *Het was natuurlijk erg verwarrend voor de Belgische striptekenaar Jacques Martin, bekend van Alex. Er verscheen een strip in de Pep, afkomstig van Studio Jan Kruis, maar ondertekend met het pseudoniem 'Martin'. Blijkbaar vreesde Jacques Martin dat hij als auteur zou worden beschouwd Hij vroeg Jan Kruis om voortaan niet meer het pseudoniem 'Martin' te gebruiken. Martin Lodewijk kan nog steeds huilen bij het zien van die brief. 'Als je bedenkt hoeveel duizenden keren in mijn leven ik heb moeten signeren met MARTIN LODEWIJK, terwijl het gewoon MARTIN had kunnen zijn...'*

22■106 – *Niet James Bond, niet Maxwell Smart maar Peter Gunn stond model voor het uiterlijk van Agent 327. Deze spionageparodie voor televisie, geregisseerd door Blake Edwards, is nooit in Nederland uitgezonden. Martin Lodewijk las*

23■110

23■111

erover in Life *en in hoofdrolspeler Graig Stevens zag Lodewijk het perfecte uiterlijk voor zijn geheim agent*

23■107 – *Lodewijk, Martin Lodewijk*

23■108 – *Zelfportret uit 1969*

23■109 – *In* Pep *21 van 1966 verscheen niet alleen het eerste Agent 327-verhaal, Martin Lodewijk mocht ook de omslagillustratie maken*

23■110 + 23■111 – *De Fab Four spelen de hoofdrol in het eerste Agent 327 verhaal. In de uiteindelijke versie heten ze de De Poodles, maar uit de oer-versie van het verhaal, blijkt dat ze eerst Beetles heetten*

23■112 – *Stripheld neemt zijn auteur in de heup-zwaai, uit 1974*

23■112

De spion, of agent zoals hij zich bij voorkeur noemde, was in het misdaadgenre van de jaren vijftig en zestig over het algemeen een eerzaam persoon die met een allesbehalve eerzame klus werd opgescheept. In werkelijkheid was hij, dat weet nu iedereen, onderdeel van een immoreel spel waarvan de feiten vaak ongeloofwaardiger zijn dan de verzonnen plots in de talloze romans. Churchill kon na de Tweede Wereldoorlog nog trots opscheppen over de Britse geheime dienst, de toonzetting van de afgelopen halve eeuw kwam al gauw uit de Verenigde Staten, en die klonk heel anders: 'We deden heus wel goede dingen,' klaagde William Colby toen hij allang ex-hoofd was van de CIA tijdens een interview. 'Het is onzin om te beweren dat de CIA voortdurend moordaanslagen beraamde. We hebben het enkele keren weliswaar geprobeerd, maar telkens ging het mis.' Deze onthutsende uitspraak leidt automatisch tot de vraag in hoeverre deze werkelijkheid een rol speelde in de wereld-in-aanbouw van Agent 327

Martin Lodewijk: 'Helemaal niet. Ik denk dat de ontwikkelingen in de werkelijkheid geen enkele rol speelden, behalve incidenten als die met piloot Gary Powers en zijn U-2. Mijn informatie over de CIA had ik uit de boeken van Fleming en andere auteurs. Er was toen geen informatie over geheime diensten beschikbaar. Ik hield me meer met muziek bezig, luisteren, spelen, repeteren, dag in dag uit. Muziek is altijd belangrijk voor mij geweest. Het aardige van musiceren is dat je je publiek kunt zien. In de jaren voordat ik aan *Agent 327* begon, toen ik vooral reclame deed, heb ik serieus overwogen professioneel liedjeszanger te worden. Maar goed, we dwalen af. Ik ben me voor de CIA en de andere geheime diensten gaan interesseren omdat ik me in de loop der jaren voor alles ben gaan interesseren, met als resultaat dat

24■113

24■117

25 ■ 114

ık nu van bijna alles bijna niets af weet.' Bescheidenheid siert de mens Lodewijk. Haaks op deze uitspraak staat evenwel het feit dat de auteur, bijgestaan door zijn broer Tim, in de jaren zestig met glans de kennisquiz *Twee voor twaalf* wint. Hoe het zij, exit het internationale politieke landschap van de jaren zestig als vormend element voor de wereld van Agent 327. Des te interessanter is

25 ■ 118

DE FALL-OUT BLUES.

De atoombom viel laatstleden
Op het café van Ouwe Toon,
Nu is er niets meer over op de juke-box na
En die speelt een droeve deun,
Ze speelt aan een stuk-- de fall-out blues.

Ik heb aan een stuk door gedronken
en toch ben ik nog steeds niet zat,
Want ik ben al aan 't verdragen,
Ook al drink ik zo uit 't vat,
Je wordt niet dronken-- van de fall-out blues.

Ik had een vetbui gisteravond
En ik slenterde wat langs de gracht.
Het gaf geen moer dat de straatverlichting kapot was
Want ikzelf gaf licht, die nacht.
Zoon zo maar gloeiend-- ik heb de fall-out blues.

We hebben Jan de kapper begraven.
We liepen dronken naast de baar.
Hij had zich gisteren verhangen,
Want de hele stad verloor hun haar.
't Viel uit in plukken-- door de fall-out blues.

We hoeven nergens meer voor te vluchten,
't is overal precies als hier.
De grote bazen hebben ons er dit keer ingedraaid,
En hier zitten we nou en drinken bier.
En 't helpt geen bliksem-- tegen de fall-out blues.

Notes. Translated from Radiation Blues, 247.

25 ■ 119

25 ■ 121

25 ■ 120

24 ■ 113 + 25 ■ 114 + 26 ■ 115 + 27 ■ 116 – *Het eerste verhaal van Agent 327 in potlood*
24 ■ 117 – *Martin Lodewijk tijdens een van zijn vele televisie-optredens als muzıkant*
25 ■ 118 – *Achterkant van een affiche van Chickenfeed waarop de band wordt voorgesteld*
25 ■ 119 – *Een van Martin Lodewijks vele songteksten*
25 ■ 120 – *Toegangsbewijs van de Micky club in Antwerpen voor het optreden van ene Martin Lodewycks*
25 ■ 121 – Chickenfeed

26■122

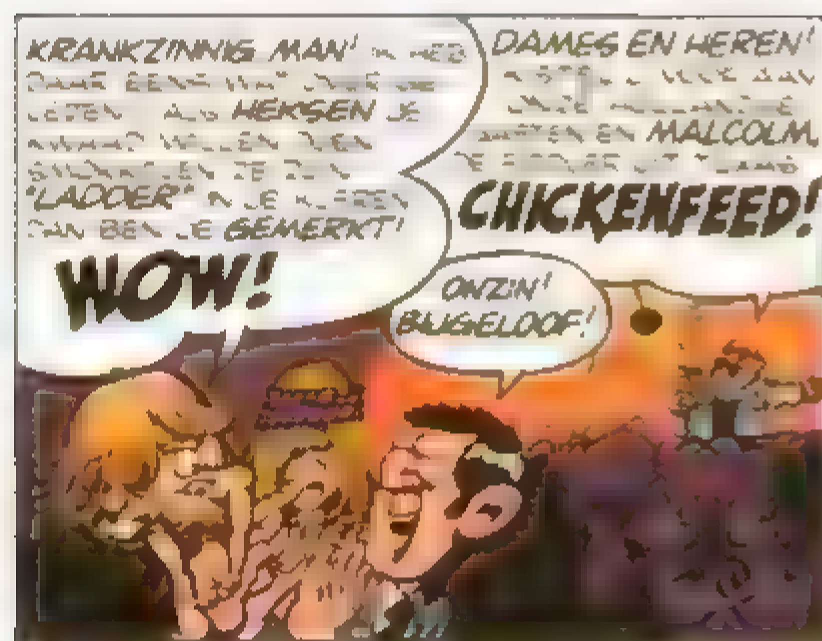
dan de vraag: wie van de fictieve misdaadbestrijders in die periode stemden Agent 327 tot voorbeeld en, vooral, inspireerden? Dat vraagt om enig inzicht. Televisieseries als *Have Gun - Will Travel, The Virginian, Rawhide, Perry Mason, The Untouchables, Mannix* en *Twilight Zone* – de lijst is eindeloos – waren voor Nederland ronduit nieuw en werden druk bekeken. Een avondje bioscoop hoorde echter voor de meeste mensen thuis in de entertainmentcategorie 'bijzondere uitjes'. Maar, een open deur, de affiniteit van de meeste stripauteurs met film en televisie(series) is traditioneel groot. Hoe groot, dat wordt onderstreept door het historische feit dat Martin Lodewijk in de jaren zestig met betrekkelijk gemak ook nog eens de televisiefilmquiz *Voor een briefkaart op de eerste rang* won, ditmaal solo.

Martin Lodewijk: 'Ik was verslaafd aan film. Dagenlang zat ik in de Cineac, sommige films zag ik wel twee of drie keer. Ik hield lijstjes bij van de films die ik per jaar zag. Het zijn er verbijsterend veel. Ongetwijfeld zullen ze allemaal een zwaar bezinksel hebben achtergelaten. Wat Agent 327 aangaat, hij is uitsluitend ontstaan omdat mij werd gevraagd een persiflage op James Bond te

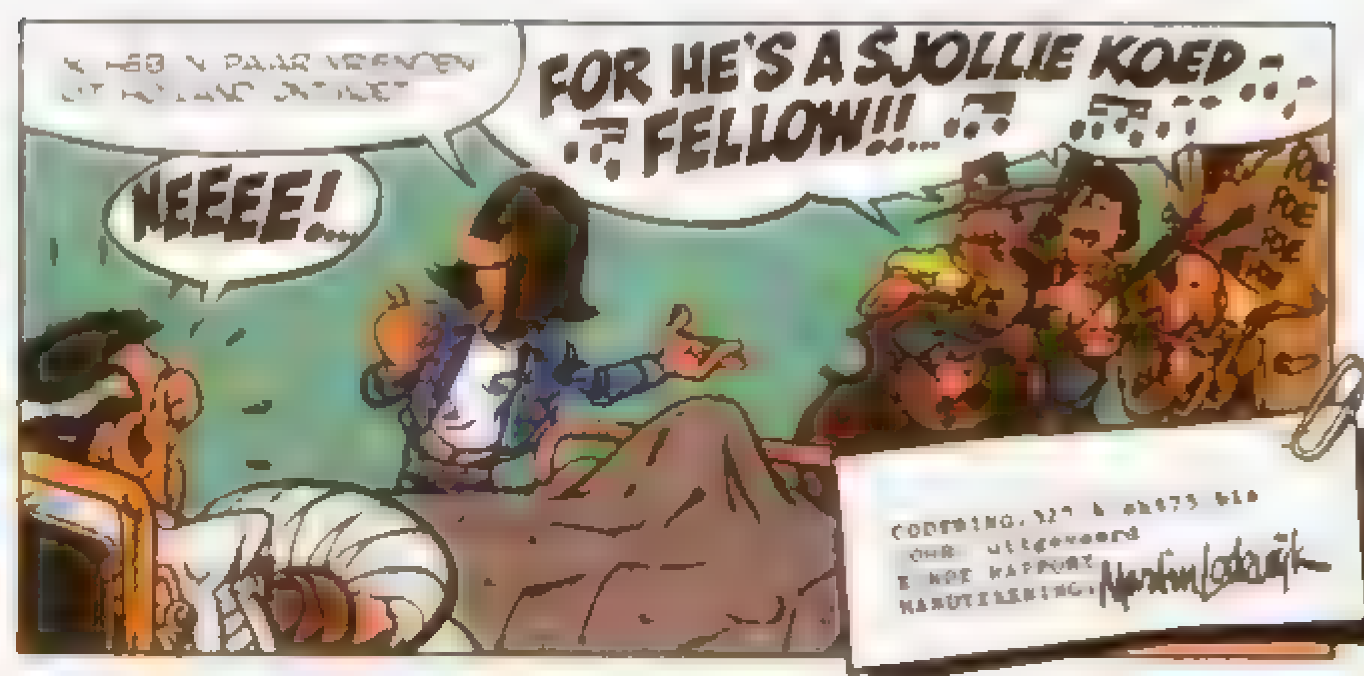

26■123

26■115

27■124

maken, zo ging het en niet anders. Fleming (*Bond*), Hamilton (*Matt Helm*), Havank (*De Schaduw*), Charteris (*The Saint*), Desmond Corey, Victor Canning, het werk van alle bekende misdaad- en spionageschrijvers van die periode zullen naderhand invloed op mijn werk hebben gehad. Televisie zag ik tot en met het midden van de jaren zestig nauwelijks. Zoals gezegd, ik was bezig met muziek, met repeteren, ik keek alleen naar de absolute *musts*, het satirische *Zo is het toevallig ook nog eens een keer*, en naar speciale muziekuitzendingen. *I Spy*, met de Bill Cosby van de latere *Cosby Show* in de rol van een de wereld rondreizende, spionerende tenniscoach met tennissende partner, zag ik later weer wel. Die serie is zeker van invloed geweest op de *Agent*-verhalen, omdat de makers heel knap realisme en humor combineerden. Grote indruk maakte ook *The Avengers* (*De Wrekers*), het bijna-surrealisme van die serie werd met humor en ironie gebracht. *Maxwell Smart*, een Amerikaanse televisieparodie op James Bond, daar durfde ik alleen met gesloten ogen naar te kijken. De schrijvers maaiden heel wat gras voor mijn voeten weg. Overigens was *Maxwell Smart* nog niet in Nederland op de televisie

27■125

26■122 – Martin Lodewijk op banjo. Muziek is voor hem altijd zo belangrijk geweest. Het kwam voor dat hij – teruggekomen van een optreden – nog diep in de nacht zijn Agent-pagina moest tekenen

26■123 – Martin Lodewijk hield enige jaren lang bij welke films hij zag

27■124 – Ook in Agent 327 treedt Chickenfeed op, niet altijd tot genoegen van Agent 327 zelf...

27■125 – De onnavolgbare John Steed en Miss Emma Peel

27■116

te zien toen Agent al liep, voor zover ik mij herinner. Alles en iedereen was van invloed. Ook op mijn opvattingen over humor. Ik kan dat ook wel toelichten.

In de jaren vijftig en zestig was humor heel erg Simon Carmiggelt, Godfried Bomans en Wim Kan. Vergeleken met *Mad* heel erg Nicolaas Beets. *Mad* was een heuse *eye-opener*. Ter illustratie, eerder schreef ik korte humoristische verhalen zoals Bomans dat deed, realistische verhalen schreef ik in de trant van Frank Gruber en andere Amerikaanse *hard-boiled* misdaadauteurs. Nadat ik *Mad* had ontdekt heb ik nooit meer een pastiche op Bomans geschreven. Andere invloeden? Wat de vervolgstrips betreft, tot ver in de jaren zestig zag je in Nederland alleen het beste werk van de Amerikaanse cartoonisten, een hoogtepunt als *Li'l Abner* (Al Capp) is nooit in een Nederlandse krant verschenen, en albums met Amerikaans werk waren er toen niet. Capp ontdekte ik bij toeval in een pocketuitgave met een voorwoord van John Steinbeck. Om nog even op *Mad* terug te komen, die invloed zag je ook terug bij Goscinny *(Asterix)* en Morris (*Lucky Luke*). Ik zag het indertijd gewoon aan hun verhalen af. Verklaarbaar, want zowel Goscinny als Morris werkte begin jaren vijftig een jaar of wat in New York, onder meer met Harvey Kurtzman, de bedenker en inspirator van *Mad*. Ze waren ook met elkaar bevriend. Jaren later had ik in Amerika het genoegen Kurtzman de groeten over te brengen van Morris en, weer terug in Europa, Morris de groeten terug te doen van Kurtzman.

In verhalend opzicht ben ik altijd gecharmeerd van een verteltechniek die vanuit wisselend perspectief het verhaal opbouwt, van verschillende verhaallijnen die mooi bij elkaar worden gebracht. Leuk emmeren, zoals bij Havank, bij wie de manier van zeggen belangrijker is dan het gezegde. Bij Carmiggelt was het juist andersom, bij Havank maakte het niet uit. Logisch dat Carmiggelt meer inhoud had dan Havank. Maar je moet vooral ook Toonder niet vergeten, zijn manier van praten, van uitdrukken, de toon. Mijn woordgrappen, dat is niet alleen Toonder. Ik ben net een ekster die alles oppikt dat glinstert. Elementen uit de films van Jacques Tati vind je ook in mijn werk terug. En natuurlijk *Helzapoppin'*. Die film zag ik, denk ik, eind jaren vijftig. Daar vind je de humor van *Mad* in terug, maar dan vertaald naar film en toneel, wat niet zo vreemd was, want Kurtzman en de zijnen waren opgegroeid met radio- en theaterrevues als *Helzapoppin'*. Verder was radio voor mij belangrijk,

28 ■ 126

28 ■ 127

28 ■ 128

29 ■ 129

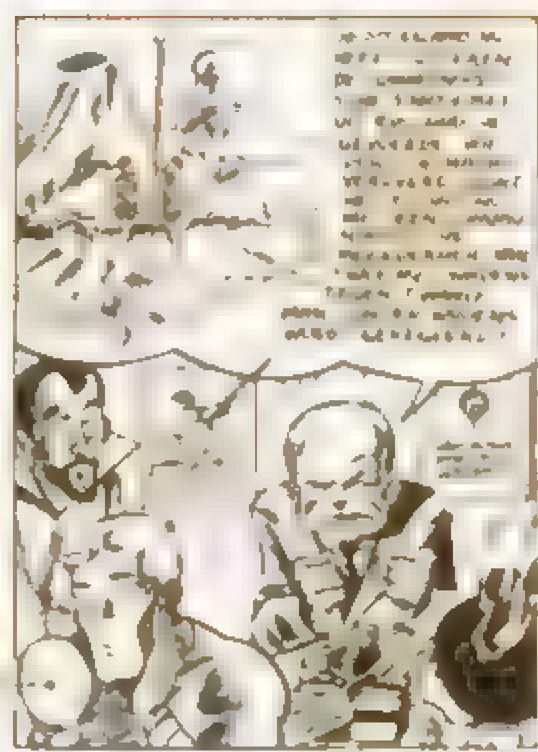

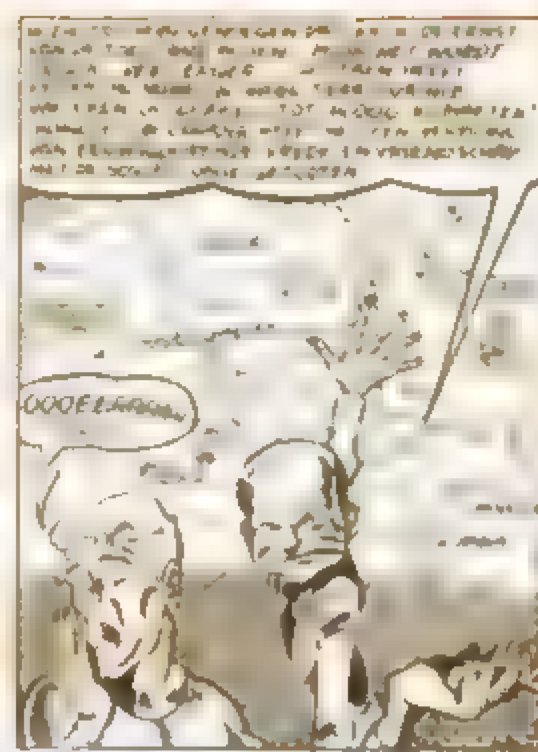
29 ■ 130

29 ■ 131

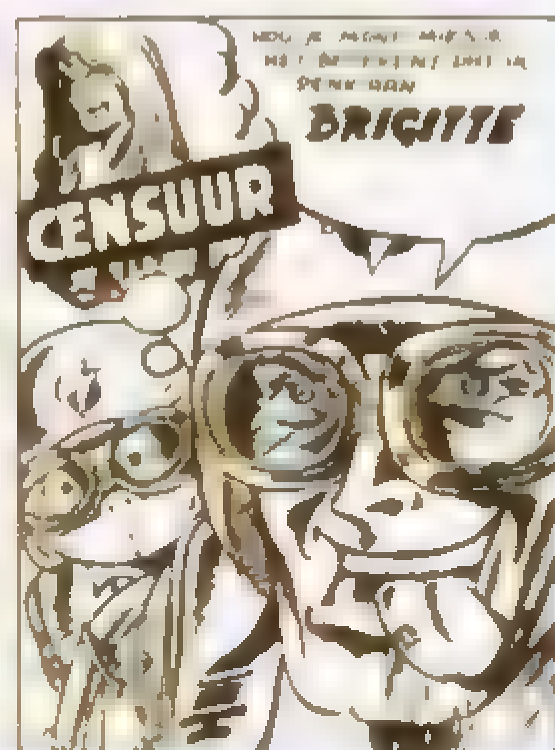

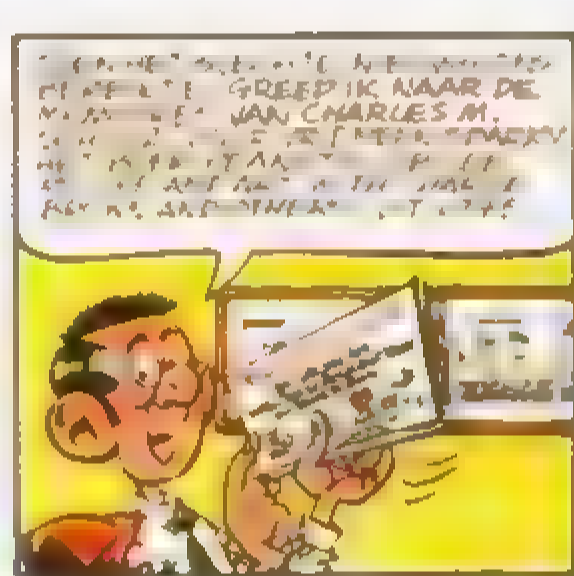

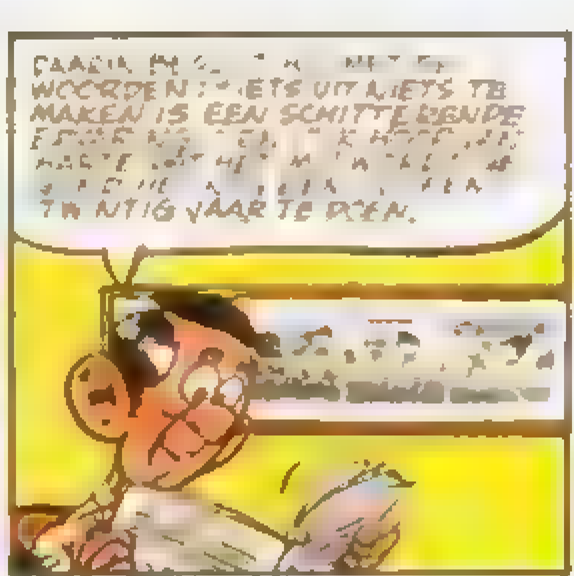

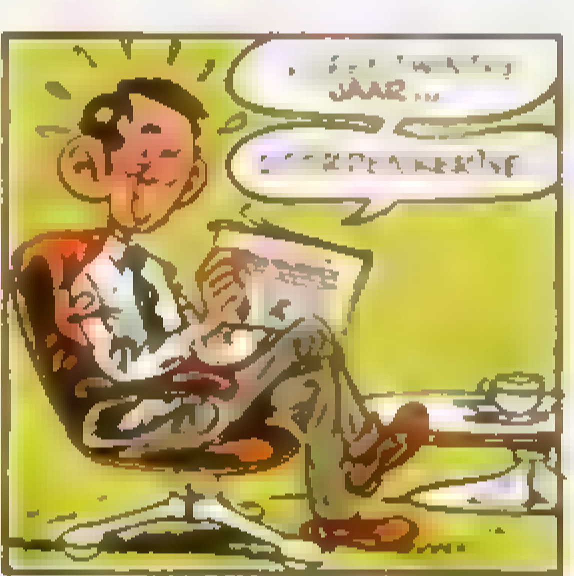
29 ■ 132

Willem Parel (Wim Sonneveld), de zaterdag avondse radiostrips van Eli Asser, die weer geïnspireerd waren door Engels werk. *The Goon Show*, *Take It From Here*, *Round The Horne*, *Beyond Our Ken* en *The Navy Lark*. De BBC heeft een ongelooflijk rijke traditie op dat terrein. Op zondagmiddag lag ik met mijn oor tegen de radio gedrukt te luisteren. Het spreekt vanzelf dat ook Hergé en Franquin een vormende rol speelden. Alles kwam uiteindelijk bij elkaar, zeg maar synergie in vorm en opvatting. En, niet te vergeten, er is ook een cartoon-traditie die bijna historie is, die van de *The Saturday Evening Post*, die van de *New Yorker*-cartoon, nu vergeten meesterwerkjes waar ik er kilo's van over mijn hoofd kreeg. Kenmerkend was de relativerende humor, het laten doordraaien van situaties zoals dat ook in het sciencefiction-verhaal vaak gebeurt, dingen in een hoekje laten gebeuren. Of je dit alles in mijn werk kunt terugvinden, niet letterlijk natuurlijk. Zo werkt dat niet. Het is altijd een samenspel van elementen.'

En dan is er natuurlijk de vorm van *Agent 327*, die van tekenpen en penseel, het grafische element, de kleur, de pagina lay-out. In de eerste korte verhalen, tot en met *Dossier*

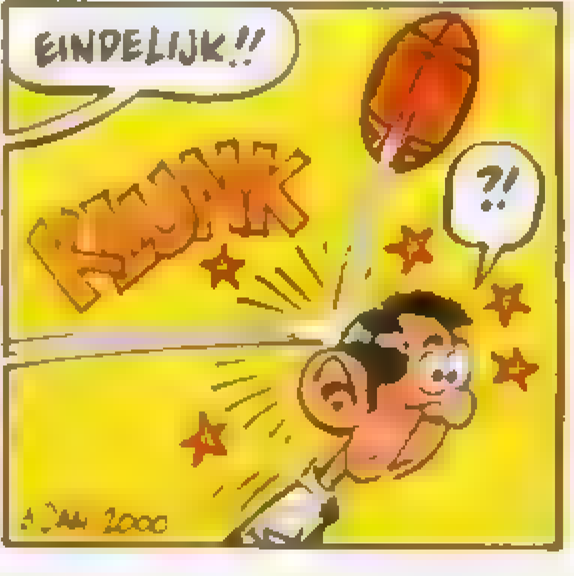

29 ■ 133

28 ■ 126 – *Martin Lodewijk op bezoek bij Harvey Kurtzman. Kurtzman is van grote invloed geweest op striptekenaars wereldwijd. Zijn blad Mad bracht een ware revolutie teweeg* (29 ■ 129+29 ■ 130)

28 ■ 127 – *Martin Lodewijk ontmoet grootmeester Milton Caniff Caniff wordt met Alex Raymond en Harold Foster tot de grootmeesters gerekend van de realistische strip*

28 ■ 128 – *Caniff werd met name bekend met* Terry and the pirates

29 ■ 131 – *Ook Martin Lodewijk is beïnvloed door Mad, zoals mag blijken uit deze tekening uit de jaren zestig*

29 ■ 132 – *De invloed van de Mad-tekenaars is duidelijk terug te vinden in deze twee stroken die Martin Lodewijk tekende in de hoop ze als dagstrip aan een krant te slijten*

29 ■ 133 – *Toen in januari 2003 striptekenaar Charles Schulz, bekend van* Peanuts, *overleed, tekende Martin Lodewijk deze hommage voor* Het Parool

1966
1967
1968
1969
1970
1971
1972
1973
1974
1975
1976
1977
1978
1979
1980
1981
1982
1983
1984
1985
1986
1987
1988
1989
1990

30 ■ 135

30 ■ 136

30 ■ 137

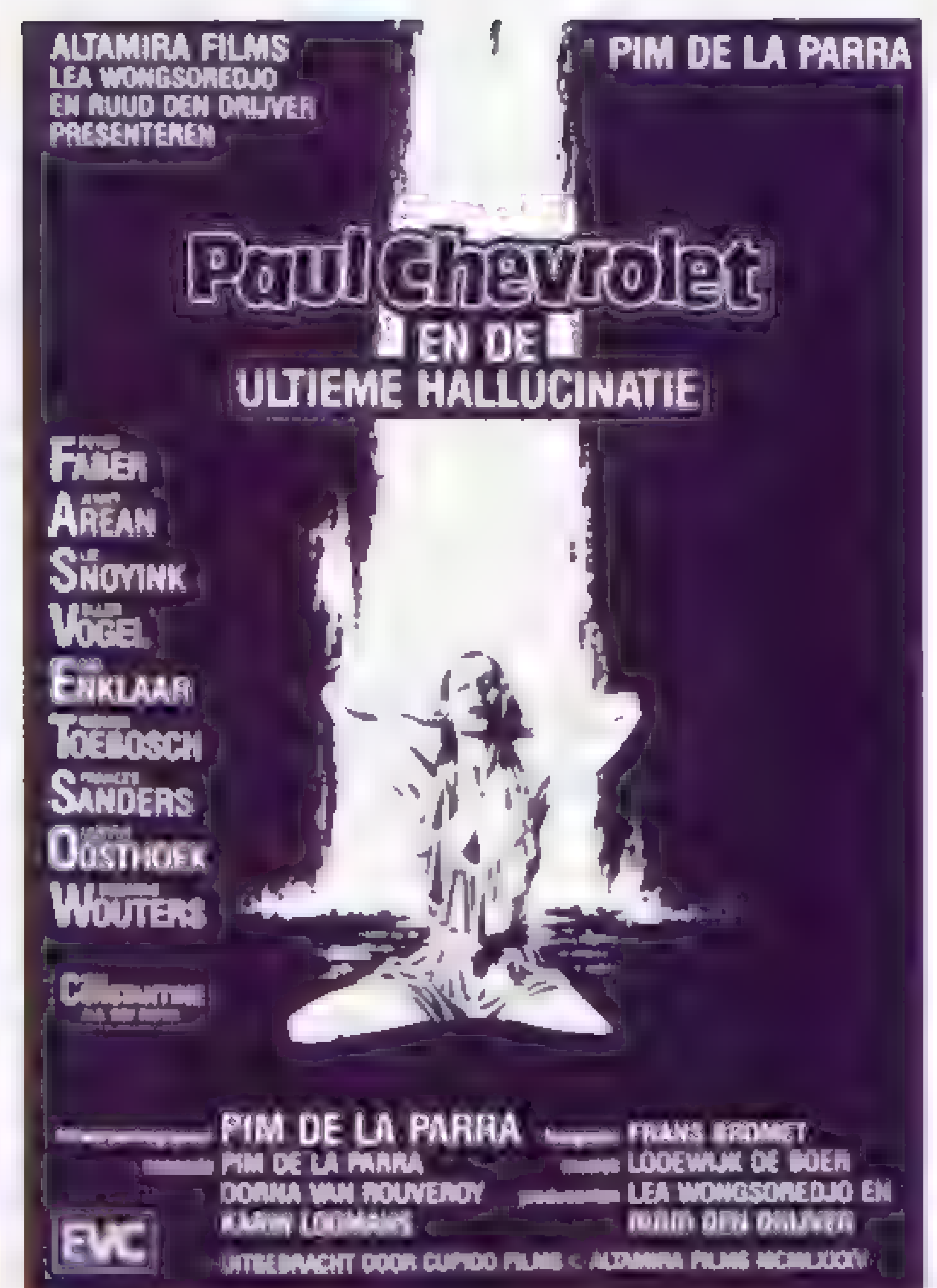
30 ■ 138

Stemkwadrater, acteert Agent 327 in een lijn die in de jaren zestig populair was in de reclame, dun en krasserig. Al snel wordt de motoriek door vloeiend penseelgebruik soepeler, de indruk van realisme wordt zodoende versterkt. De gestaag uitdijende *cast* van bijrolspelers evolueert mee naar een vormgeving die Lodewijk ooit omschreef als 'de oubollige lijn'. Of zit het toch anders?

Martin Lodewijk: 'Qua stijl ben ik altijd heel erg beïnvloedbaar geweest, ik heb namelijk een enorme capaciteit om te bewonderen. Maar als ik iets bewonder, wil ik ook graag weten hoe het werkt, ga ik het analyseren en zelf proberen. Na verloop van tijd vind je het bezinksel terug in je eigen werk, er blijven elementen hangen. Ik heb gaandeweg mijn carrière een enorme bewondering gehad voor collega-auteurs, Franquin, Hubinon, Tillieux, Willy Vandersteen, Frank Robbins, die allemaal in min of meer in ver uiteenlopende stijlen werkten. Hank Ketcham en andere cartoonisten waren lange tijd van grote invloed. Uit die collage van invloeden ontstond altijd weer iets nieuws. De eigen

31 ■ 139

31 ■ 140

31 ■ 141

31 ■ 142

31 ■ 143

31 ■ 144

inbreng, de interpretatie speelt daarbij altijd een doorslaggevende rol

De keuze van de lijnvoering in de eerste verhalen kwam logisch voort uit het feit dat ik al een jaar of wat reclamewerk deed, ik had uitsluitend met pen gewerkt . En ik was een groot bewonderaar van de cartoonist Sal Steinberg, een tekenaar die zich ook van dat specifieke lijntje uit de oertijd van *Agent 327* bediende. En, belangrijker dan wat ook, ik kon eenvoudigweg niet met penseel werken, ik had het nooit echt goed geleerd Het werd tenslotte penseel omdat Peter

Een greep uit het rijke archief van Martin Lodewijk

30 ■ 134 – Karikatuur van Ad Visser

30 ■ 135 – Amerikaans realisme voor Burger King

30 ■ 136 – Karikatuur van Ruud Lubbers

30 ■ 137 – Illustratie voor werfactie

30 ■ 138 – Tekening voor Philips

31 ■ 139 – Illustratie voor Taptoe

31 ■ 140 – Illustratie voor een filmaffiche

31 ■ 141 – Advertentie voor de landmacht

31 ■ 142 – Voor een Duits tijdschrift, olieverf

31 ■ 143 – Ook in reclamestrips duikt de naam Habraken op

31 ■ 144 – Agent en Sinterklaas, een opmerkelijke combinatie; gemaakt voor stripwinkel Sjors

32 145

32 146

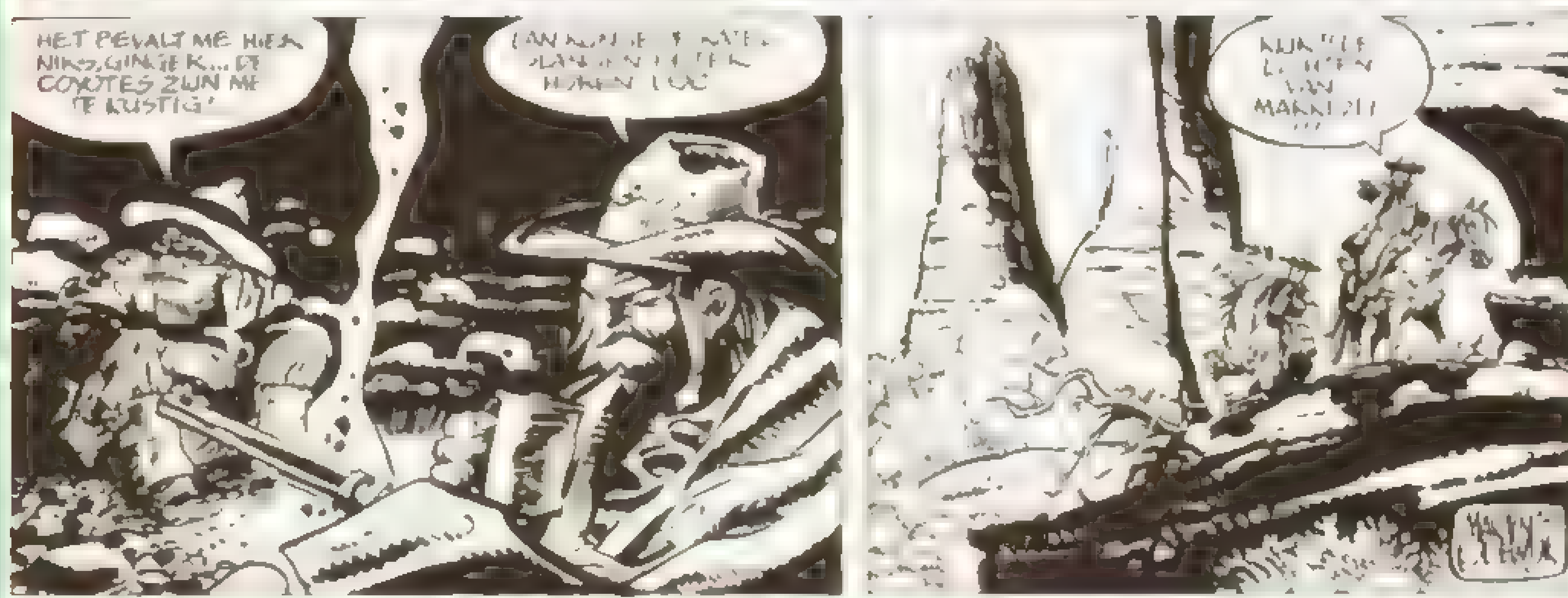

32 147

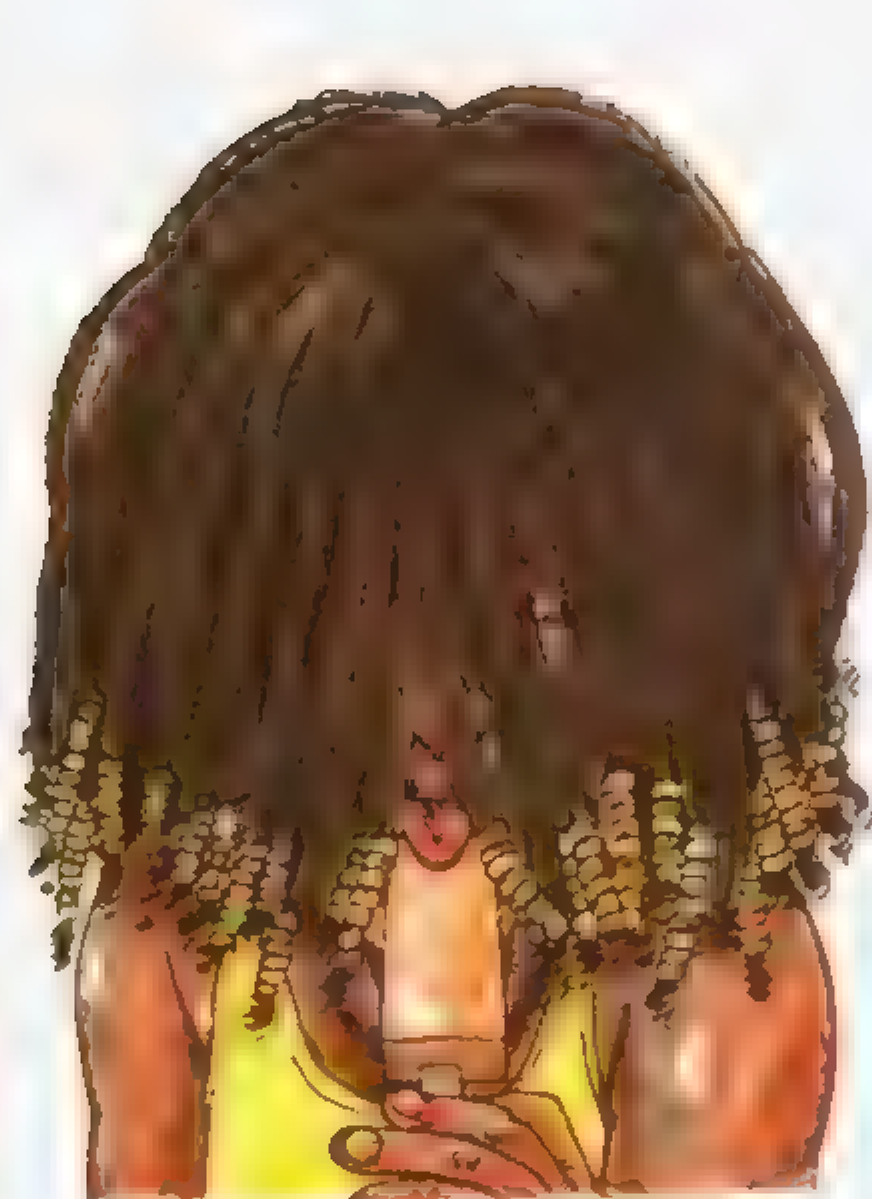
Middeldorp, toen hoofdredacteur van *Pep*, enorm aandrong op een overstap naar de, laten we maar zeggen *Robbedoes*-lijnvoering, de Waals-Vlaamse traditie. Ik probeerde het en toen bleek dat ik in de tussentijd blijkbaar veel had bijgeleerd. Het viel beter uit dan ik verwachtte, en toen kon ik niet meer terug. Ik heb ooit ergens gezegd dat ik wou dat ik *Agent 327* was begonnen in de klare lijn-stijl, die toen nog niet als zodanig was benoemd. In mijn optiek waren Edgar P Jacobs, Jacques Martin en Hergé allemaal klare lijn-tekenaars, net zo goed als Jije, Franquin en Macherot. Tillieux ook, zeker in zijn *Bob Bang*- en *Felix*-periode. Maar ik kan niet terug. Zo is de definitieve vorm voor *Agent 327* ontstaan, zo zien Agent 327 en zijn omgeving er nu uit. Ik heb overigens een slecht kleurgevoel, ik probeer het rustig te houden, maar ik heb er nauwelijks greep op

32 148

33 ■ 149

33 ■ 150

33 ■ 151

33 ■ 152

32 ■ 145 – *Illustratie voor KPN*

32 ■ 146 – *Misschien wel Martin Lodewijks bekendste campagne, de lachende dieren van Ouwehands Dierenpark*

32 ■ 147 – *Henny Huisman in een Philips-campagne voor de Firato*

32 ■ 148 – *Voor het Marriott hotel tekende Martin Lodewijk deze pagina in de stijl van Blueberry, de westernstrip van Jean Giraud*

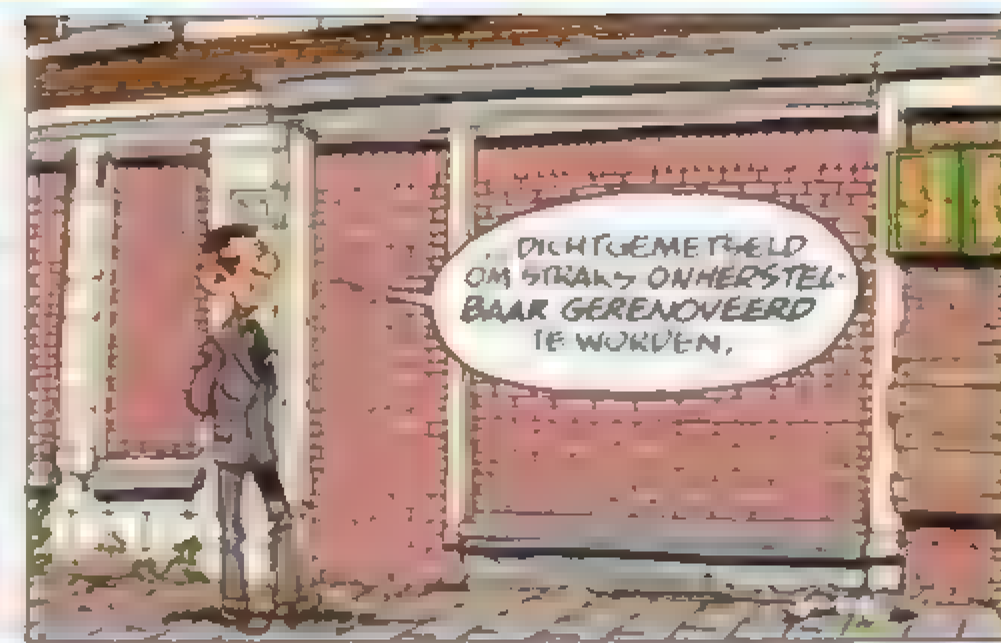
33 ■ 149 – *Martin Lodewijk werkt bij uitzondering als conceptekenaar, zoals voor deze advertentie van Festini*

33 ■ 150 – *De tekeningen van Martin Lodewijks voor Festini, uitgewerkt door een collega*

33 ■ 151 + 33 ■ 152 – *Agent 327 is niet vaak gebruikt voor reclamecampagnes. Hier twee van de schaarse voorbeelden*
Plaat voor Streekschool Rijmond-zuid uit 1985 (links), de ander voor het stripantiquariaat Panda, begin jaren '80 (rechts)

Ideeen over choreografie en cameravoering komen altijd na de *fact* tot stand. Ik geloof in een rustige cameravoering, ik ben niet zo wild met camerastandpunten. Aanvankelijk deed ik het allemaal op intuitie. God zegene de greep, en zo voort. Over lay-out ben ik pas gaan nadenken toen ik in de reclame begon. Een mooie lay-out maakt het geheel duidelijker, vertelt beter en geeft ook nog esthetisch plezier. De jaargangen Duitse *Twen* die ik indertijd kocht, schafte ik aan voor de lay-out, de vormgeving, vooral voor de fotolay-out . Toen kwam ik er pas achter dat cameravoering bij het vertellen van een verhaal zo ontzettend belangrijk is. Een doorbraak, dat wil zeggen voor mij, maar dan op ander terrein, waren bijvoorbeeld de films van Buster

34 ■ 154

34 ■ 155

34 ■ 153

34 ■ 153 – *Vanaf* Dossier Zondagskind *afficheerden Agent en Olga zich op de achterkant van de albums*

34 ■ 154 – *In een sentimentele bui passeert Agent 327 het winkeltje van zijn moeder*

34 ■ 155 – *De winkel van Weduwe IJzerbroot in een advertentie voor Bazooka-kauwgum, begin jaren '70. Let op het huisnummer!*

35 ■ 156 – *Een ontmoeting tussen De Chef en Agent 327 in WO II*

Keaton. *The General* heeft een cameraregie die ontstellend belangrijk is voor het vertellen van het verhaal, voor de timing, voor de geloofwaardigheid. Bij andere filmmakers zag ik weer andere dingen. Effecten in de vorm van spectaculair camerawerk gebruik ik alleen als de situatie het vereist. Op een zeker ogenblik ging ik naar de film voor de cameraman. Als Raoul Coutard meedeed kon er niet veel fout gaan. Ik zal nooit een extreem camerastandpunt innemen omdat het zo leuk is een extreem camerastandpunt in te nemen. Bij een low budget geproduceerde Engelse mantel-en-degen film zag ik jaren later opeens de invloed van het Duitse *Twen* terug. Duidelijk was dat de makers dezelfde dingen die mij inspireerden onder ogen hadden gehad.'

35■156

Kleren maken de man niet, maar ze kunnen ons wel veel over hem vertellen. Als het om een man in fictie gaat, vertellen zijn kleren ons zowel iets over zijn rol als over zijn karakter. Bij *Agent 327* is het zaak een subtiel onderscheid te maken. Het soms exotische karakter van de vermommingen die hem onopgemerkt – maar dit voor de goede verstaander – op de burelen van zijn werkgever brengen, is nadrukkelijk tijdelijk. Het strakke grijze pak van Agent 327, zijn werkkleding, doorstaat alles en iedereen, en suggereert een degelijke, zakelijke inhoud. Terecht, ook van een westernheld verwachten we per slot van rekening dat zijn kleding is aangepast bij de taak die hem wacht. Hoewel het nergens expliciete aandacht krijgt, mag verwacht worden dat Agent 327 zijn bedrevenheid met zijn handvuurwapen regelmatig via schietoefeningen op peil houdt. Zijn fysieke conditie is aantoonbaar goed, maar dit gegeven is ongetwijfeld het debet van de inspanningen die hij zich per avontuur moet getroosten, en hij rookt niet, dat scheelt. Dit schept niet alleen vertrouwen bij zijn werkgever, de Nederlandse staat, maar ook bij de lezer, die weet dat Agent zich fysiek, weliswaar met grote moeite maar toch, uit de meest benauwende omstandigheden kan redden. Zijn doorzettingsvermogen en vindingrijkheid brengen hem succes waar anderen hun koffers al gepakt zouden hebben.

Het professionalisme van Agent 327 is een tweede sterk punt. Hij heeft niets van het altijd irriterende personage, de begaafde amateur die tot een verhaal wordt geroepen of er eenvoudigweg in wordt gesleept, hij kent zijn zaakjes, of denkt ze te kennen. Vanzelfsprekend, als gevolg van dat laatste, maakt Agent 327 ook beoordelingsfouten, wat hem weer zeer menselijk maakt, maar die fouten leiden zelden tot onomkeerbare fatale drama's. De bewondering van de lezer geldt dan ook zijn talent om blunders in een hoog tempo te camoufleren en te mystificeren, en goed te maken, en dat voorkomt weer dat hij het respect van de lezer – dat zou pas waarachtig fataal zijn – verliest. Verder worden zijn altijd gewetensvolle aanpak en de sfeer van bewuste rechtmatigheid, waar mening collega overigens een voorbeeld aan zou kunnen nemen, soms weggestopt onder een doorzichtige vorm van rationalisering, maar uitsluitend ten behoeve van het goede doel, een succesvolle afronding van het dossier in kwestie. Daarbij bespaart hij zich veel tijd en ongemak door zich niet door het aanwezige vrouwelijk schoon te laten verleiden. Vermoedelijk levert de vrijwel permanente aanwezigheid van Olga Lawina – wat een vrouw! – voldoende compensatie om zich niet te verliezen in luxe seksuele fantasieën. Die insteek maakt dat vrouwelijke tegenstanders als bijvoorbeeld Wu Manchu, bij herhaling de indruk wekken Agent 327 niet helemaal serieus te nemen, achteraf tot grote spijt. Gematigd gedrag, op elk terrein, is een sterke eigenschap van Agent 327. Ter afronding van dit beknopte profiel, alle karaktereigenschappen die voor een competent geheim agent noodzakelijk zijn, zijn bij Agent 327 aanwezig: hij is integer, loyaal, verantwoordelijk, en hij is bereid zijn welzijn minder belangrijk te achten dan de belangen van de dienst of het vaderland. Ze vertegenwoordigen, maar dit terzijde, een flink stuk ethische verwijzing naar zijn erestatus, die van het geweten van Nederland.

Over de vormende jaren van Agent 327 – zijn rolmodellen, uitgezonderd James Bond – is weinig bekend. Uit *Dossier Leeuwenkuil* weten we dat WO II zich afspeelde tijdens de puberteitsjaren van Hendrik IJzerbroot, of andersom, en dat hij zich kort na de bevrijding bij de binnenlandse veiligheidsdienst meldde. Martin Lodewijk beschouwt de jeugd van Agent 327 als *classified information*, strikt geheim, waarover slechts mondjesmaat, en dan alleen als het niet anders kan, informatie wordt verstrekt. Zoals het feit dat Agent 327 zijn jeugd doorbracht in de Rotterdamse wijk Feyenoord, waar zijn moeder, de weduwe IJzerbroot, in het pand aan Nijverheidstraat 38 een snoepwinkeltje uitbaatte.

Martin Lodewijk: 'Er staan nog onthullingen over de vader van Agent 327 te wachten, maar daar moet nog nader onderzoek naar worden gedaan. Ik vind het leuker om al doende te ontdekken hoe een stamboom in elkaar steekt. Natuurlijk zijn er feiten in situaties vastgelegd, maar wat Agent 327 betreft, ik moet natuurlijk wachten tot bepaalde documenten door de overheid worden vrijgegeven. Hahaha'

Minstens zo belangrijk als Agent 327 is de rol die de bijpersonages in de verhalen spelen. Allereerst is daar natuurlijk Olga Lawina, die haar debuut maakte in *Dossier Zondagskind*. Lang daarvoor maakte de vroege *Agent*-lezer al kennis met de

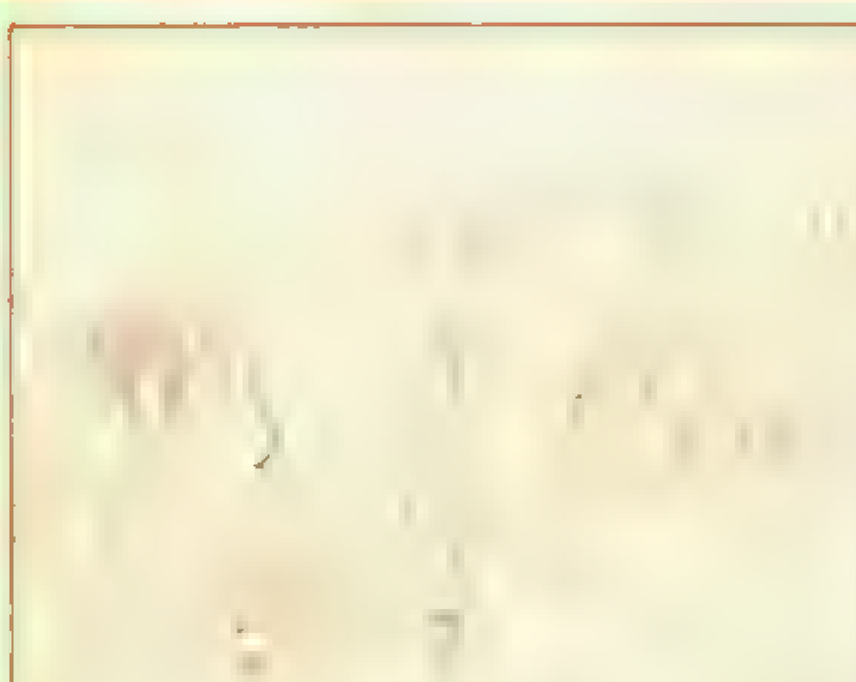

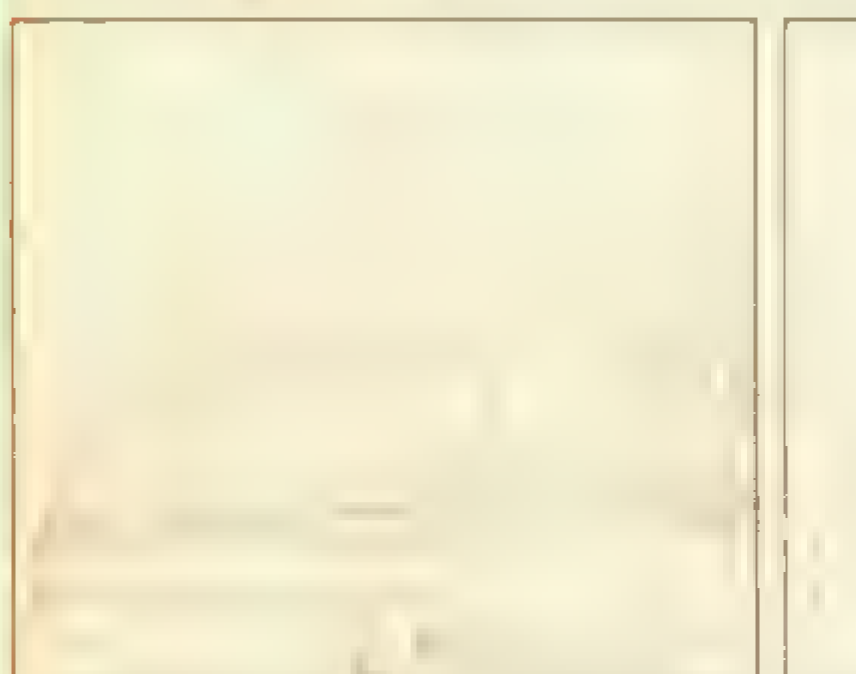

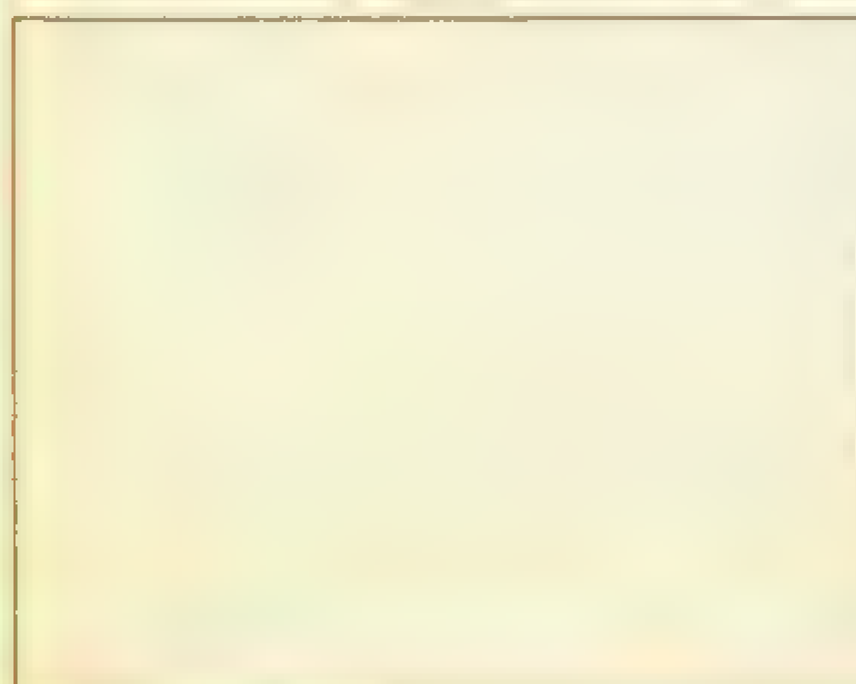

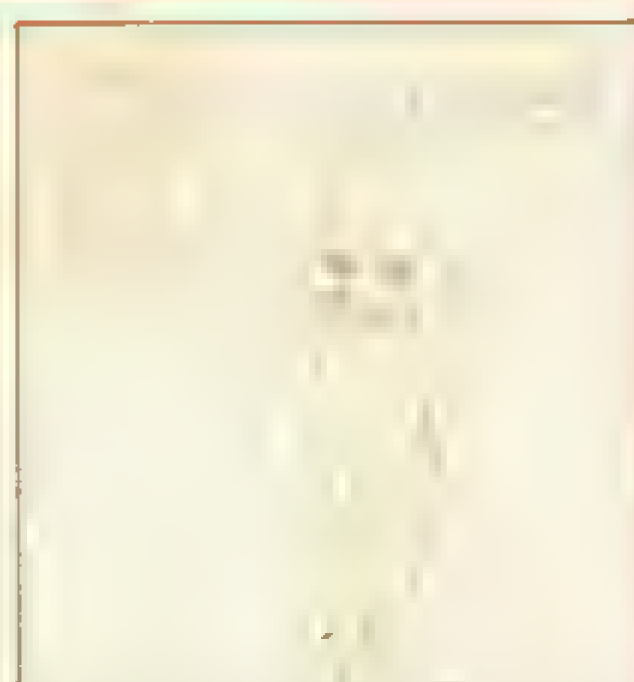

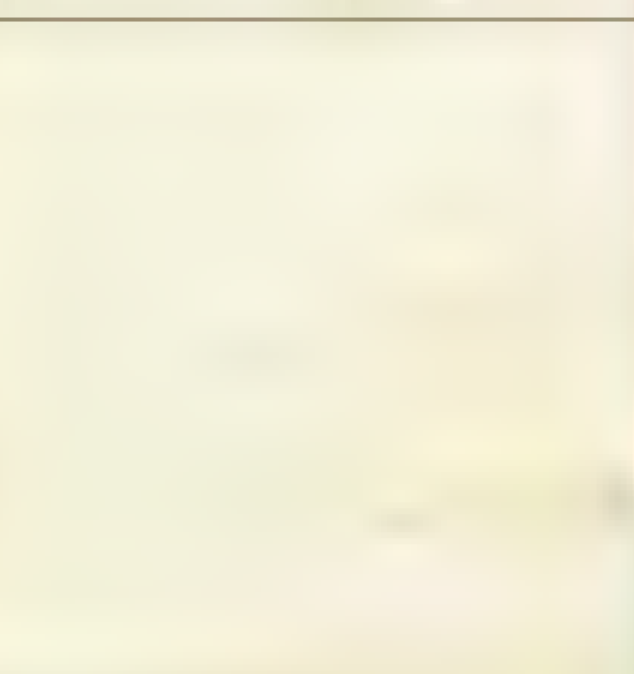

36 ■ 157 – *Olga Lawina: losjes gebaseerd op de jodelzangeres Olga Lowina, hier afgebeeld op de hoes van de singel* Heidiedeldom/Ken je de bergen. *Naar verluidt was Lowina niet gecharmeerd van het gebruik van haar naam en uiterlijk*
36 ■ 158 – *Olga's debuut in* Dossier Zondagskind

37 ■ 159 – *De ontwerpen voor Olga Lawina. Het had niet veel gescheeld of Olga was Indiaanse geweest – Indian Summer*
37 ■ 160 – *Koninklijke belangstelling voor Olga. T-shirtontwerp uit 1998 voor de prinsen van Oranje Nassau ter gelegenheid van hun duikvakantie op de Maladiven*

36 ■ 161 + 36 ■ 162 + 37 ■ 163 + 37 ■ 164 – De avonturen van Olga Lawina - De tempel van de gele hond. *Martin Lodewijk maakte deze proefstrip voor* Titanic *op vakantie in Spanje in 198.*

1966
1967
1968
1969
1970
1971
1972
1973
1974
1975
1976
1977
1978
1979
1980
1981
1982
1983
1984
1985
1986
1987
1988
1989
1990

Chef, die traditiegetrouw een scharnierfunctie heeft in het op gang brengen van de verhalen, met conciërge Willemse, juffrouw Betsy, Carl Sorge (Agent 525), de schurken Boris Kloris – hij is al prominent aanwezig in de korte verhalen – en natuurlijk Wu Manchu. Zowel helden als schurken zijn een lang leven beschoren. Zo zijn de Russische agenten Slarottimoff (de Russische benaming voor Adolf Hitler volgens grappenmakend Nederland in de Tweede Wereldoorlog – Hitlers 'indiaanse' naam was Winnetoetietochnie, meldt Lodewijk) en Witloff uit *Dossier Leeuwenkuil*, jaren later opnieuw actief in *Cacoine en commando's*. Professor Von Vonvonderstein debuteert in *Dossier Stemkwadrater* en duikt weer op in *De vergeten bom*.

De personages die we gemakshalve maar als passanten zullen aanduiden, zijn niet eens op de vingers van tien handen te tellen. Politici, schrijvers, acteurs en Bekende Nederlanders en Buitenlanders die op enigerlei wijze spraakmakend de publiciteit halen, ze worden met regelmaat opgevoerd. Een aardig voorbeeld is de zeezeiler Franciscus Tietjerksteradeel, gemodelleerd naar de zeezeiler Chichester, die bij het lezerspubliek snel naam maakt als een graag geziene gast. Daarnaast worden vrienden, kennissen

38 ■ 165

38 ■ 166

38 ■ 167

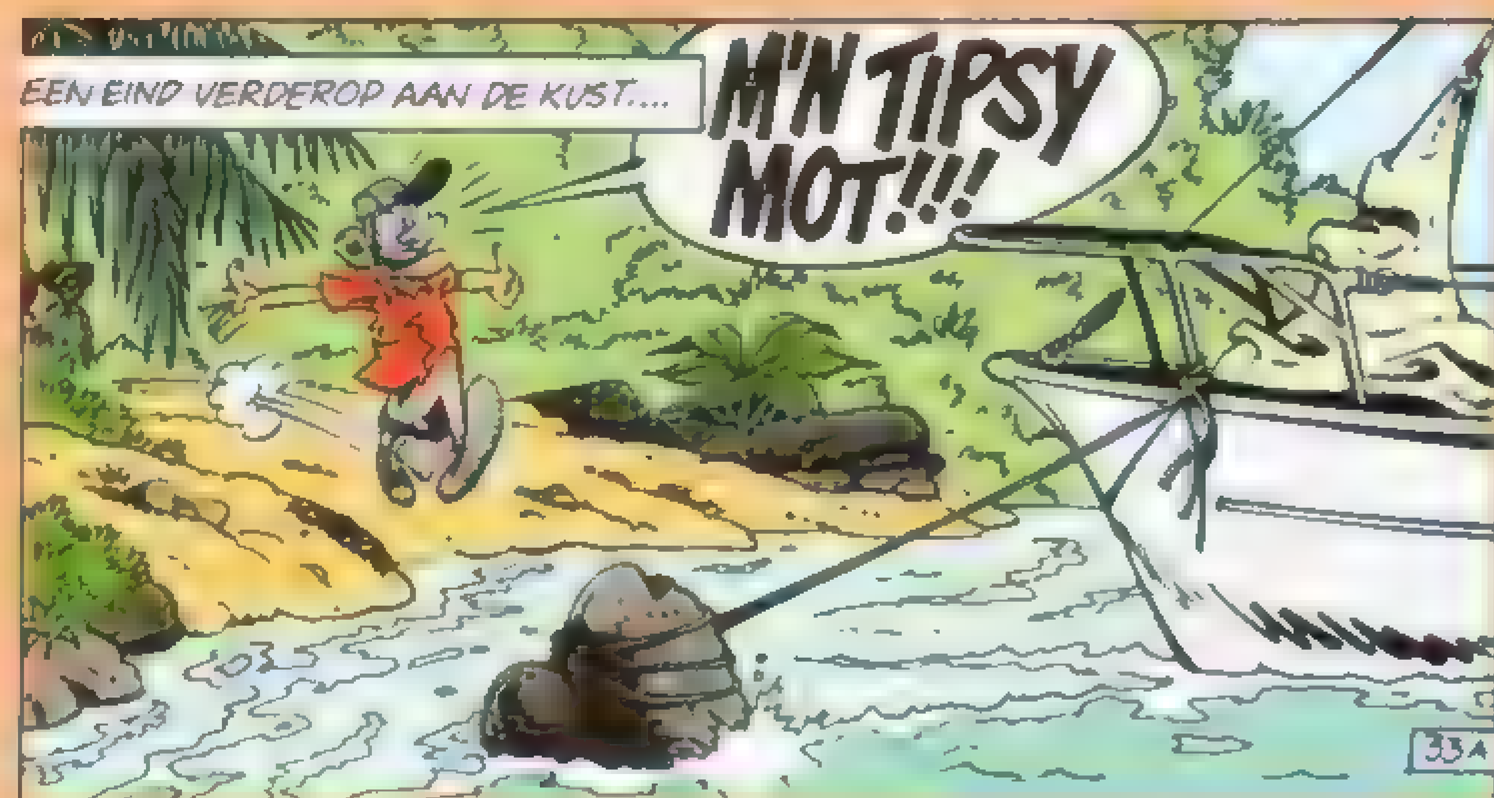
38 ■ 168

38 ■ 169

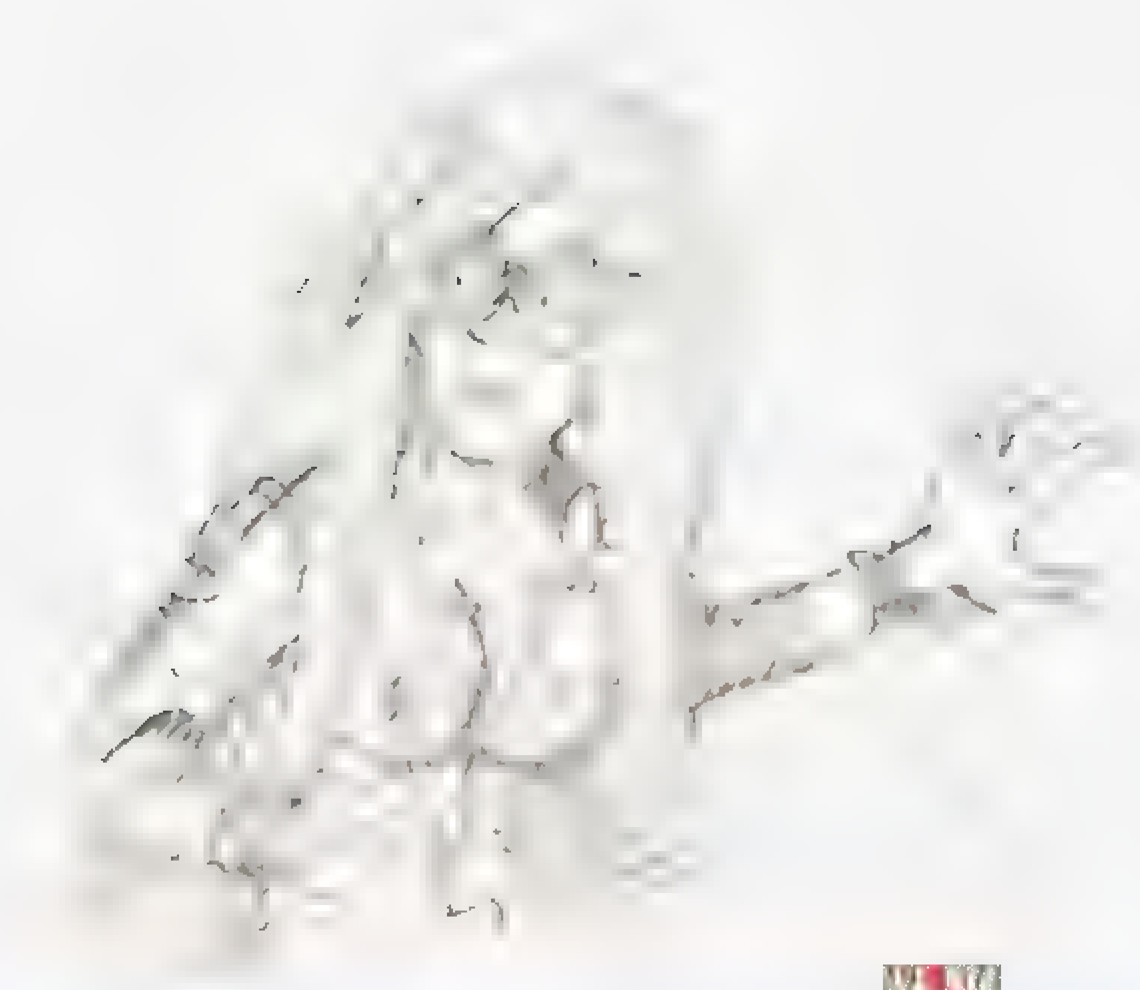

38 ■ 170

38 ■ 171

38 ■ 165 + 38 ■ 166 – Wu Manchu, de gesel van het westen, een tegenstander van formaat
38 ■ 167 + 38 ■ 168 + 38 ■ 169 – Dritta Reich, gebaseerd op de Duitse luchtvaartlegende Hanna Reitsch
38 ■ 170 + 38 ■ 171 + 39 ■ 172 – In Franciscus Tietjerksteradeel herkennen we Francis Chichester, die met zijn Gipsy Moth de wereld rondvoer
39 ■ 173 + 39 ■ 174 + 39 ■ 175 – Miss Hair, gebaseerd op Mata Hari, de beroemdste spionne ooit
39 ■ 176 – Zeefdruk voor stripboekhandel De Noorman

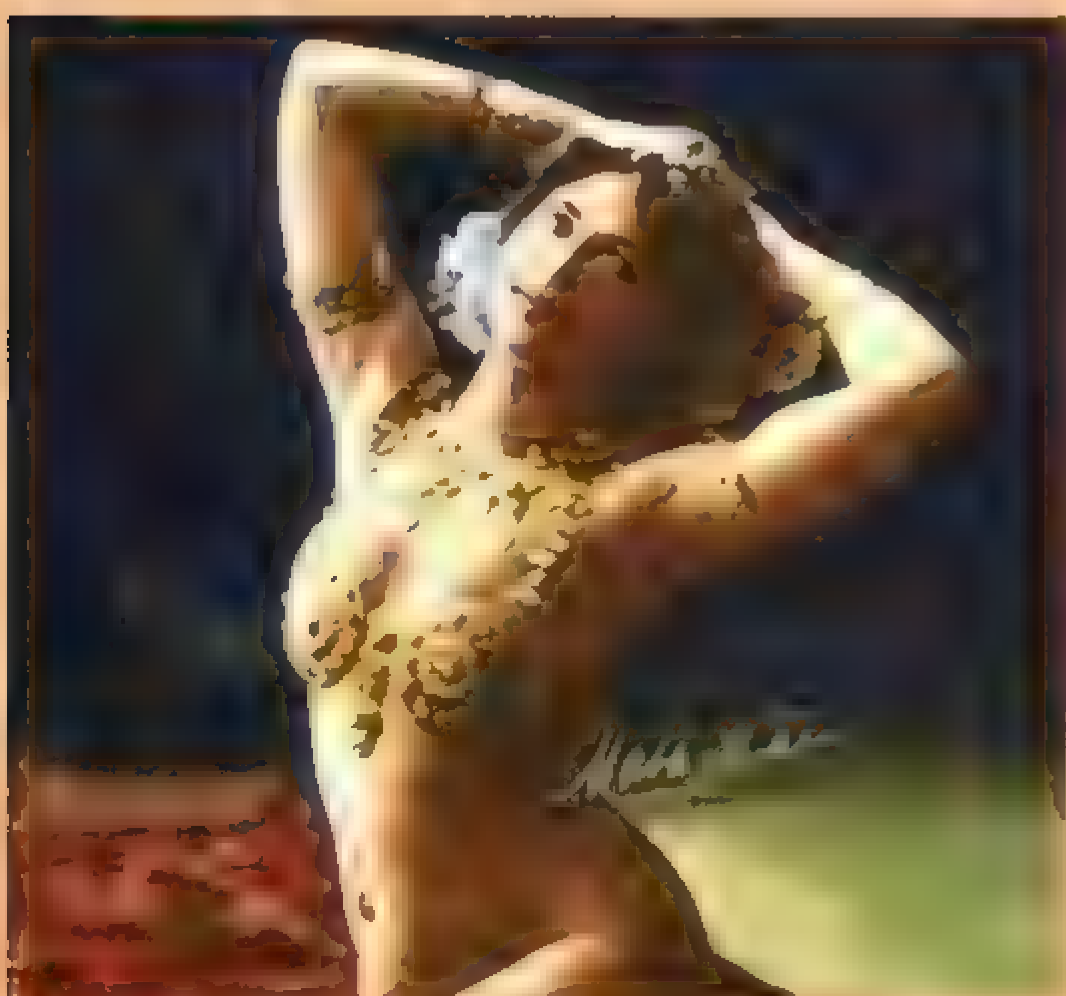

39 ■ 173

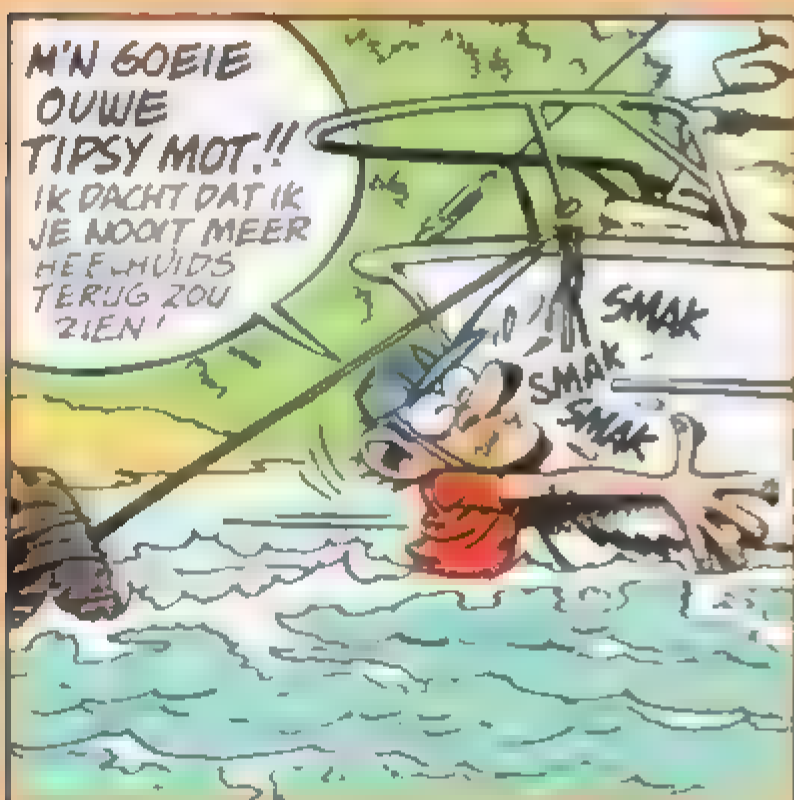
en collega's al dan niet vrijwillig met veel warmte opgevoerd.

Martin Lodewijk: 'Carl Sorge is Carel Zorg, een fotograaf en reclameman, de naam komt van de bekende Duitse spion Richard Sorge. Het huisnummer van toen van Carel – 525 – is zijn codenummer. De spionne Dritta Reich is gebaseerd op Hanna Reitsch, voor en tijdens de Tweede Wereldoorlog een Duitse testpilote en avonturierster. De Chef is bedacht als een parodie op Willem Drees, maar toen ik hem voor het eerst moest tekenen had ik geen foto's van Drees bij de hand, ik heb hem toen naar eigen inzicht vormgegeven. Ironiseren van de ironie, dat is Dr. Maybe, Dr. No was er al, en ook Dr. Yes! Soms is het personage er eerder dan de verhaallijn, meestal staat het personage in dienst van het verhaal. Burgemeester Specerij is bedacht toen Peper net burge-

39 ■ 174

39 ■ 175

39 ■ 172

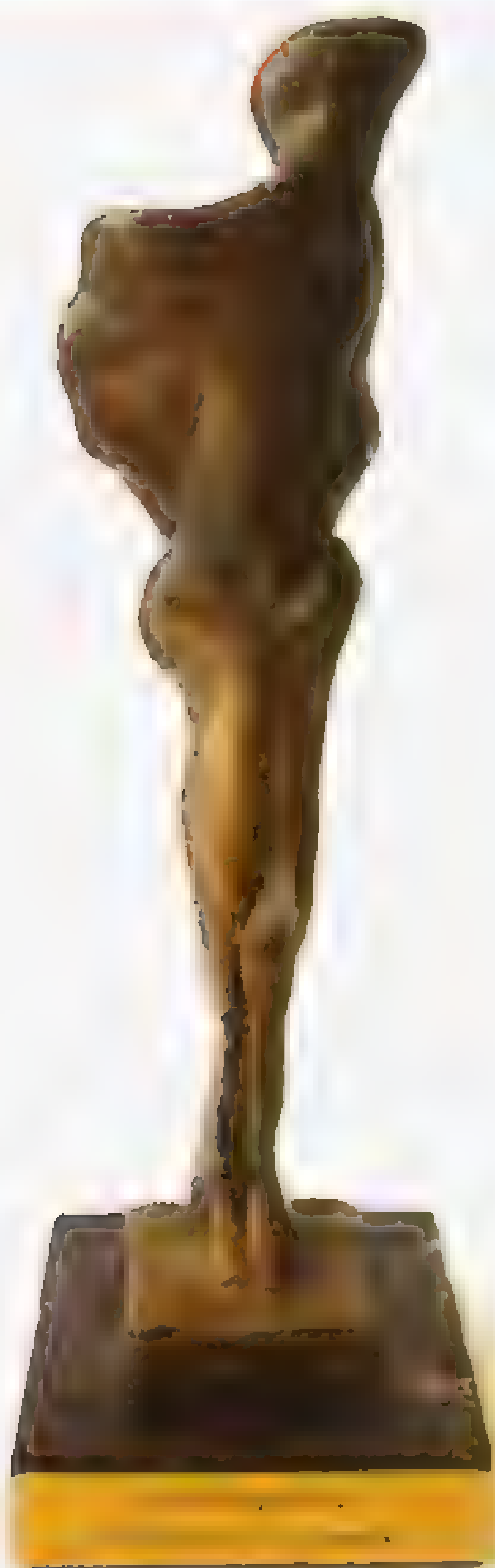
39 ■ 176

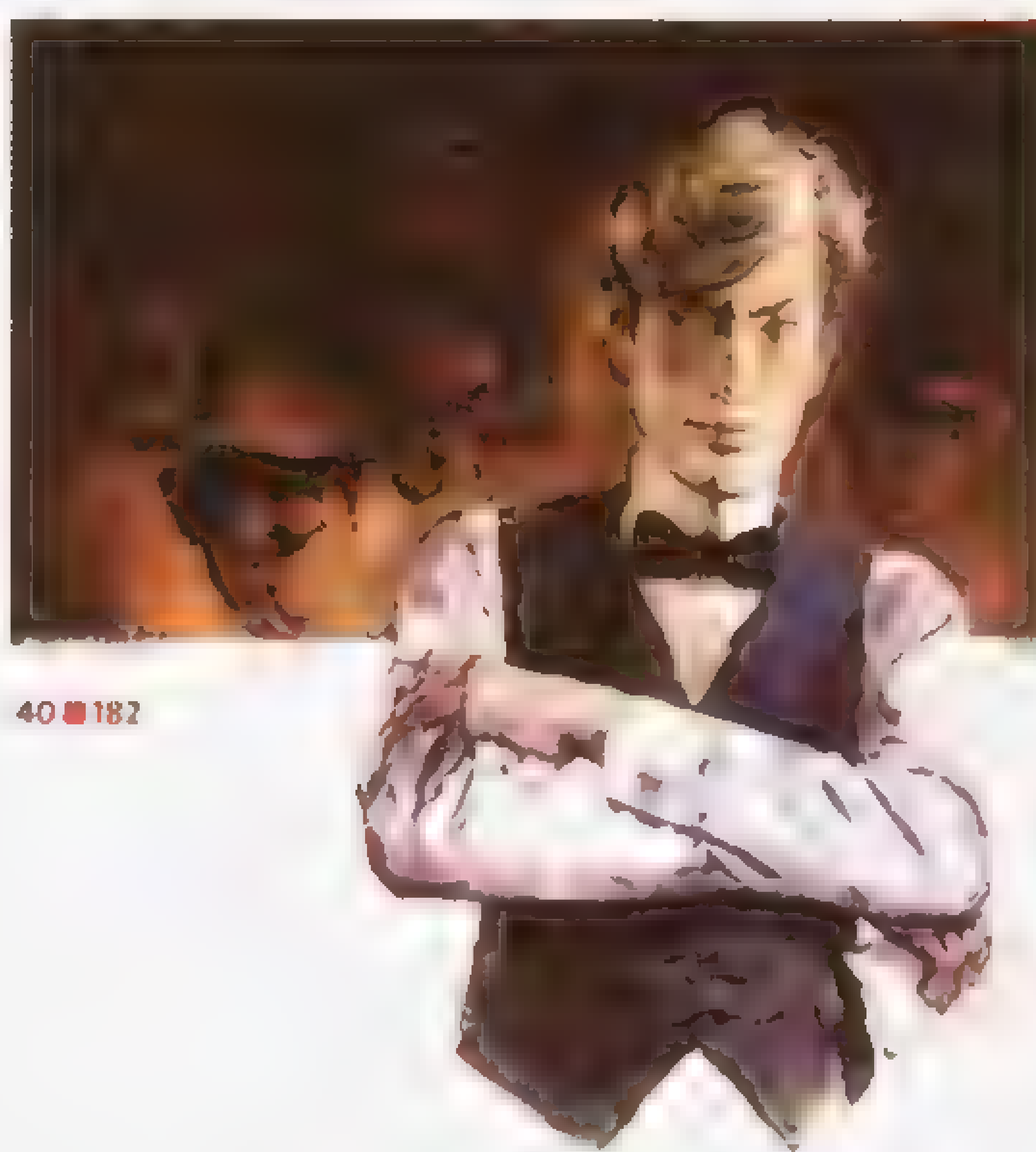
40 ■ 177

40 ■ 178

40 ■ 181

40 ■ 182

meester van Rotterdam was en studenten zijn voortuin overhoop hadden gespit. De heer Van Beest uit *Het pad van de schildpad* is gebaseerd op mijn neef, Martin van Wees, olifantenoppasser te Blijdorp (Zoo)'

Hoewel het eerste optreden van Agent 327 is opgezet als een eenmalige persiflage op de spionagerage in James Bond-sfeer, groeien de avonturen van Hendrik IJzerbroot via een trits korte verhalen en het eerste lange verhaal dat in album verschijnt (*Dossier Stemkwadrater*, 1986) uit tot een volwaardige stripreeks. Tussen 1968 en 1988 verschijnen met onregelmatige tussenpozen elf albums. In 1978 ontvangt Martin Lodewijk voor zijn complete oeuvre de Stripschapprijs. In een interview uit die tijd meldt hij nadrukkelijk *Agent 327* tot zijn levenswerk te willen maken. Ondanks dit voornemen stagneren eind jaren tachtig ambitie en productie, een gegeven dat alles te maken heeft met de werkwijze van Lodewijk, niet met een gebrek aan inspiratie of motivatie om het levensverhaal van Agent 327 voort te zetten

41 ■ 179

41 ■ 180

Parallel aan de *Agent 327*-reeks, in de jaren zeventig en tachtig de rode draad in het werkend bestaan van Martin Lodewijk, zijn ook de reclamemaker Martin Lodewijk en de scenarist Martin Lodewijk superactief en -productief. Door de jaren heen volgen in rap tempo scenario's voor onder meer Daan Jippes (*Thee voor twee*), Dino Attanasio (*Johnny Goodbye*), Morris (*Lucky Luke*), Don Lawrence (*Storm*) en Eric Heuvel (*January Jones*), worden reclamecampagnes en -acties vormgegeven, variërend van werk voor Albert Heyn, Chocomel, de dierenplaten voor Ouwehand, een campagne voor de landmacht, het leeuwtje Penny voor de Postbank, de filmposters voor Flodder. En Agent 327? Hij staat in de jaren negentig – tot lang na de val van De Muur – op wachtgeld, tot het nieuwe millennium zich aandient.

41 ■ 183

40 ■ 177 + 40 ■ 178 + 41 ■ 179 + 41 ■ 180 – *De strip* Jake Hunt, *scenario Jacques Post, gemaakt voor het tijdschrift* Thrillers & detectives. *De hoofdpersoon is gebaseerd op Lodewijks vader. Na diens overlijden kon de tekenaar er niet toe komen het verhaal af te maken, pagina 25 is de laatste*

40 ■ 181 – *In 1978 ontving Lodewijk de Stripschapprijs voor zijn gehele oeuvre. Saillant detail is dat alle prijzen hierna een afgietsel zijn van dit beeldje: de mal was zoekgeraakt*

40 ■ 182 – *Voor de Belgische tekenaar René Follet schreef Lodewijk een aantal scenario's voor* Edmund Bell

41 ■ 183 – *Misschien wel het meest invloedrijke stripboek uit de Nederlandse stripgeschiedenis:* Twee voor thee, *tekst Martin Lodewijk, tekeningen Daan Jippes*

42 ■ 184

Aangenomen werk

Op verzoek van stripwinkel *Sjors in Dordrecht* tekent en schrijft Martin Lodewijk in 1999 het kleinste *Agent 327*-verhaal ooit, *Dossier Minimium bug*. Dit kleinste stripboekje ter wereld, met vergrootglas, krijgt zelfs een formele vermelding in het *Guinness Book of Records* van het jaar 2000. Het is het begin van de tweede fase in de carrière van zowel Martin Lodewijk als Agent 327 Martin Lodewijk: 'Het was geweldig om te ontdekken dat ik het nog kon, dat het liep En ik had er weer zin in. Je kunt het ook zo zien, dat de afwezigheid van Agent 327 het gevolg was van de val van de Berlijnse Muur Want ook in Nederland dachten ze het daarna zonder geheime dienst te kunnen stellen, hahaha.'

Oude soldaten sterven niet, zo luidt een goed Engels gezegde, ze vervagen eenvoudigweg. Voor Neêrlands beroemdste agent begon het grote vervagen in 1990, kort na de val van de Berlijnse Muur, toen allerwegen

42 ■ 184 – De Kat *had een lange reeks moeten worden, op scenario van Martin Lodewijk, met wisselende tekenaars. Het bleef bij een paar delen van ondermeer* De Kat in Constantinopel *door Hendrik J. Vos,* De Kat in Katendrecht *door Bart van Erkel,* De Kat in Kitzbuhl *door Adri van Kooten*

42 ■ 185 + 42 ■ 186 – *Martin Lodewijk begon zelf met* De Kat in Californie

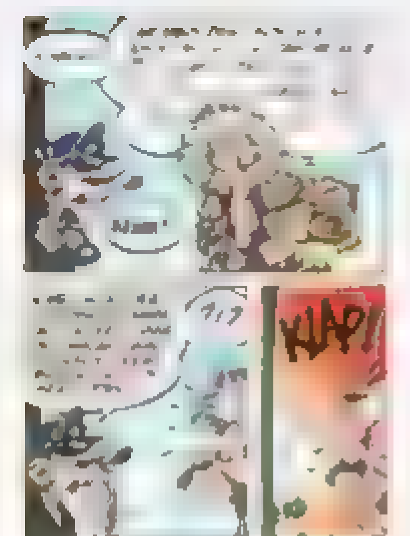
43 ■ 187 – *Martin Lodewijk aan het werk aan* Dossier Minimium bug

43 ■ 188 – 43 ■ 189 – *Met Eric Heuvel werkte Martin Lodewijk aan* De Kat *op* de Kurfürstendamm, *uiteindelijk werd het* January Jones. *Uit* De schatten van koning Salamo, *met scenario ernaast*

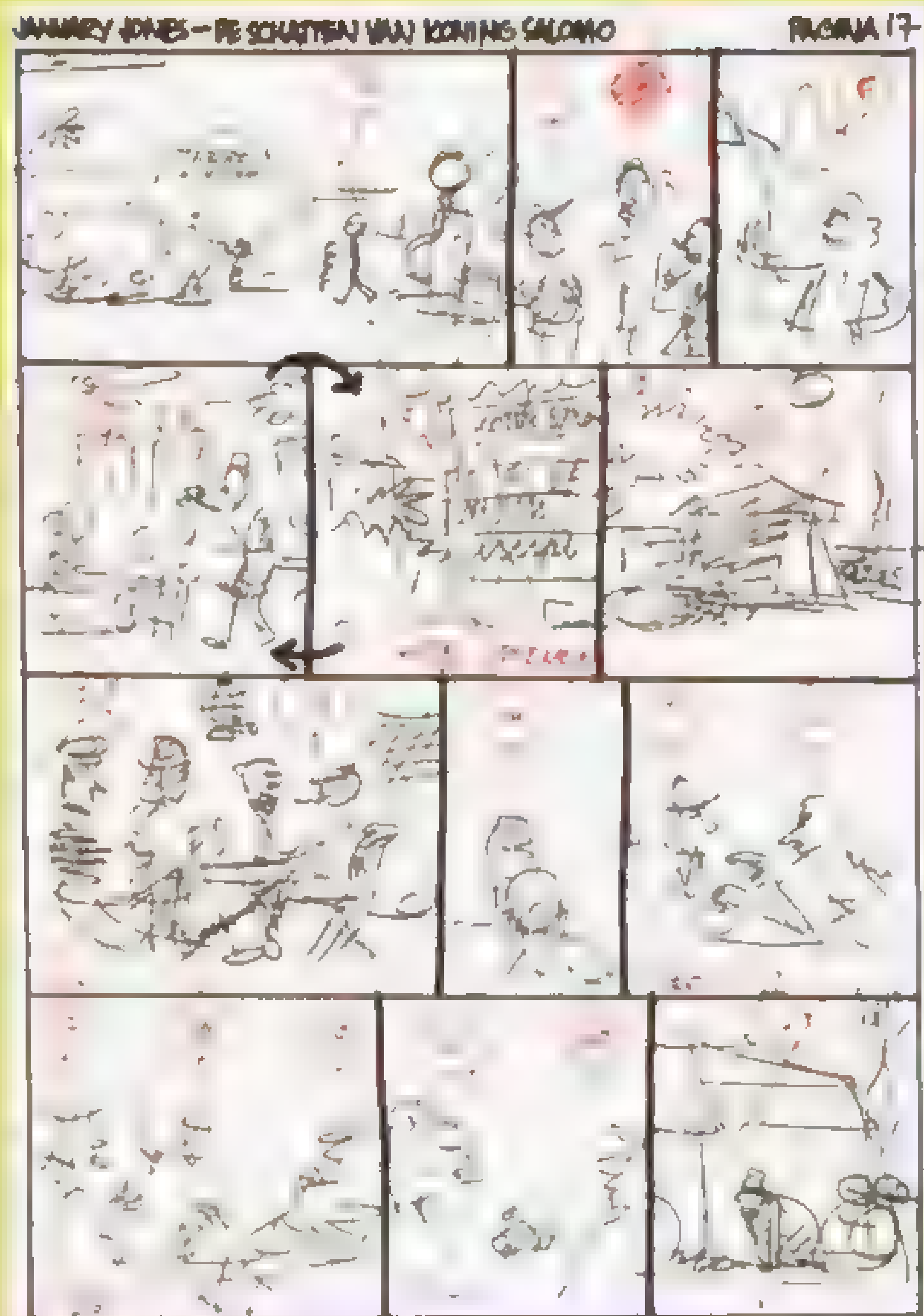

43 ■ 187

43 ■ 188

43 ■ 189

De minimium bug, het kleinste stripboekje ter wereld ontstond door een verzoek van Ineke Horst van stripwinkel Sjors. Walter Smaalders die met dit idee bij haar kwam is ook verantwoordelijk voor de vormgeving van dit boekje.

44■190

de afloop van de Koude Oorlog werd gevierd. Na vierentwintig jaar trouwe dienst werd Agent 327 slachtoffer van de golf reorganisaties en ontslagen die de westerse geheime diensten schoonspoelde. Of, zoals de Chef van IJzerbroot het verwoordde: 'Tenslotte kunnen wij in deze tijden van toenadering en afbrokkelende vijandbeelden op onze best betaalde krachten het meest bezuinigen'.

44■192

44■191

44■190 – Agent 327-grap door Don Lawrence. Voor de goede verstaander
44■191 – 44■192 – De succesvolste scenario's schreef Martin Lodewijk voor de reeks Storm, *getekend door de Brit Don Lawrence*
45■193 – Dino Attanasio met Johnny Goodbye
45■194 – John Burns tekende Martin Lodewijks Zetari
45■195 – Kaartje behorend bij beeldje van Parastone
45■196 – Het contact met het Algemeen Dagblad *kwam tot stand door deze tekening, gemaakt ter gelegenheid van de negentigste verjaardag van prinses Juliana*

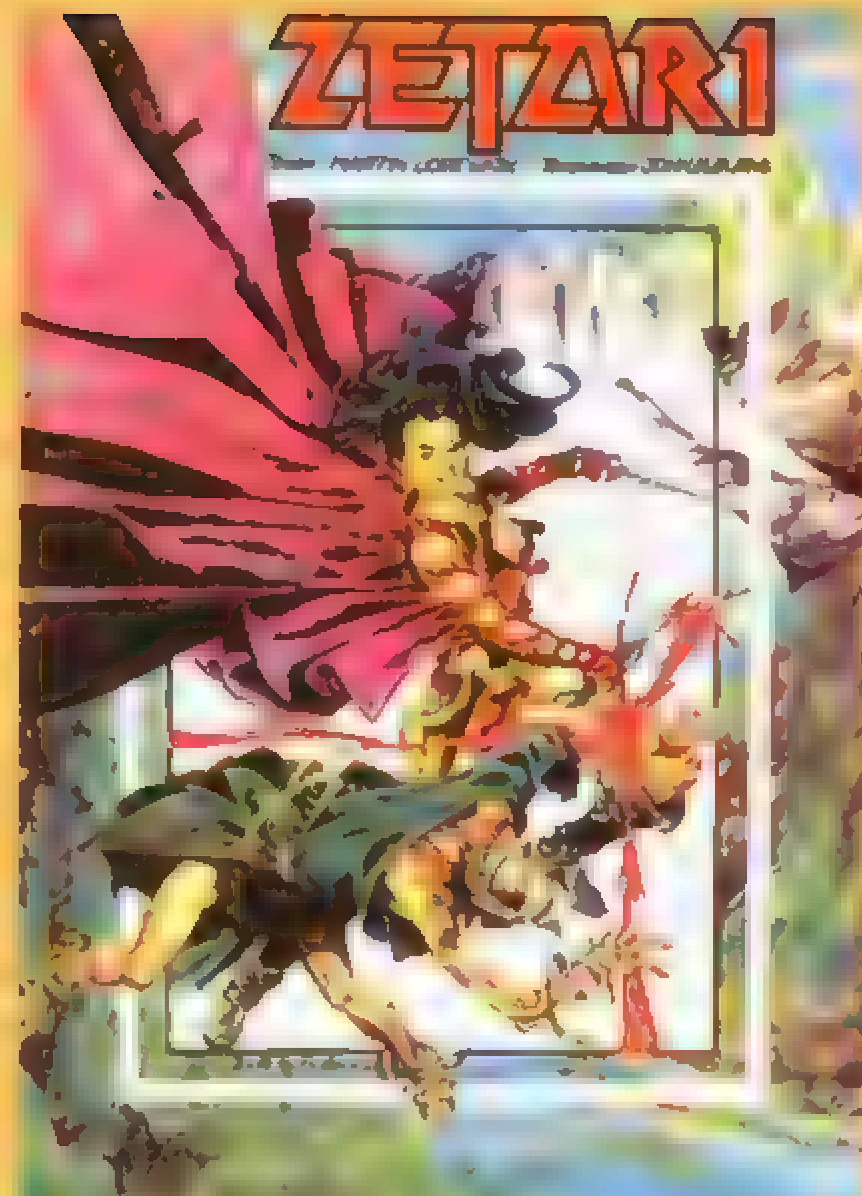

Andere tijden vragen om een gewijzigde aanpak. John Le Carré zei het al in de vroege jaren negentig, toen hem werd gevraagd of de val van de Muur het einde van de spionageroman betekende: 'Uitbreiding van de geheime diensten is nu noodzaak. Kon men bij de diensten voorheen volstaan met een afdeling Sovjet-Unie, nu zullen al die staatjes en deelstaatjes achter het voormalige IJzeren Gordijn om specifieke, gespecialiseerde aandacht vragen. En daar is personeel voor nodig.'

Profetische woorden, bleek gaandeweg de jaren negentig. Maar had het personeel er nog wel zin in? Waren niet alle geheim agenten inmiddels weg gereorganiseerd, met prepensioen, VUT of erger?

De waarheid ligt, zoals altijd, ergens in het midden

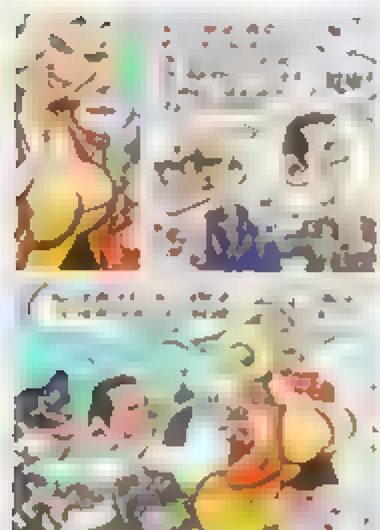
45 ■ 193

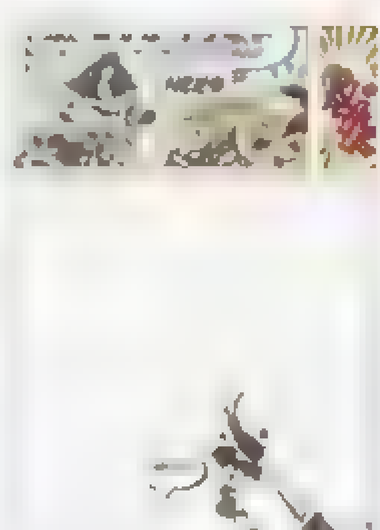

45 ■ 194

415 ■ 195

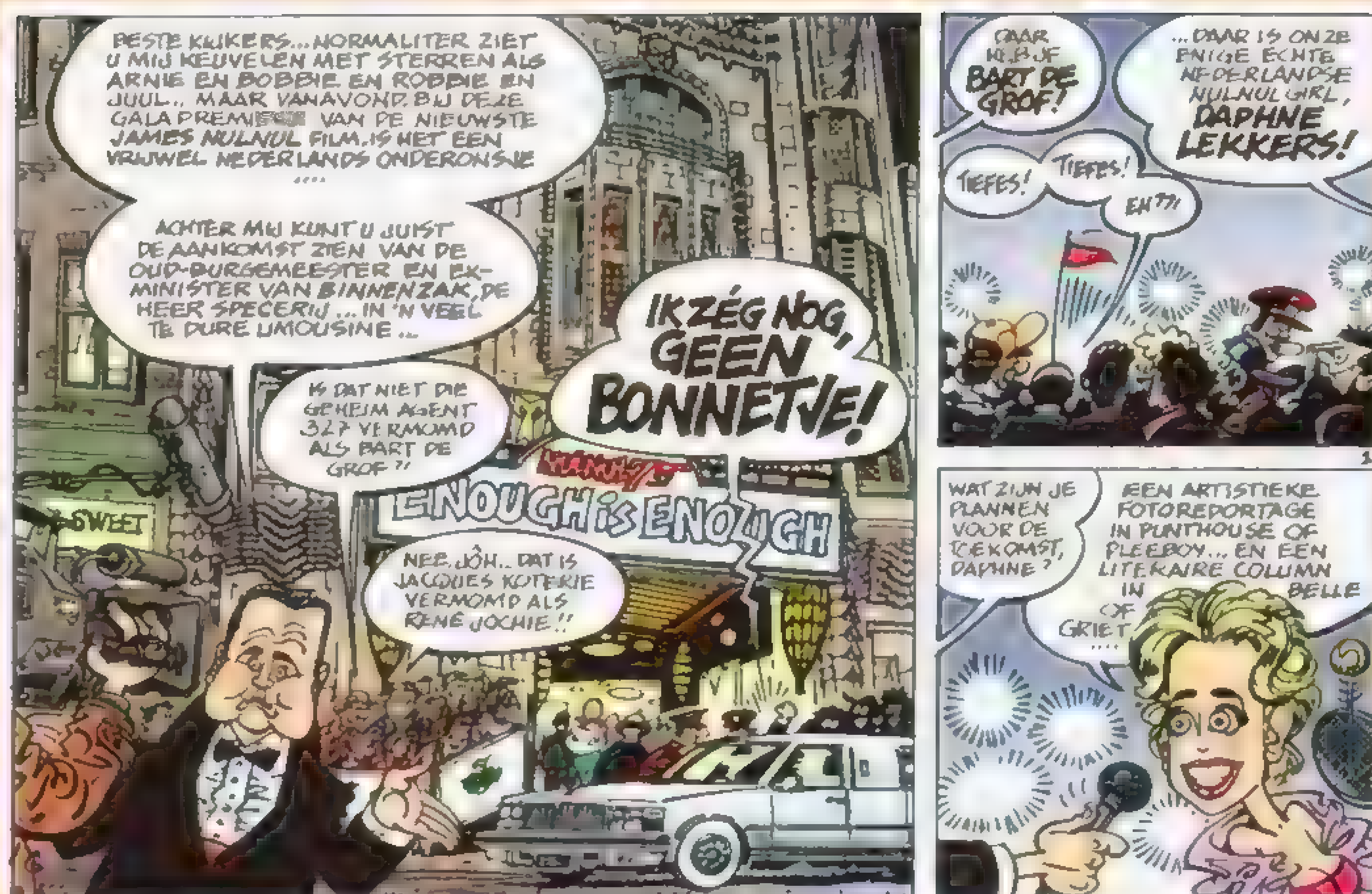

45 ■ 196

Op 23mei 2000 gebeurt het. De plaats, de strippagina van *Algemeen Dagblad*. De locatie van de openingsscène: de galapremière van *Enough is Enough*, de nieuwste James NulNul-film. Onder de genodigden herkennen we oud-burgemeester ex-minister van Binnenzak, de heer Specerij, die uit een limousine stapt ('Ik zeg nog zo, *geen bonnetje!*'). Andere gasten zijn Bart de Grof, Daphne Lekkers en de bekendste onbekende Nederlander uit *Big Brothel*. Ex-agent Hendrik IJzerbroot herkennen we als de chauffeur van een van de af- en aanrijdende limousines. Agent 327 – het geweten van Nederland – is terug. En hoe! Een dag of wat later vist 327 in gezelschap van de voluptueuze Olga Lawina zijn voormalige Chef uit een gemeentelijke vuilniscontainer – een 'aanleunwoning' – waarin deze zijn tijd verdoet met het kijken naar *Slechte tijden, klote tijden*. De herinstallering van de Chef is maar wat noodzakelijk, want de hoofden van alle grote veiligheidsdiensten ter wereld zijn tijdens de *Millennium Meeting* ontvoerd. Ergo, het geheim van de *Neutrale Bom* dreigt in verkeerde handen te vallen, de *vrije wereld* zal ten onder gaan. Een en ander heeft tot gevolg dat de in ongenade geraakte Chef zijn contract laat openbreken. Zo gaat dat in de wereld van Agent 327. En waarheen leidt de verhaallijn deze keer? Naar Zakkestan, een deelstaatje achter het voormalig IJzeren Gordijn dat 'om speciale, gespecialiseerde aandacht vraagt'.

46 ■ 197

Martin Lodewijk: 'Inmiddels heb ik weer zeven complete verhalen gemaakt, worden de elf eerste *Agent 327*-albums op tekst bijgewerkt en opnieuw ingekleurd en wordt er gesproken over een *live action* verfilming van een verhaal. De firma Parastone kwam met een beeldje van Agent en een beeldje van Olga. Agent 327 zit voorlopig gebeiteld. Toen de Muur viel zei ik het ook: nu hebben we echte spionnen nodig. Er is reusachtig veel werk voor Agent 327. In plaats van de twee machtsblokken van toen, is er nu een reusachtig groot machtsblok met een heleboel blokjes eromheen. En die blokjes in de periferie hebben allemaal een geheime dienst en belangen elders. En verder gebeurt er ook van alles. Nederlander is de grootste belegger in de VS, als we de Davis Cup spelen doen we dat tegenwoordig in Oezbekistan. De damesfinale van Roland Garros dreigt een Belgische te worden. Een Engelse dichter zei het al: *the center will not hold*. Alles vliegt door de middelpuntvliedende kracht uit elkaar. Ballroomdancing wordt een Olympische sport! Liverpool is culturele hoofdstad van Europa!'

46 ■ 199

46 ■ 197 + 47 ■ 198 – De vergeten bom *opent met de galapremière van* Enough is Enough, *de nieuwste James NulNul-film*

46 ■ 199 – *Agent 327 en Olga in 3d, van Parastone*

47 ■ 200 – *In 1987 ontving Martin Lodewijk de stripschappenning voor* Storm - De kronieken van Pandarve. *In 2003 opnieuw, nu voor* Hotel New York

47 ■ 201 – *In de loop van de bijna veertigjarige carrière van* Agent 327, *stuurden fans niet alleen brieven, maar ook stripjes, borduur- en figuurzaagwerk. Een fan liet zelfs Hendrik IJzerbroot op zijn arm tattooeren*

47 ■ 202 – *Het allernieuwste* Agent-verhaal *zal twee albums beslaan*

47 ■ 198

47 ■ 200

We schrijven juni 2003

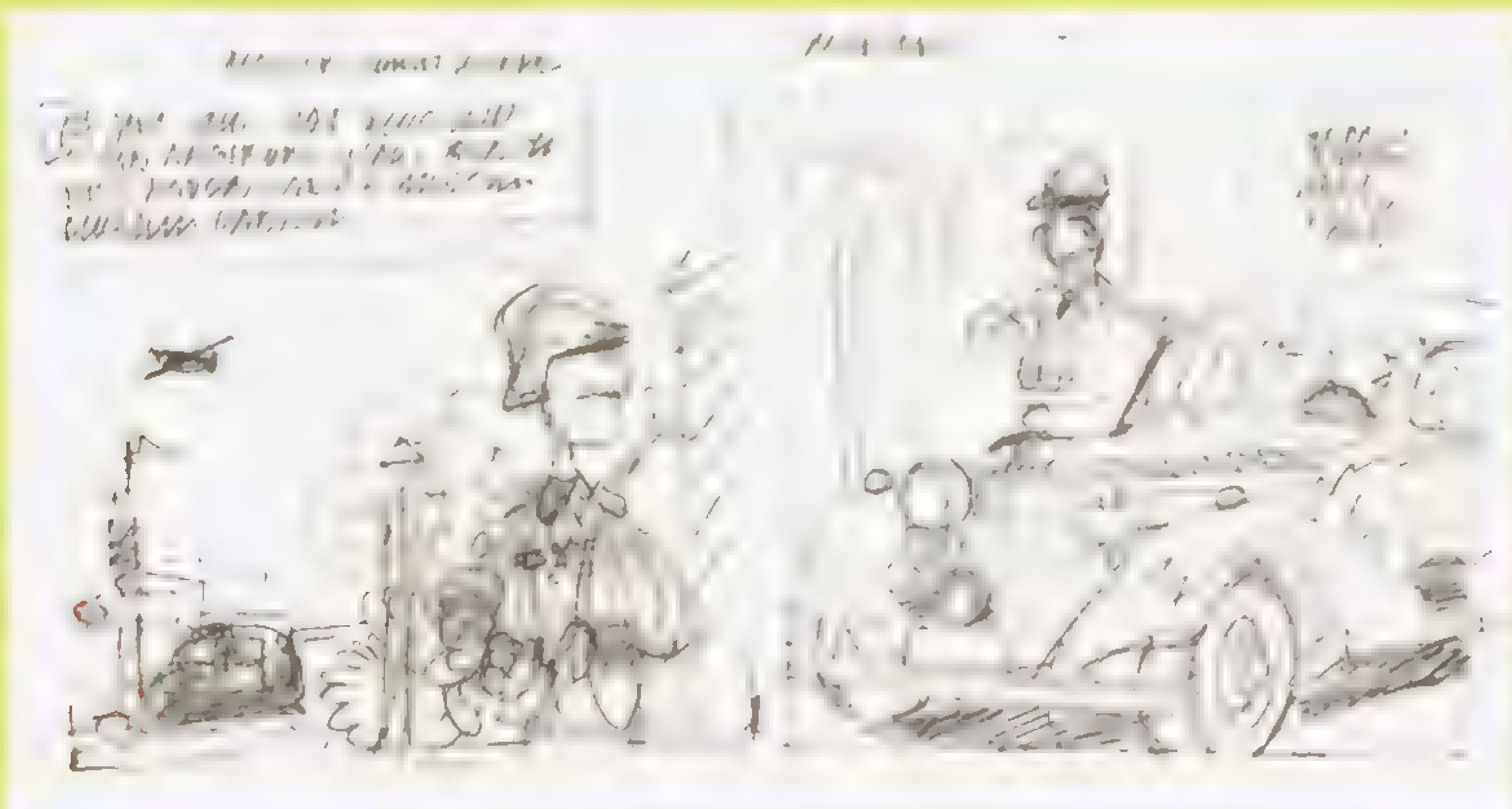
Het kersverse kabinet Balkenende II is juist geïnstalleerd, eindelijk. Minder positief is dat een nationaal onderzoek uitwijst dat het met de gezondheid van de Nederlandse vrouw slechter is gesteld dan met die van de man. Voor de goede verstaander, de damesfinale van Roland Garros staat formeel genoteerd als een Belgische aangelegenheid.

Het grote, werkelijke belangrijke nieuws is dat op de kop van Rotterdam-Zuid Martin Lodewijk inmiddels een nieuw dossier voltooide van Agent 327, *Het oor van Gogh*, en dat de voorbereidingen voor het allernieuwste dubbelverhaal, met de titels *De vlucht van vroeger* en *De Berlijnse driehoek*, in volle gang zijn.

Met Agent 327 zit het wel goed. Degenen onder u die daar graag een verklaring bij hebben – fenomenen vragen altijd om een verklaring – zullen meteen het talent van Agent 327 en Martin Lodewijk moeten erkennen. In aansluiting daarop, elke fantasie die overtuigend stelt *deze man, deze vrouw is anders dan u of ik* kan meteen rekenen op onverdeelde aandacht, en Agent 327 is overtuigend anders. Bovendien, het effect van dit grondgegeven in de handen van een begenadigd auteur levert altijd amusement op voor de lezer, onder meer door hem een blik te laten werpen op een fantasiewereld met sterke aanknopingspunten in het eigentijdse heden, op een wereld waarin hij misschien wel zou willen leven, maar die om praktische redenen onbereikbaar is. Agent 327 leeft niet alleen in die wereld, maar hij beleeft er ook nog eens veel plezier, ondanks het ergste wat die wereld hem, in elk opzicht, kan aandoen. En dit alles, zoals de traditie gebiedt, tot wederzijds genoegen – van auteur en lezer, wel te verstaan.

47 ■ 201

47 ■ 202

OVERZICHT VAN DE AGENT 327-VERHALEN

De verhalen zoals ze worden opgenomen in de door Uitgeverij M uitgegeven reeks

1 Dossier Dozijn min één (2005)

Dossier A	(4 platen)	[Pep 6621]
Dossier B	(4 platen)	[Pep 6628]
Dossier C	(4 platen)	[Pep 6632]
Dossier D	(4 platen)	[Pep 6639]
Dossier E	(4 platen)	[Pep 6646]
Dossier F	(4 platen)	[Pep 6650]
Dossier G	(4 platen)	[Pep 6653]
Dossier H	(4 platen)	[Pep 6707]
Dossier I	(4 platen)	[Pep 6712]
Dossier J	(4 platen)	[Pep 6719]
Dossier L	(4 platen)	[Pep 6734]

2 Dossier Dozijn min twee (2006)

Dossier K[1]	(4 platen)	[Pep 6727]
Dossier K[2]	(4 platen)	[Pep 6728]
Dossier M	(4 platen)	[Pep 6743]
Dossier N	(4 platen)	[Pep 6752]
Dossier O	(4 platen)	[Pep 6848]
Dossier P	(4 platen)	[Pep 6849]
Dossier Q	(4 platen)	[Pep 6850]
Dossier R	(4 platen)	[Pep 6852]
Dossier S	(4 platen)	[Pep 6932]
Lopend vuurtje (Dossier T)	(4 platen)	[Pep 7234]

3 Dossier Stemkwadrater (2004)
(44 platen) [Pep 6823-6843]

4 Dossier Leeuwenkuil (2004)
(44 platen) [Pep 7011-7032]

5 Dossier Heksenkring (2004)
Dossier Heksenkring
(22 platen) [Eppo 7501-7511]
Dossier Onderwater
(22 platen) [Eppo 7620-7630]

6 Dossier Zondagskind (2001)
(44 platen) [Eppo 7706-7727]

7 Dossier Zevenslaper (2002)
(46 platen) [Eppo 7747-7805 en 7808-7819]

8 Dossier Nachtwacht (2001)
(44 platen) [Eppo 7906-7936 en 7943-7945]

9 De gesel van Rotterdam (2002)
(44 platen) [Eppo 8032-8042 en 8103-8116]

10 Drie avonturen (2004)
De rest van de wereld min één
(20 platen) [Eppo 8140-8149]
Dossier Rookbom
(10 platen) [Eppo 8007-8010]
Waar twee ruilen
(15 platen) [Pep 7240]

11 De ogen van Wu Manchu (2003)
(34 platen) [Eppo 8236-8252]
Olga Lawina: De schorsing
(10 platen) [Eppo 8317-8319]

12 De vergeten bom (2001)
(45 platen*) [Algemeen Dagblad 23-05-00 / 09-09-00 (niet op 27-06-00 en 09-08-00)]

13 Het pad van de schildpad (2001)
Het pad van de schildpad
(30 platen) [Algemeen Dagblad 17-10-00 / 17-01-01]
De zwarte doos
(15 platen) [Eppo Wordt Vervolgd 8638-8643]

14 Cacoine en commando's (2001)
(46 platen*) Algemeen Dagblad 19-01-01 / 21-06-01
In Sjors en Sjimmie stripblad 9015-9018 verschenen de eerste 8 platen van dit verhaal. De publicatie werd afgebroken om pas in 2001 in het Algemeen Dagblad te worden hervat

15 De golem van Antwerpen (2002)
(44 platen*) [Algemeen Dagblad 22-08-01 tot 04-01-02]

16 De wet van alles (2002)
(45 platen) [Algemeen Dagblad 07-01-02 / 20-04-02]

17 Hotel New York (2002)
(45 platen*) [Algemeen Dagblad 23-04-02 / 13-08-02]

18 Het oor van Gogh (2003)
(45 platen) [Algemeen Dagblad 03-07-03 tot heden]

**Niet alle afleveringen die in Algemeen Dagblad verschenen [illegible] in het album opgenomen [illegible] omdat de auteur [illegible] in het verhaal paste [illegible] verhaal behoren, zoals bijvoorbeeld de afleveringen van een poster, die in delen werd geplaatst*

48 ■ 203

OVERIGE AGENT 327-VERHALEN

Naast de in album verschenen of te verschijnen verhalen van Agent 327 publiceerde Martin Lodewijk ook korte verhalen gemaakt die niet in album-uitgaven zijn opgenomen.

[zonder titel]
(1 plaat) [Poep 8100]
Eenmalig verschenen tijdschrift ter gelegenheid van het afscheid van Frits van der Heide als hoofdredacteur van Eppo

Dossier Giroblauw
(1 plaat) [Postgiro Rijkspostspaarbank, 1984]

Dossier 1984
(4 platen) [Eppo 8452]

[zonder titel]
(4 platen) [Rijam strip/cartoon agenda 84/85]

Van Dubbelnul tot Less
(4 platen) [Eppo 8527-8528; ook opgenomen in Strip mix, Big Balloon 1993]

[zonder titel]
(1/2 plaat) [Studentenalmanak van societeit Koinoonia, 1985]

Olga Lawina: De tempel van de gele hond
(2 platen) [Stripschrift 211 (1986)]
Eerste twee, niet voltooide platen van dit Olga Lawina verhaal

Dossier Vier dozijn
(12 platen) [Eppo wordt vervolgd 8637, boekuitgave Top Secret (beperkte oplage)]
Kettingstrip ter gelegenheid van het twintigste 'dienstjubileum' van Agent 327. Naast Martin Lodewijk, werd dit verhaal getekend door 46 tekenaars, het scenario is van de hand van Lo Hartog van Banda

[zonder titel]
(2 platen) [Rails, april 1996]

Dossier Minimium bug
Album, Stripwinkel Sjors, 1999

[zonder titel]
(3/4 plaat) [IBM Nederland, 1999]
Gepersonaliseerde strip die werd afgedrukt op een kleurenprinter en toegestuurd als eindejaarsgroet aan relaties

[zonder titel]
(1/2 plaat) [Het Parool PS van de week 08-01-00]
In memoriam Charles Schulz, tekenaar van Peanuts

[zonder titel]
(1 plaat) [The SAF reporter, october 2000; verschenen in het Engels, Frans, Italiaans en Spaans]

48 ■ 203 – Olga Lawina heeft haar eigen bedrijf: B.I.P.S. Omdat de Agent 327-verhalen maar zes dagen per week in de krant verschijnen, vatte Martin Lodewijk het plan op de zondag te benutten voor een strip over Olga. Hij kreeg daarbij hulp van Gerrit de Jager voor de plotjes. Het is bij deze pagina gebleven.

Eerste druk februari 2004

Tekst Anton Habraken
Beeldredactie Rob van der Nol
Foto omslag Alexandra Verburg
Vormgeving Rudy Vrooman

Met dank aan
Ted en Martin Lodewijk
Jan Kruis
Jef Nieuwenhuis
Jacques Post
Marcel Raadgeep
Ineke Horst (Stripwinkel Sjors)
Walter Smaalders
André Wijntjes
Paul Fles

c/o Uitgeverij M, Amsterdam
Uitgeverij M is een imprint van
De Boekerij bv, Amsterdam
www.uitgeverij-m.nl

ISBN 90 225 3657 2 / NUR 361

FHG

de duif in ... hand ... Samba
om in ... te ...
tot iemand ... aan kantoor
... en het ...
nummer ...

ik heb ... de duif ...
... Samba ...
... de ...
de duif wijst de weg ... en
... kantoor ...

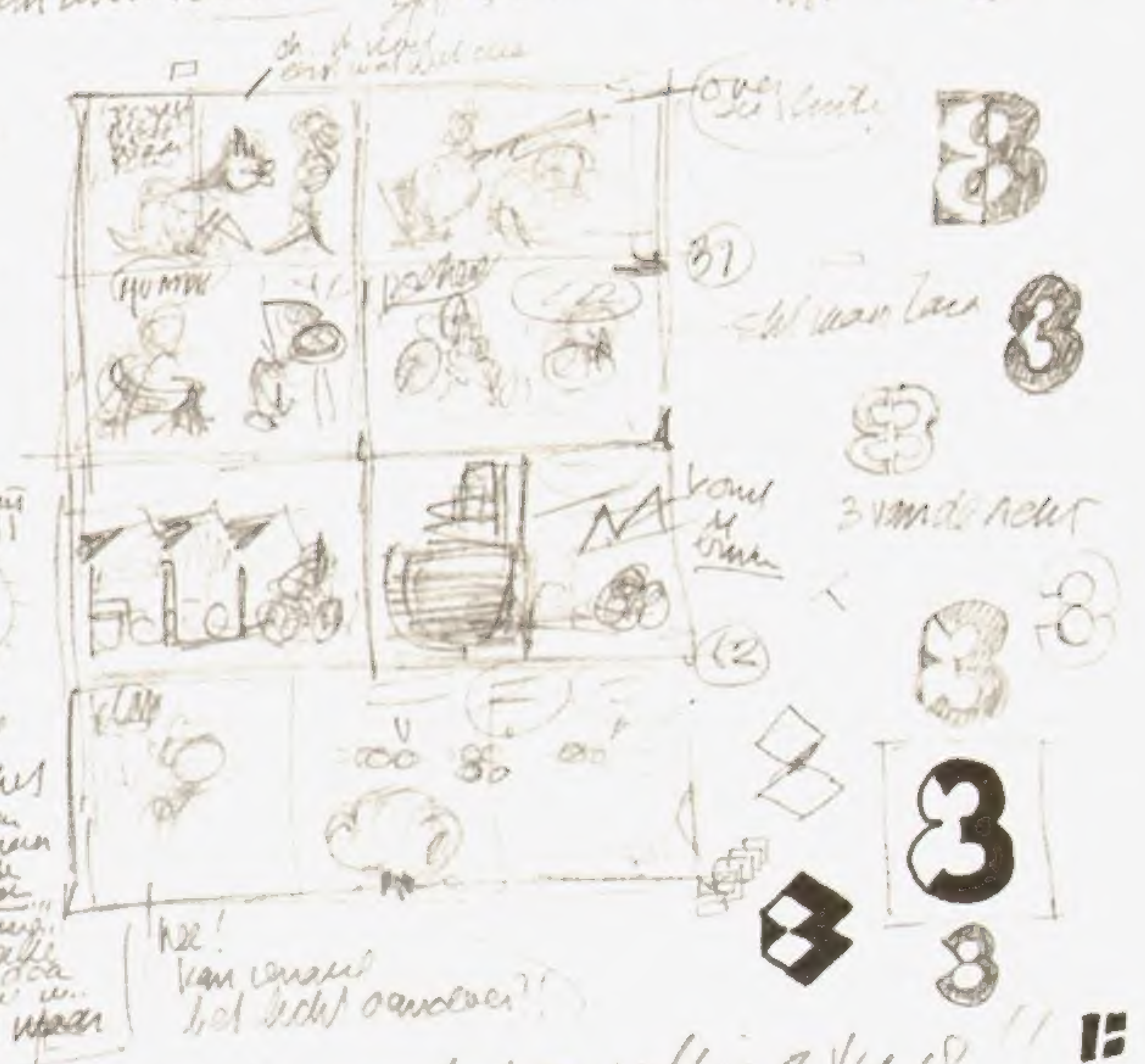
... het ...
... de ...

... verzwam!! ... doen voor hem

hee!
van ... het ... aan...?!

... of ik weet van jullie 2 ...

– TRESOCHO –

www.rysher.com

PARTAYAAN

MTTLETIEUX

duivenpoep
of hoe ...
van Zwam

... PATTERSON ...

ORISA ORISA

HAND IN HAND KAMERADEN...

DROMEN INDRINGERS?

SLAPEN IN HUN EIGEN PIS.

HARDNUKKIG

I DON'T DRINK WATER... FISH PISS IN IT

VISSEN ZWEMMEN IN HUN EIGEN PIS,

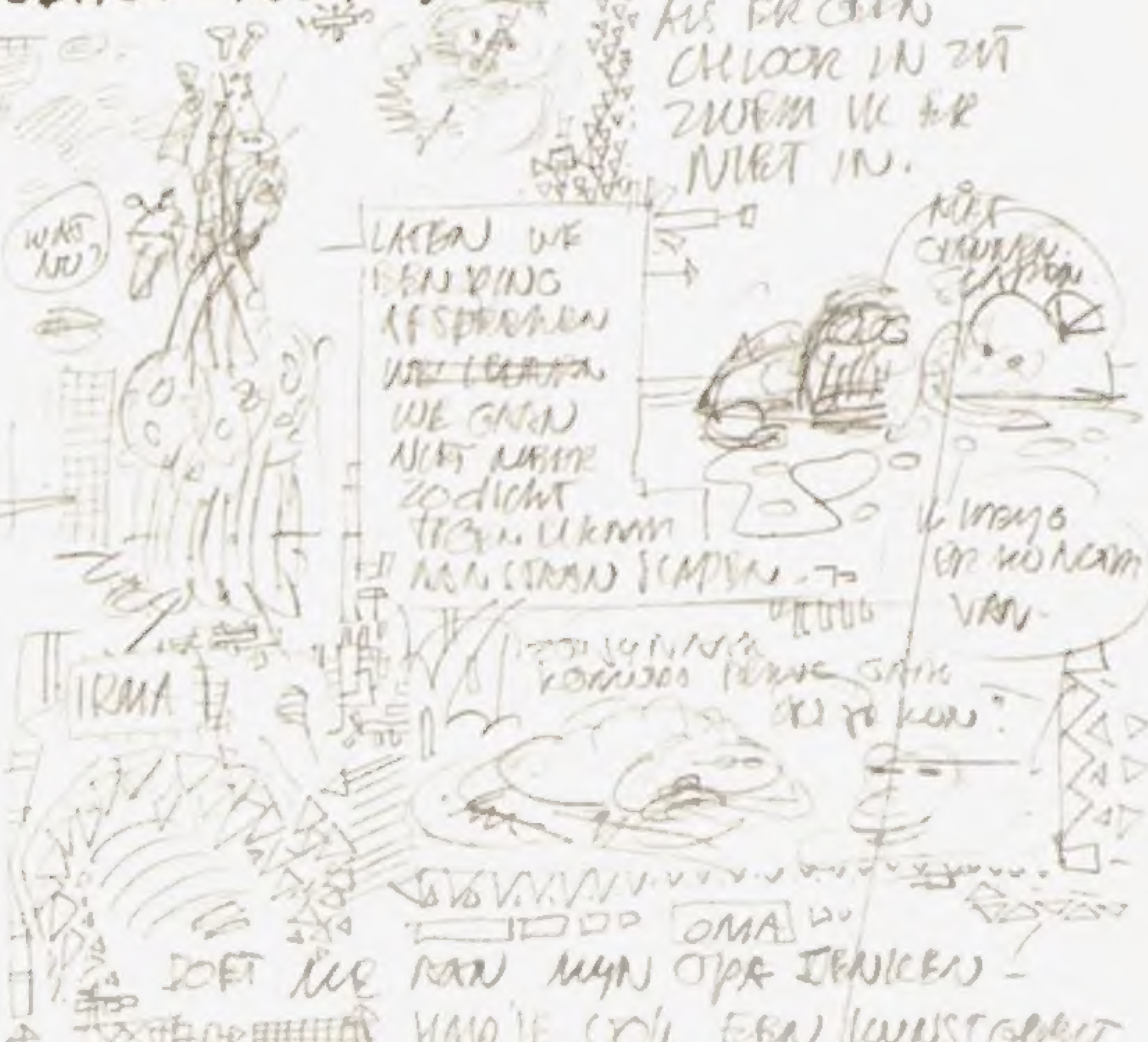
EEN GROOT VISSEN TOILET!!

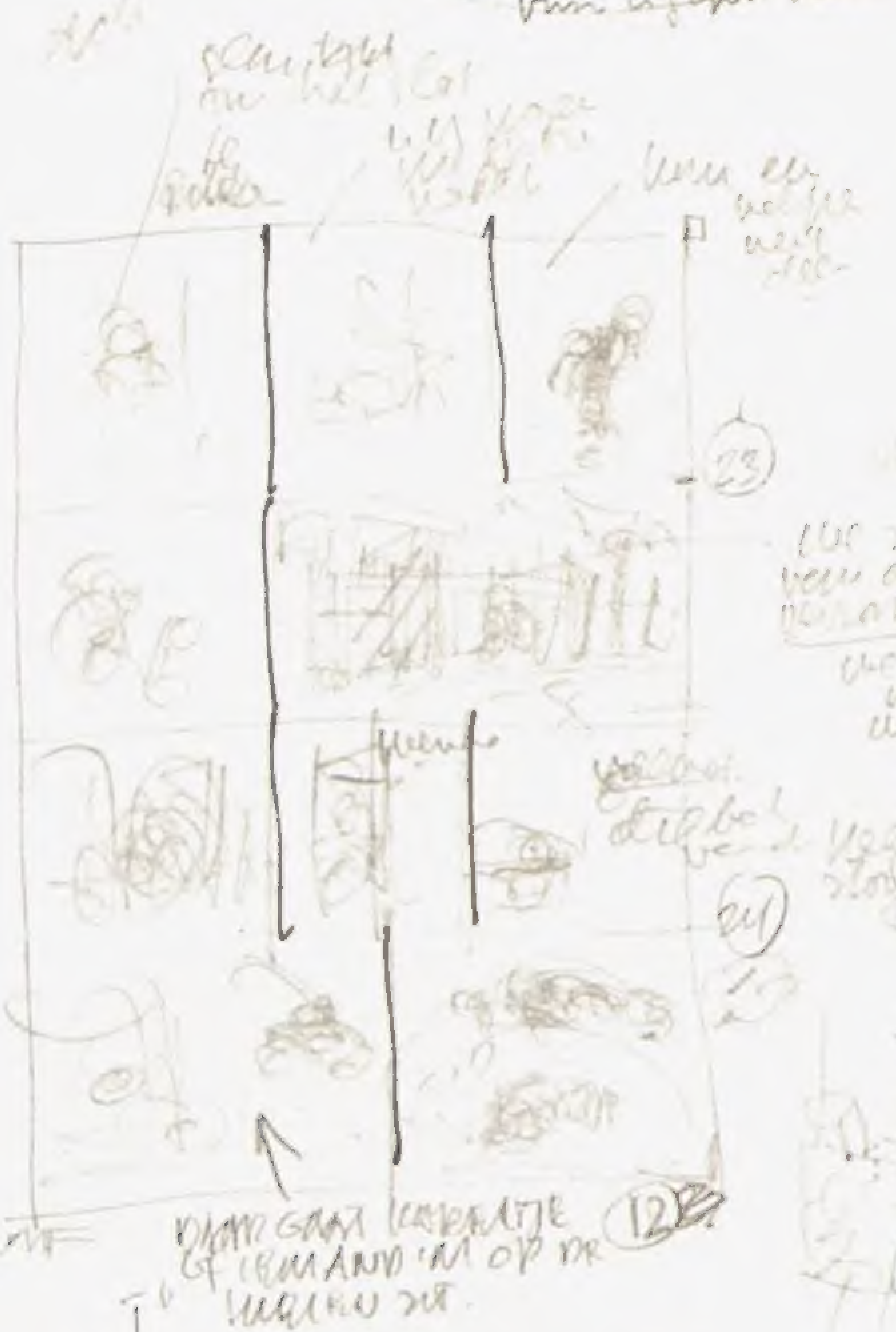
TITNEY SPIERS (SPEARS)

(AL GEDAAN IN NRC)

NB: ALS ER GEEN CHLOOR IN ZIT ZWEM IK ER NIET IN.

OGEN BLOED.
WITTE BIND POTEN VAN
DAN ZIET HIJ ABBAT & OLGA
IN DE BRANDING. BORIS HAALT ZE
SCHOT.
MOET VLUCHTEN
OLGA GAAT KAPEN (DIE DREIGT TE VERDRINKEN)

Teel met zeewater-

HANDEN OMHOOG

Voor wie de in stripalbumvorm gepresenteerde dossiers van Agent 327 – het geweten van Nederland – niet kent, Agent 327 is het geesteskind van auteur Martin Lodewijk (1939), die ook naam en faam geniet als bedenker en scenarioschrijver van de immens populaire SF & fantasyreeks Storm. In 1978 ontving Lodewijk voor zijn gehele oeuvre de Stripschapprijs, de hoogste onderscheiding in de Nederlandse stripwereld. De avonturen van Agent 327 verschijnen regelmatig in dagafleveringen in *Algemeen Dagblad*. Martin Lodewijk is getrouwd en werkt en woont in Rotterdam.

Deze speciale uitgave, *The making of Agent 327*, is zowel biografie als bibliografie. De carrière van Martin Lodewijk als stripauteur en reclamemaker wordt afgezet tegen de historische werkelijkheid en de ontwikkeling van Agent 327, en beknopt in woord en uitgebreid in beeld doorlopen. Het is niet alleen de overstelpende hoeveelheid uniek beeldmateriaal – met onder meer het kortste en kleinste Agent 327-verhaal ooit vervaardigd – die deze uitgave zo uitzonderlijk bijzonder maakt. Daarnaast geeft Lodewijk op zijn onnavolgbare wijze persoonlijk commentaar op de gebeurtenissen, invloeden, ontmoetingen en strip- en reclameprojecten die voor zijn carrière van cruciaal belang waren. Het voorwoord voor deze bijzondere uitgave is van Jan Kruis.

MARTIN LODEWIJK
BIJ UITGEVERIJ M

Dossier 1
*Dossier Dozijn min Eén**

Dossier 2
*Dossier Dozijn min Twee**

Dossier 3
*Dossier Stemkwadrater**

Dossier 4
*Dossier Leeuwenkuil**

Dossier 5
Dossier Heksenkring/Dossier Onderwater

Dossier 6
Dossier Zondagskind

Dossier 7
Dossier Zevenslaper

Dossier 8
Dossier Nachtwacht

Dossier 9
De gesel van Rotterdam

Dossier 10
*Drie avonturen**

Dossier 11
De ogen van Wu Manchu

Dossier 12
De vergeten bom

Dossier 13
Het pad van de schildpad

Dossier 14
Cacoïne en commando's

Dossier 15
De golem van Antwerpen

Dossier 16
De wet van alles

Dossier 17
Hotel New York

Dossier 18
Het oor van Gogh

Dossier 19
*De vlucht van vroeger**

Dossier 20
*De Berlijnse driehoek**

*in voorbereiding

